5053

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౭. ప్రమాథినామసంవత్సరము. శ్రావణభాద్రపద మాసములు. సంచిక 3.

కాకినాడ:

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1939 ఆగష్టు, సెప్టెంబరు, అక్టోబరు.

వి ష య సూ చి క.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౮.	ప్రమాధినామసంవత్సరము. శ్రావణ భాద్రపద మాసములు.	సంచిక 3

కువలయానందసారవిమర్శనము.

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషాప్రవీణ,

ఆకెల్ల శేషాద్రిగారు.

"కువలయానందసారము" అను పుస్తక మొక విద్యార్థిచేతిలో నుండఁగాఁ జూచితిని. ఇది యొక యలంకారగ్రంథము. దీనిని రచించిన వారు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు. సంస్కృతమందలి కువలయానందమున కిది యాంధ్రీకరణము.

ఇందు లక్షణము లన్నియు మూలమునందు వలెనే చక్కని పద్యములందు వ్రాయఁబడినవి. వ్యర్థపదములు లేకుండఁగను, అర్థము చెడకుండఁగను, మూలమున కవిరుద్ధముగను, చక్కగ బోధపడునట్లును, ఇట్లు లక్షణములు పద్యములలో వ్రాయుట సామాన్యవిషయము కాదు; అలంకారముల తత్త్వము సరిగా నెఱుఁగని వారికి సాధ్యమగునదియుఁ గాదు.

గొప్పప్రబంధములనుండి యేర్చిన పద్యము లింకు లక్ష్యములుగా నీయఁబడినవి. ఇది మిగులఁ బ్రశంసనీయము. కొన్నిపట్టులఁ దామే మూలమందలి శ్లోకములను దెనిఁగించి యుదాహరణములుగా నిచ్చియున్నారు. ఆపద్యములు గమనించినచో వీరికవిత సరళమైనదని కూడ గ్రహింపఁగలము.

మానవులకుఁ బొరపాటులనునవి పుట్టుకతోడివియే కాన నట్టి స్ఖాలిత్యము లీగ్రంథమునం దచ్చటచ్చటఁ గానఁబడినవి. వానిలోఁ గొన్నిటి నీదిగువను జూపుచున్నాను.

1. ఉత్ప్రేక్ష.

(1) సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష:—

దీనికి వీ రిచ్చిన యుదాహరణమును, దాని సమన్వయమును గమనింపుఁడు.

“తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా
భరవివశాంగి నంగభవుబారికి నగ్గముచేసి క్రూరుఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోషభీషణ
స్ఫురణ వహించెనో యన నభోమణి దాల్చెఁ గషాయదీధితిన్.

(మనుచరిత్రము)

ఇట సూర్యుఁ డెఱ్ఱని కాంతి ధరించుట విషయము. అది యతనికి స్వతఃసిద్ధమగు ధర్మము. కాని యిచట సూర్యుఁ డెఱ్ఱవారుటలోఁ బ్రవరునిపైఁ గల కోపము కారణముగ వర్ణింపఁబడినది. హేతువు కాని కోపము హేతువుగ వర్ణింపఁబడినందున నిది హేతూత్ప్రేక్ష యగును.”

పై యుదాహరణమును, సమన్వయమును, ఎంతమాత్రమును సరిపడియుండలేదు. దేనిని హేతువుగా నుత్ప్రేక్షించుచున్నామో యది సిద్ధమైనచో నచట సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యనియు, అసిద్ధమైనచో నసిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యనియు, సిద్ధాంతము. పైయుదాహరణములో సూర్యుఁ డెఱ్ఱవారుటలోఁ గోపము కారణముగా నుత్ప్రేక్షింపఁబడినపు డాకోపము సూర్యునికి సిద్ధమైనయెడల సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యగును. కాని కోపము సిద్ధము కాదు. ఎఱ్ఱవారుట సూర్యునికి స్వతఃసిద్ధము కాన సిద్ధవిషయ మని వేంకటరమణయ్యగా రనుకొనిరి కాఁబోలు. అది తప్పు. ఎఱ్ఱవారుటలో నేది హేతువుగా నుత్ప్రేక్షింపఁబడినదో యట్టి కోపము సిద్ధమైనచో దీని కుదాహరణము

కానోపును. సూర్యుని కట్టి కోపము సిద్ధము కాదు కాన నిది యసిద్ధ విషయహేతూత్ప్రేక్ష కావలయును. మూలమును బరికించినచో నీవిష యము స్పష్టమగును. సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష చూడుఁడు:

"రక్తౌ తవాంఘ్రీ మృదులౌ భువి విక్షేపణా ద్ధ్రువమ్."

"చరణయోః స్వతః సిద్ధే రక్తిమని వస్తుతో విక్షేపణం న హేతు రిత్యహేతో స్తస్య హేతుత్వేన సంభావనా హేతూత్ప్రేక్షా విక్షేప ణస్య విషయస్య సత్త్వా త్సిద్ధవిషయా."

"నీ మెత్తని పాదములు భూమిపై నడచుటచేఁ గాఁబోలు నెఱ్ఱ వాఱినవి" అనుచోటఁ బాదము లెఱ్ఱవాఱుటలో నడచుట హేతువు కాకపోయినను హేతువుగా నూహించుటచే హేతూత్ప్రేక్ష; నడుచుట సిద్ధమే కాన నిది సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యని పైమూలమున కర్థము.

ఇంక మూలమందలి యసిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్షోదాహరణ మును దాని సమన్వయమును గమనింతము.

"త్వన్ముఖాభేచ్ఛయా నూనం పద్మై ర్వైరాయతే శశీ."

"చంద్రపద్మవిరోధే స్వాభావికే నాయికావదనకాంతిప్రేప్సా న హేతు రితి తత్ర తద్ధేతుత్వసంభావనా హేతూత్ప్రేక్షా వస్తుత స్తదిచ్ఛాయా అభావా దసిద్ధవిషయా."

"నీముఖకాంతిని బొందవలయు నను కోరికచేఁ గాఁబోలు శశి, పద్మములతో విరోధించుచున్నాఁడు" అనుచోట సహజమగు చంద్రపద్మ విరోధములో నాయికాముఖకాంతీచ్ఛ కారణము కాకపోయినను, కా రణమైన ట్లూహించుటచే హేతూత్ప్రేక్ష; నిజముగా నట్టి కోరిక చం ద్రుని కుండదు కాన నిది యసిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యని పైమూ లమున కర్థము.

పై రెండు సందర్భములను బట్టియు నేది హేతువుగా నూహిం పఁబడునో యది సిద్ధమైనచో సిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్ష యనియు, అసి ద్ధమైనచో నసిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్షయనియు, బోధపడుచున్నదిగదా!

"తరుణి.........................కషాయదీధితిన్."

అను పద్యమున హేతూత్ప్రేక్షయే యను వేంకటరమణయ్య గారిమతము ననుసరించి, యది హేతూత్ప్రేక్ష యైనను వారు చెప్పి నట్లు సిద్ధవిషయము కాదని యింతవఱకును వ్రాసియుంటిని.

పరిశీలింపఁగా నిది హేతూత్ప్రేక్షయే కాదు. 'కోపముచేఁ గాఁ బోలు సూర్యుఁ డెఱ్ఱవాఱెను' అని యున్నచో నెఱ్ఱవాఱుటలోఁ గోప ము కారణముగా నూహింపఁబడియుండును గాన హేతూత్ప్రేక్ష కావ చ్చును. కాని యుదాహరణములో నట్లులేదు. పరికింపుఁడు. 'రోషభీషణ స్ఫురణ వహించెనో యనునట్లు సూర్యుఁడు కషాయదీధితి తాల్చెను'అని యున్నది.సూర్యుఁ డెఱ్ఱవాఱుటను జూచి, యది రోషభీషణస్ఫురణ వహిం చుట యేమో యని యూహింపఁబడినది. ఇచట నేదియు హేతువుగా నూహింపఁబడుట లేదు. కాఁబట్టి యిది వస్తూత్ప్రేక్షయే కాని హేతూ త్ప్రేక్ష యెట్లును గాఁజాలదు.

ఇంక ఫలోత్ప్రేక్షలు చూతము.

ఏది ఫలముగా నూహింపఁబడునో యది సిద్ధ మైనచో సిద్ధవిష యఫలోత్ప్రేక్ష యనియు, అసిద్ధ మైనచో నసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష యనియు సిద్ధాంతము. మూలమును గమనించినచో నీ విషయము తెల్ల ము కాక మానదు. ఇది సరిగా గ్రహింప కుండుటచే వేంకటరమణ య్యగారు హేతూత్ప్రేక్షలయందువలెనే ఫలోత్ప్రేక్షలయందును, పొర పాటుపడి యున్నారు. చూడుఁడు:—

(2) సిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష:—

"ఇనుఁ డస్తాద్రికిఁ బోవఁ గొల్లగొని నేఁడే తేరఁ దద్దీప్తి నం
జనసంబంధజబాంధవమ్మున రతిశ్రాంతాంగనానేత్రకో
ణనికాయంబుల డాఁచి తద్ధవళిమం దాఁ బూనెనో చొప్పు మా
ర్ప ననన్ వెల్వెలఁ బాఱె దీపకళికావ్రాతంబు శాతోదరీ!

(మనుచరిత్రము.

ఇచట దీపములు వెలవెలఁబాఱుట విషయము. అవి వెలవెలఁబాఱుటలోఁగల ప్రయోజనము చొప్పుమార్చుట యనివర్ణింపఁబడినది. ఫలము కాకున్నను, అది ఫలమైనట్లు వర్ణింపఁబడినందున ఫలోత్ప్రేక్షయగుచున్నది." అని యుదాహరణతత్సమన్వయములు వ్రాసియున్నారు. ఇచట సిద్ధవిషయ మెట్లో సమన్వయింపలేదు. ఫలముగా నూహింపఁబడిన 'చొప్పుమార్చుట' సిద్ధ మయినచో నిది సిద్ధవిషయ ఫలోత్ప్రేక్ష కావలసినదే! కాని దీపములు చొప్పుమార్చుట సిద్ధము కాదు; కాన నిది యసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్షయే కావలసియున్నది. పై పద్యమునందు ఫలోత్ప్రేక్ష కలదను వేంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము ననుసరింతమన్నను, అది యసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష యగునుగాని సిద్ధవిషయ ఫలోత్ప్రేక్ష యెట్లును గాఁజాల దన్నమాట.

తత్త్వ మరయఁగా వేంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయమే తప్పు. ఇది ఫలోత్ప్రేక్షయే కాదు. 'చొప్పుమార్చుటకుఁ గాఁబోలు దీపములు వెలవెలఁ బాఱెను' అని యున్నచో 'చొప్పుమార్చుట' అనునది వెలవెలఁబాఱుటకు ఫలముగా నూహింపఁబడియుండును గాన ఫలోత్ప్రేక్ష కావచ్చును. కాని యుదాహరణములో నట్లు లేదు. పరిశీలింపుఁడు. 'చొప్పుమార్చుటకై ధవళిమను బూనెనో యనునట్లు దీపములు వెలవెలఁ బాఱెను అని యున్నది. దీపములు వెలవెలఁబాఱుటను జూచి, యది నేత్రములందలి ధావళ్యమును బూనుటఁగా నూహించియున్నాఁడు. కావున నిది వస్తూత్ప్రేక్షయే కాని ఫలోత్ప్రేక్ష కాఁజాలదు.

'ధావళ్య మెందులకుఁ బూనెను' అను ప్రశ్నకు 'చొప్పుమార్చుటకు' అని సమాధానము కాఁబట్టి చొప్పుమార్చుట ధావళ్యమును బూనుటకు ఫలము కాని వెలవెలఁబాఱుటకుఁ గాదు. ఇచట ధావళ్యమును బూనుటయే యుత్ప్రేక్షావిషయము కాని చొప్పుమార్చుట కాదు కాన నిది ఫలోత్ప్రేక్ష యెట్లును గాఁజాలదు.

(3) అసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష:—

"అలినీలాలక ! కంటె చిల్క భవదీయాలాపలీలాప్తి నిం
పలరం గోరి విపక్వదాడిమతరువ్యాలంబిశాఖాఫల
జ్వలనావాఙ్ముఖమై తపంబు సవరింపన్ సాగె; నే లబ్బెడిం
దల్క్రిందైన సమానవాగ్గ్రహణమేధాశక్తి బింబాశికిన్.

(వసుచరిత్ర)

ఇచటి విషయము చిలుక తపస్సుచేయుట; అది కవికల్పితము కాని ప్రసిద్ధము కాదు. చిలుక యెన్నఁటికిని తపం బొనరింపలేదు. అట్లు తపస్సు చేయుటకుఁ గల ప్రయోజనము గిరికాలాపలీలను బొందుట. ఫలము కాని దానిని ఫలముగ వర్ణించుటచే నిచట నసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష యని యెఱుఁగవలెను." అని దీని యుదాహరణ సమన్వయములు వేంకటరమణయ్యగారు వ్రాసిరి.

ఇచటి సమన్వయము తప్పు. ఫలముగా నూహింపఁబడినది యసిద్ధమైనచో నసిద్ధవిషయ మగును. 'ఫలముగా నూహింపఁ బడిన గిరికాలాపలీలాప్తి యసిద్ధము కాన నసిద్ధవిషయఫలోత్ప్రేక్ష' అని సమన్వయింపవలయును. చిలుకతపస్సు సిద్ధమైనను, అసిద్ధమైనను నిచట దాని ప్రసక్తిలేదు.

2. ప్రతీపాలంకారము.

(1) తృతీయభేదము:—

"వర్ణ్యోపమేయలాభేన తథాఽన్యస్యాఽప్యనాదరః ।
కః క్రౌర్యదర్ప స్తే మృత్యో ! త్వత్తుల్యాః సన్తి హి స్త్రియః ॥

అత్యుత్కృష్టగుణతయా క్వచి దప్యుపమానభావ మసహమాన స్యాఽవర్ణ్యస్య వర్ణ్య ముపమేయం పరికల్ప్య తావతా తస్య తిరస్కారః పూర్వప్రతీపవైపరీత్యేన తృతీయం ప్రతీపమ్."

అని మూలము. 'నీ కుపమేయము లోకములో లేకపోలేదు. లేదని గర్వింపకుము' అని చెప్పి యుపమానమును దిరస్కరించుట

మూఁడవ ప్రతీప మని మూలమున కర్థము. 'ఓ మృత్యువా! నేనే క్రౌర్యము కలదాన నని నీ కేల యీగర్వము? లోకములో నీవంటి స్త్రీ లున్నారు సుమా!' అను నుదాహరణము నాలక్షణమునకు సరిపడియే యున్నది. ఇంక వేంకటరమణయ్యగారి తెనిఁగింపు చూతము:

" వర్ణ్యోపమేయాప్తి వర్ణ్యేతరానాద
రంబు చెప్పినఁ బ్రతీపం బ దొకటి.

ఉపమానము నుపమేయముగ మార్చియున్నను, ప్రకృతోపమేయలాభమున, నీ కల్పితోపమేయమును నిరసించుట తృతీయప్రతీపభేద మగును.

గీ. దారుణంబులఁ దొల్లిటి దాన ననుచుఁ
గాలకూటమ! నీ వేల గర్వపడెదు?
కలవు నీపోలికలు గల ఖలుని మాట
లెంతయును సాధుజనులకు హింసఁ గూర్ప.

ఇచట నుపమానమగు కాలకూట ముపమేయమైనను, ప్రకృతోపమేయమగు ఖలవచనమే గ్రహింపఁబడి కల్పితోపమేయము తిరస్కరింపఁబడినది." అని వ్రాసిరి.

ఈ ప్రతీపభేదములో నుపమేయము లభించుటచే నుపమానమును దిరస్కరించుట మాత్రమే యుండును. కాని యుపమాన ముపమేయముగా మార్పఁబడదు. ఉదాహరణములో 'కాలకూటమ! నీపోలికలు గల ఖలునిమాటలు' అని చెప్పుటచేఁ గాలకూటము ఖలవచనముల కుపమానముగానే యున్నది గాని యుపమేయముగా లేదు. మూలములోఁ గూడ 'మృత్యో! త్వత్తుల్యాః సన్తి హి స్త్రియః' అని చెప్పుటచే మృత్యు వుపమానముగానే యున్నది కాని యుపమేయముగా మార్పఁబడలేదు. కాఁబట్టి, యుపమానమగు కాలకూట ముపమేయముగా మాఱిన దనియు, నట్టి కల్పితోపమేయము తిరస్కరింపఁబడిన దనియు, వీరి పై వ్రాఁతలు భ్రమమూలకములు.

(2) ప్రతీపములోఁ జివరిభేదము:—

ఈభేదమున కుదాహరణముగా నీక్రింది పద్యము నిచ్చియున్నారు.

"అతనికీర్తిప్రతాపంబు లవనిఁ గలుగ
నేల యివి యంచు మదిలోన నెపుడు తలఁచు
నపుడ పరివేషనెపమున నబ్జసూర్య
మండలముల విధాత్రుండు కుండలించు.

(శృంగారనైషధము.)

ఇందు 'పరివేషనెపమున' అను పాఠము తప్పు. 'నెపము' అను పద మచ్చతెనుఁగు కావున 'పరివేష' అను సంస్కృతముతో సమసింప వీలులేదు. సమాసముచేసి 'పరివేషనెపము' అని వాడినచో నది 'వృక్షపండు'వంటి తప్పుసమాసము. కాఁబట్టి యిచట 'పరివేషమిషమున'అను పాఠము గ్రాహ్యము.

(3) ప్రతీపాలంకారమును ముగించుచు నుపమేయోపమాప్రతీపములు మాత్రమే యుపమాలంకారభేదము లని కొందఱమతముగా వేంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. అనన్వయము కూడ నుపమాభేద మని కొందఱ మతముగా మూలమునఁ గలదు. చూడుఁడు:-

"కేచి దనన్వయోపమేయోపమాప్రతీపానా ముపమావిశేషత్వేన తదన్తర్భావం మన్వతే."

(సశేషం.)

నాటకములు—రసములు.

విద్వాన్ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

సంస్కృతవాఙ్మయమున శ్రవ్యకావ్యములతోఁ బాటు దృశ్యకావ్యములును బ్రాచీనకాలమునందే పొడసూపినవి. అందు దృశ్యకావ్యములు రంగమునఁ బ్రదర్శింప ననువగుటచేత మిక్కిలి వ్యాప్తినొంది పండితపామరహృదయాకర్షకములైనవి. ఔచితినిబట్టి వానిలో నొకదానికంటె నొకటి మిన్నలై 'కావ్యేషు నాటకం రమ్య' మ్మనియు, 'నాటకాంతం కవిత్వ' మ్మనియుఁ బ్రసిద్ధివహించినవి. ఈదృశ్యకావ్యములు నాయికానాయకవిశేషముల ననుసరించియు, రసభేదమును బట్టియుఁ బదివిధములుగా నున్నవనియు, వీనికి రూపకములను నామ మర్హమనియు లక్షణకర్తలచే నిర్ణయింపఁబడినవి. ఈరూపకలక్షణనిర్ణయమునఁ బరమప్రాచీనములగు భాసాదులనాటకము లటుంచి కాళిదాసాదికవులనాటకములనే బహుళముగా లక్ష్యము లొనర్చికొని పెక్కురు లాక్షణికులు పెక్కు లక్షణగ్రంథములు రచించుచువచ్చిరి. ఆనాటకములందుఁ దఱచుగా శృంగారవీరరసములే ప్రధానములుగాఁ గనవచ్చుటం జేసి 'నాటకే తు భవే దంగీ శృంగారో వీర ఏవ వా' యనియు 'ఏక ఏవ భవే దంగీ శృంగారో వీర ఏవ వా' యనియు లక్షణము నిర్మింపఁబడినది. సామాజికులహృదయములందు నిరతిశయానందముఁ గూర్చు రసాస్వాదమే నాటకముయొక్క పరమప్రయోజనము గావున—లోకమున సర్వసామాన్యములగు శృంగారవీరరసములకే ప్రాముఖ్యము కలుగుటచేఁ దద్రసముల నేపురస్కరించుకొని చతుర్వర్గసాధనములుగా నాటకములు రచించుటయు నట్లే సర్వనాటకములు నుండవలెనను లక్షణము పుట్టుటయు సంభవించినది. ఏనాటకముననేని నొకట రెంట నన్యరసములు ప్రధానములుగానున్నను, వానిని లక్ష్యములుగా గ్రహింప విరళములని కాఁబోలు నెట్లేని యభీష్టములగు శృంగారవీరములలో ముడిపెట్టుటయుఁ దటస్థించినది. అంత

మాత్రమున నన్యరసప్రధానములు లేవని కాని యయ్యవి యనియమములని కాని యనుటకు వలనుపడదు. లాక్షణికులందును ప్రాచీనులు తగినంత యవకాశము చూపిరి కాని యర్వాచీనులు మాత్రము బాహుళ్యముంబట్టి శృంగారవీరముల కన్యములగురసములకు నవకాశము లేదని నిబంధించిరి.

ధ్వన్యాలోకము తృతీయోద్యోతమున 'ప్రసిద్ధేఽపి ప్రబంధానాం నానారసనిబంధనే, ఏకో రసోఽఙ్గీకర్తవ్య స్తేషా ముత్కర్ష మిచ్ఛతా" అని విశాలముగా లక్షణము గావించి యాగ్రంథకర్తయే పైశ్లోకమున కిట్లు వివరణ మొసఁగినాఁడు. "ప్రబంధేషు మహాకావ్యేషు వా నాటకాదిషు వా, విప్రకీర్ణతయా అంగాంగిభావేన బహవో రసా ఉపనిబధ్యంతే ఇత్యత్ర ప్రసిద్ధౌ సత్యామపి యః ప్రబంధానాం ఛాయాతిశయ మిచ్ఛతి తేన తేషాం రసానా మన్యతమః కశ్చి ద్వివక్షితో రసోఽఙ్గిత్వేన వినివేశయితవ్య ఇత్యయం యుక్తతరో మార్గః" అని దీనింబట్టి యేదేని యొక రసము నాటకాదులందును ప్రధానరసముగా సుండవచ్చు నని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇది యిట్లుండఁ దరువాతివారు బాహుళ్యము ననుసరించి శృంగారవీరాన్యతరమే యంగియైయుండవలె నని చెప్పియుందు రని వెరుకనే సూచించితిని. ఆలక్షణమున కనుగుణముగా నితరరసప్రధానముల గునాటకములను సైతము పై రెండురసములలోనే వ్యాఖ్యాతలు విమర్శకులు సంతర్భవింపఁ జేయుచు వచ్చిరి.

పై లక్షణము నుల్లంఘించి యున్నవి (1) ప్రబోధచంద్రోదయము. (2) ఉత్తరరామచరితము. రెండవనాటకమువిషయమై వ్యాఖ్యాతలు విమర్శకులు నటు నిటు సమర్థించుచువచ్చిరి. ఆవిషయము తరువాత వివరింపఁబడును. తొలుతఁ ప్రబోధచంద్రోదయమును గూర్చి రవ్వంత నుడువవలసియున్నది. ఈనాటకమున రస మదియా యిదియా యని సంశయింపకుండఁ గవియే "త ద్వయం శాంతరసప్రయోగేన ఆత్మానం వినోదయితు మిచ్ఛామః" అని ప్రస్తావనయందుఁ జెప్పొనుటచే శాంతర

సప్రధాన మనుట నిర్వివాదము. పైఁగా దద్వ్యాఖ్యాతలు రసమును గూర్చి నాటకముయొక్క యాద్యంతములందుఁ జర్చించి శాంతము గూడ రసమే యనియు, నదియే యీనాటకమున నంగి యనియు, శృంగారవీరాదు లంగము లనియు స్థిరీకరించిరి. (1) చంద్రికావ్యాఖ్య. "తదితి... శాంతరసప్రధానో యః ప్రయోగాభినయః, నాట్యానుకారః... తేనేత్యర్థః"అనియు, (2) ప్రకారవ్యాఖ్య. శాంతరసప్రాయః శాంతరసప్రధానో యః ప్రయోగాభినయః నాట్యానుకార స్తేనేత్యర్థః, అనియుఁ బ్రస్తావనలోని మూలమునకు వ్యాఖ్యచేసి తుదను "అత్రశాంతరసః పంచసంధివ్యాపితయా పునః పున రనుసంధీయమానః ప్రాధాన్యం భజతే, రసాంతరై రంతరాలవర్తిభి ర్య స్సమావేశ స్తస్యప్రాధాన్యం నోపహంతి" అనియుఁ గంఠోక్తముగాఁ జెప్పి విడిచిరి. మూలగ్రంథము ననుసరించియు, వ్యాఖ్యానముల ననుసరించియు, శాంతరసప్రధానము ప్రబోధచంద్రోదయ మనుట నిస్సంశయమే కదా ? శృంగారవీరాన్యతరము లంగిగా నుండవలె నను లక్షణమున కియ్యది బాధక మనుట స్పష్టము.

ఇఁక నుత్తరరామచరితవిషయమై కరుణరసప్రధానమా ? శృంగారరసప్రధానమా ? యని చిరకాలమునుండి వ్యాఖ్యాతలును విమర్శకులును వివదించుచున్నమాట సర్వజనవిదితము. ప్రబోధచంద్రోదయమందు వలె వాచ్యముగాఁ గాక వ్యంగ్యముగా నచ్చటచ్చటఁ గరుణరసప్రధానమని కవి చెప్పుటచేతను, నాటకలక్షణమున శృంగారవీరాన్యతరరసములే యంగిగా నుండవలెననియుండుటచేతను, శృంగారరసాంతర్భూతమగు కరుణము కాని కేవలము కరుణరసము కానేరదని కొందఱు చెప్పసాగిరి. మఱికొందఱు నిజప్రౌఢి వినియోగించి కవి కరుణమే సర్వత్ర ధ్వనింపఁ జేసినాఁడు కావున శృంగారప్రధానము కానేర దనినారు. మఱికొందఱు ధర్మవీర మనినారు. ఇన్నివిధముల వివాదములుబయలుదేఱుటకుఁ గారణము పైనాటకలక్షణమున నీనాటకమునసమన్వయ మొనర్పవలె నను నభినివేశమే.

శృంగారరసప్రధాన మనువారికిఁ బ్రాచీనమగు నారాయణభట్ట రచితభావార్థదీపికావ్యాఖ్య యాధారము. కరుణరసప్రధానమను వారి వీరరాఘవకృతవ్యాఖ్యయు, సాహిత్యదర్పణటీకాకారునివ్రాతయు నాధారములు.

శృంగారవాదులు చెప్పునది యేమన:—నాయికానాయకులలో నొకరు మరణించినఁ గదా కరుణము ! అట్లు గాక మూలములో సీత భూగర్భమున లీనమైనకథను మార్చి సీతారాముల సమావేశము చెప్పఁ బడియుండుటయు, నాటకమున సర్వత్ర సీత తన్నుఁ జేరఁగల దను ప్రత్యాశ రామునకు దృఢముగా నున్నదనియు, సీతాప్రతికృతిని జెంతఁ బెట్టుకొని రాముఁ డశ్వమేధము చేయుటయు, విప్రలంభశృంగారము కాని కరుణము కానేరదు" అని.

కరుణరసవాదులు చెప్పు నదేమన:—రామునకుఁ బ్రత్యాశ లేదనియుఁ, గరుణరస మని దృఢపఱుచుటకు సర్వత్ర వ్యంగ్యముగాఁ దల్లక్షణము కవి చెప్పుచునేయున్నాఁడు. కావునఁ గరుణరసమే దీనియందంగి గాని యన్యము కాదని వీరరాఘవవ్యాఖ్యనుదాహరించియు మఱి కొన్ని పాత్రముల పల్కుల నుదాహరించియు సిద్ధాంతీకరించినారు. అశ్వమేధవిషయమున సువర్ణప్రతికృతితో రాముఁ డశ్వమేధము చేయుట కర్మాంతరగూడ నున్న ట్లేవేవో కొన్ని యుపపత్తులు చూపినారు.

అవియన్నియు నిచట నుద్ఘాటించుట నాపని కాకపోదు; కాని పెద్దల నందఱను బేర్కొని వారిని కాదనుట నాపని కాదు. అంతియ గాక వారందఱును నాకుఁ బూజ్యులును గురుతుల్యులు నగుటచే వారిని ధిక్కరించుటయు నాపని గాదు. అయినను నీవిషయమై నాకుఁ దోఁచిన యభిప్రాయము నేను గూడ వెల్లడింప సాహసించినందులకుఁ బెద్దలు నన్ను మన్నింతు రని మనవిచేసికొనుచున్నాను.

ఈనాటకము కరుణరసప్రధానమే యని నాయాశయము. అందులకు నాకుఁ దోఁచిన కొన్ని యుపపత్తు లిందుఁ జూపి యాపైని సహృదయులయాశీర్వాదము గోరెదను.

సీత యవతారము చాలించినకథ కవి యీరీతిగా మార్చుటకుఁ గల కారణ మూహించినచోఁ గావ్యములందు నాయికానాయకుల మరణము వర్ణింపవలసిన తావుల మరణ మెట్లు వర్ణింపవలెనో యాలంకారికసమయ మెట్లున్నదో రవంత పరిశీలింతము. "మరణం మరణార్థస్తు ప్రయత్నః పరికీర్తితః" అని ప్రతాపరుద్రీయమున మన్మథావస్థలలోఁ బదియవదగుమరణావస్థనుగూర్చి లక్షణము గలదు. మరణము యథార్థమే యైనచో రసభంగము కాఁగలదని వారి యాశయము. అదియునుగాక యయ్యది యమంగళమనియుఁ బ్రాచీనుల యభిప్రాయము. కావుననే తద్వ్యాఖ్యాత "సాక్షాత్తస్యోదాహరణస్యాఽమంగళత్వాత్తదుద్యోగోఽత్ర వివక్షితః" అని వివరించెను. భారతీయ సంప్రదాయము ననుసరించి సాక్షాన్మరణవర్ణన మమంగళ మనియే భవభూతి కరుణరసప్రధానముగాఁ జెప్పఁదలఁచిన తన నాటకమున నాయికా మరణోద్యోగ మంతర్నాటకమున స్పష్టముగాఁ జూపి నాయికానాయక సమావేశ మొనర్చి ముగించెను. అంతర్నాటకమునుగూర్చి కొంచెము దూరమాలోచించిన మొదల:— ఆనాఁటి నాటకమున నా కాసంతయే ప్రదర్శింపఁబడె ననుటకు వలనుపడదుగదా ! రాముఁడు సీతను విడిచిపెట్టినది మొదలు సీత గంగలోఁ బడుటయుఁ బరిపూర్ణముగాఁ బ్రదర్శించియే యుందురు. ఆ యంతర్నాటకప్రస్తావనయందు 'పావనం కరుణాద్భుతరసం కించిదుపనిబధ్యతే' అని వాచ్యముగాఁ గరుణరసప్రధాన మని చెప్పఁబడినది. 'నిర్వహణేఽద్భుతః' అను లక్షణము ననుసరించి కుశలవ జననరూపమగు నద్భుతరసముతో నిర్వహణసంధి ముగింపఁబడినది. ఈవిషయము సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపఁ బ్రధాన నాటకమందుఁ గరుణరసప్రధానమని చెప్పకున్నను దాని ఛాయయే యగు నంతర్నాటకమునఁ జెప్పుటవలనఁ గరుణరసప్రధానమనియే కవియాశయ మని విస్పష్టమగుచున్నది. నాయికామరణయత్నము మాటలతోఁ గాక క్రియారూపమున నిందుఁ జూపఁబడుట మరణమనుట నిశ్చయము. దానఁ గరుణరసమే ప్రధాన మని తెలుచున్నది.

నాటకమునఁ గరుణమనిన తావులనెల్ల విప్రలంభశృంగారాంతర్గతకరుణమని శృంగారరసవాదులు చెప్పినారు. కాని, ఏకోరసఃకరుణఏవ? మున్నగుతావులం దయ్యది పొసఁగదుగదా ! మఱియు 'కళత్రేఽప్యపరతే' యనియు "నాశితప్రియతమః" అనియు రాముఁడు కంఠోక్తిగా 'సీత మరణించినదని' పలికిన పలుకు లన్నియు దుఃఖాతిరేకమునఁ బలికిన పలుకులని శృంగారవాదులనినారు. పైఁజూపిన పలుకులకంటె వాచ్యముగా నుండు పలుకు లెట్లుండునో యూహింపరాకున్నది. కఠోరగర్భయగుసీతను వనమున విడిచిపుచ్చినతరువాత నామె జీవించియేయున్నను దత్కాలావస్థ ననుసరించియుఁ బ్రేమాస్పదమగుటవలనను మరణించినట్లే రామునకు విశ్వాసముండుట సహజము. 'వృకాదులచే భక్షింపఁబడియుండు"నని రాముఁడే యనినాఁడు. ఆపద్యమందలి 'నియతం విలుప్తా' యను వాక్యమందలి'నియతం' ఉత్ప్రేక్షాద్యోతకమని శృంగారవాదులు వారించినట్లంగీకరించినను నీజన్మమున మరలఁ జూతునను నాశ లేకపోవుట నిశ్చయమేకదా ! ఆమరణము సమావేశము లేనప్పుడు కరుణముగాక యన్యమెట్లగును ? ఈవియోగము నిరవధికమని కవి రామునినోటనుండియేకాక పెక్కుచోట్లఁ బెక్కుపాత్రలచే రామునిప్రత్యక్షముననను బరోక్షమునను బలికించినాఁడే. కుశలవసమావేశఘట్టమున 'ప్రియానాశే కృత్స్నంకిలజగదరణ్యం హి భవతి, అనుపలుకులువినిన రాముఁ డయ్యో ! బాలురకును రాముఁడు దయనీయుఁడగు నవస్థకు వచ్చినాఁడే' యని యేడ్చినాఁడుగాని బ్రదికియున్నసీతను మరణించినట్లు చెప్పుచున్నారా. ఎంత యమంగళ వాక్యము వినవలసివచ్చెనని ఖేదపడలేదే ! పోనిండు. గంభీరుఁడు గావున నాభావమును మాటుకొనినాఁడేమో యనుకొనుటకుఁ గన్నుల నశ్రువులు జాఱ నేడ్చి యేడ్చి యెన్నితావుల మూర్ఛిల్లలేదు. తక్కినచోట్ల లేనిధైర్యగాంభీర్యము లీయొక్కచోటనే కలిగెననుటయు నుచితముకాదే ! పంచవటియందుఁ దాను మూర్ఛిల్లినప్పుడు సీత తన్ను స్పృశించుటయుఁ దేఱుకొనినదశ నామెప్రవర్తనమువలనను సీత బ్రది

కియున్నదా ! యని సంశయముకలిగి 'అథవా కుతః ప్రియతమా? నూనం సంకల్పాభ్యాసపాటవోపాదాన ఏష భ్రమో రామస్య (3. అంక. ౭౭ పుట.) యనుటంజూడ సీత లేదని రామునకు దృఢప్రత్యయము గలదనుట స్పష్టము. ఇంక నెక్కడి ప్రియురాలు అనుటయుంగూడ నుత్ప్రేక్ష యందు రేమో క్రిందివాక్యములు దానికి బాధకములు. మఱియు సీత నశించినదని కుశుండు పలికినపలుకులు విని యమంగళశ్రవణమునకు ఖేదము తెలుపకుండుటయే కాక, తదనుకూలముగా రాముండు.

శ్లో. చిరం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా నిహిత ఇవ నిర్మాయ పురతః
ప్రవాసే చాశ్వాసం నఖలు న కరోతి ప్రియజనః
జగజ్జీర్ణారణ్యం భవతి చ కళత్రేఽప్యుపరతే
కుకూలానాం రాశౌ తదను హృదయం పచ్యత ఇవ.

(ప్రవాసమునం దిష్టజనమును దదేకదృష్టితోం జిరకాలము ధ్యానింపంగా ధ్యానింపంగా భావనాబలముచే నెదుట నిల్చినట్లుండి ధ్యాతకు సమాశ్వాసము కలుగవచ్చును. కాని కళత్రము నశించినయెడ లం బ్రవాసమందువలెం బునరాగమనవాంఛాభావముచే భావనయు నసత్యమే యగునుగాన జగత్తంతయు జీర్ణారణ్యమగును. హృదయము తుషాగ్నిరాశియందు సంతతము దహింపంబడుచున్నట్లుండును.) అని పలికిన వాక్యము లుత్ప్రేక్షాదికమని త్రోసిపుచ్చుటను వలనుపడదు సరే కదా ! సీతావిషయకప్రత్యాశయు లేనట్లు స్పష్టము. కావునం బై యంశములనుబట్టి ప్రత్యాశారహితుండగు రామునియందు శోకమే స్థాయి యగునుగాని రతి కానేరదు.

శ్లో. ఏకఃసంప్రతి నాశితప్రియతమస్తామేవ రామః కథం పాపః పంచవటీంవిలోకయతు. ౨-౨౮

శ్లో. దేవ్యా శూన్యస్య జగతః 3-33

శ్లో. పశ్యన్నదృశమిమాన్వశే పితృసఖం వృత్తే మహావైశసే
దీర్ఘే కిం న సహస్రధాహ మథవా రామేణ కిం దుష్కరం. 3-౪౦

మున్నగు రామునిపలుకులం దెచ్చటనైనఁ బ్రత్యాశాలేశమేని యు నున్నట్లు చెప్పఁగలమా ? ఈవిషయ మిట్లుండనిండు.

శృంగారవాదులు మఱియొక యుక్తి చెప్పుచున్నారు. "సీత మరణించినదనియే రామునకు దృఢవిశ్వాసమున్నయెడల విధురుఁడగుతాను ధర్మమును విసర్జించి యశ్వమేధము చేయఁగడఁగునా ? చేయఁడు. సీత బ్రదికియున్నదని దృఢనిశ్చయము గలిగియుండుటచేతనే 'యస్య భార్యా విదూరస్థా' యను ధర్మశాస్త్రమునననుసరించి సీతాప్రతికృతి చెంత నుంచుకొని యశ్వమేధము చేసినాఁడు. కావున రామునకు సీత బ్రదికియున్నదనియు, నేనాఁటికైనఁ గలిసికొందుననుప్రత్యాశకలదనియు దానిని బట్టి విప్రలంభశృంగారమనియు నిర్ణయించిరి. కాని యీధర్మశాస్త్రమిచటఁ బ్రత్యాశగలదనుట కాధారమైనను వాల్మీకిరామాయణమున సరిపడునట్లు లేదు. సీత భూగర్భవిలీనయై తనయవతారము పూర్తి చేసికొనిన తరువాత రాముఁడు మృతపత్నీకుఁడైనట్లు రామునకును నాఁటి శిష్టులందఱకును నిస్సంశయముగాఁ దెలిసినవిషయమేకదా ! సీత భూగర్భమున నంతర్హితయైపిమ్మట రాముఁడు కొన్నివేలయేండ్లు భూలోకమున నున్నట్లును, ననేకయాగములను జేసినట్లును, బ్రతియాగమును బంగారుసీతను దగ్గఱనుంచుకొని చేసినట్లును వాల్మీకిరామాయణమున నీవిధముగా నున్నది.

శ్లో. హ్యాది కృత్వా తదా సీతా మయోధ్యాం ప్రవివేశహ
ఇష్టయజ్ఞో రఘుపతిః పుత్రద్వయ సమన్వితః
న సీతాయాః పరాం భార్యాం వవ్రే స రఘునందనః
యజ్ఞే యజ్ఞేచ పత్న్యర్థం కాంచనీ జానకీ భవత్
దశవర్ష సహస్రాణి వాజిమేధా నథాకరోత్
వాజపేయాన్ దశగుణాం స్తథా బహుసువర్ణకాన్
అగ్నిష్టోమాతిరాత్రాభ్యాం గోసవైశ్చ మహాధనైః
ఈజే క్రతుభి రన్యైశ్చ స శ్రీమా నాప్తదక్షిణః.

ఉత్తరకాండము 99 సర్గము.

దీనినిబట్టి సీత లోకాంతర గతమైనదనియుఁ దన్నెన్నఁటికిఁ గలిసి కోలేదనియు నిరాశుఁడై యుండి మఱియొక భార్యను జేపట్టనిరామున కన్ని వేల యాగము లొనర్పఁ గలుగని విధురత్వము ప్రకృతనాటకమున మాత్ర మెట్లు ప్రసక్తమగును ? అచ్చట నే ధర్మముచే యజ్ఞము లొనర్ప రాముం డధికారి యయ్యెనో యాధర్మముచేతనే యిచటను నధికారియ య్యెను. కావున సీతాప్రతికృతి దగ్గఱనుంచుకొని యాగముచేసెనవి సంతమాత్రమునఁ బ్రత్యాశయున్నదనుట యుక్తిదూరము. అటులేని రాముఁ డధర్మాచరణమునకుఁ గడంగునా ? యందురేమో ! యాధర్మ మునుగూర్చి మీమాంసాశాస్త్రగ్రంథమగు తంత్రవార్తికమందును, దద్వ్యాఖ్యయగు న్యాయసుధయందును విపులముగాఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. గ్రంథవిస్తరభయమున నాయంశము లిందుదాహరింప మాని తిని.

పైయంశములన్నిటినిబట్టి నూఁటఁగా రామునకుఁ బ్రత్యాశ యున్నట్లు కొంచెమైన నాధారము లేకపోవుటచే రామునియందు శోక మేకాని యన్యము స్థాయికానేరదు. శోకము స్థాయి యగుటచే నాటక మునఁ గరుణరసమే ప్రధానమని చెప్పకతీఱదు.

శృంగారవాదులలో నొకరు 'సాహిత్యదర్పణ' మూలగ్రంథమున శృంగారవీరరసములలో నేదేని యొకరస మంగిగానుండవలెనని చెప్పు చుండ వ్యాఖ్యాత కరుణాదులుగూడ సంగిగా నుండవచ్చునని చెప్పుట యేమిన్యాయమని పల్కిరి. అందునుగూర్చి రవంత విన్నవించుకొందును. దర్పణకారుఁ డేదృష్టితో సన్యరసప్రాధాన్యము విడిచినాఁడో కాని శాంత రసప్రధానమని వాచ్యముగాఁ జెల్పఁబడిన ప్రబోధ చంద్రోదయమున కైనఁ దావీయకుండుట గ్రంథమునకు లోపముకాదా యనుకొని యా యంశమును గరుణరసప్రధానమగు నుత్తరరామచరితమును నుదాహ రించి వాని కేదోషమును దగులకుండుటకు ధ్వన్యాలోకమును బ్రమా ణముగా నొనర్చికొని వ్యాఖ్యాత లక్షణము విశాలముచేసినాఁడు. అయ్యె

ది శాస్త్రవ్యాఖ్యాతలస్వభావము. కావ్యవ్యాఖ్యాతలు మూలాతిక్రమణముచేసి స్వతంత్రింపరుగాని శాస్త్రవ్యాఖ్యాతలు మూలమును సర్వతోముఖముగా విమర్శించి లోపాలోపము లుద్ఘాటించుట సంప్రదాయము. సాహిత్యదర్పణ మలంకారశాస్త్రగ్రంథమగుటచే వ్యాఖ్యాత యట్లు సోపపత్తికముగా విమర్శించుటయు న్యాయ్యమే. ఆతనిపలుకులును మనకు గ్రాహ్యములే. "తేన ఉత్తరరామచరితే కరుణస్య, ప్రబోధచంద్రోదయే శాంతస్య చాంగిత్వ మవ్యాహతమేవ" అనిన వ్యాఖ్యాతపలుకులు మనకుఁ బ్రమాణములు కాకపోవని నామనవి.

కావున నుత్తరరామచరితము కరుణరసప్రధాన మనుట న్యాయ్యము. ఇట్లింకను నాటకాంతరములు రసాంతరప్రాధాన్యమున నుండవచ్చును.

ఆంగ్లమునందలి విషాదాంతనాటకములవలె నాయికానాయకులలో నొకరికిఁగాని యిరువురకుఁగాని మరణము కల్గినట్లు రంగమునఁ జూపి విడుచుట భారతీయసంప్రదాయము కాకపోవుటచే మరణము వ్యంగ్యమార్గమున సుకుమారప్రయోగముగాఁ జూపఁబడి రసపోషణ మొనరింపఁబడి యాలంబనచ్ఛేదము మాత్రము ప్రదర్శింపఁబడదని తోఁచుచున్నది. శ్రవ్యకావ్యములందు మరణాదికము వాచ్యముగా నున్నను దృశ్యకావ్యములందు వ్యంగ్యరూపమున నుండుట న్యాయ్యము. ఆరీతిగనే రసముగూడ వ్యంగ్యముగా నుండుటయే నాటకములకు ముఖ్యలక్షణము. రామాయణమున వాచ్యముగా నున్న కరుణమే యుత్తరరామచరితమున సూచితి చెడకుండ శృంగారావ్యంగవిలసితముగా వ్యంగ్యరూపమునఁ జెప్పఁబడినది. వీనింబట్టి చూడఁగా నాటకమున శృంగారవీరరసములతోఁ బాటు కరుణశాంతములుగూడఁ బ్రధానరసములుగా నుండవచ్చునని స్థిరపడుచున్నది.

ఈ బొం కేలొకో?

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్లో॥ ఆదర్శవ ద్విమర్శోఽపి ప్రతిబింబం ప్రదర్శయేత్ ।
హృద్యభావస్వరూపస్య కావ్యగుప్తస్య ధీమతాం॥

పెరుఁగును గవ్వముతోఁ జిలికినఁగాని సున్నితమగు కమ్మని వెన్న కానరానేరదు. కవితను మేధామంథనముతోఁ దరచినఁగాని లలితమగు భావంపువన్నెఁ జూపట్టఁ జాలదు. కావున ధీశాలురగు రసవిదులు సరసమగు భావప్రకటనమునకై వ్యాఖ్యానములు, టిప్పణములు, విమర్శనములు లోనగు వాఙ్మయరచనలఁ బ్రకటించుచుందురు.

నిజముగాఁ గవివరుఁడు చిత్రించిన వచనముయొక్కగాని, పద్యముయొక్కగాని, హృద్యమగు రసము నాస్వాదింప నెంచినచో నావచనశ్లోకముల భావ మేదియో తెలిసికొనవలయును. భావ మవిదితమైననాఁడు సరియగు రసోదయము కానేరదు. దర్పణమున వస్తుప్రతిబింబము చూపట్టునట్లు వ్యాఖ్యానాదివివరణమున భావప్రతిబింబము స్పష్టముగాఁ గన్పట్టును. వ్యాఖ్యానవిమర్శాంతచర్చ లన్నియుఁ గావ్యకూపాంతర్లసితములగు భావామృతములఁ బైకిఁ దీయుట కనువగు చేదలవంటివి.

కావున వ్యాఖ్యానాదిసారస్వతమీమాంసలు కావ్యభావసుధాస్వాదనోపయుక్తము లనుట విబుధలోకవిదితము. కావ్యపఠనమున నటనటయుక్తమగు భావము వ్యక్తముగ స్ఫురింపక పాఠకులు సంశయాత్ములగుట తటస్థమగుచుండును. చిత్తము సంశయముక్తమైనఁగాని సరియగు భావ ముదయింపనేరదు. అందువలన సంశయనివారణమునకై పాఠకుఁడు పాటుపడుట తప్పనిసరిగఁ గన్పట్టుచున్నది.

కావునఁ గాళిదాసకవివరునిచే విరచింపఁబడిన 'అభిజ్ఞానశాకుంతల' నాటకముయొక్క ప్రథమాంకమున నాకుఁ గలిగిన సంశయము నీ వ్యా

సానఁ బ్రకటించి, విశాలాశయులగు కలానిధులవలన సుధాసమానములగు సమాధానముల విన నభిలషించుచున్నాఁడను. పరానందసంధానమే పండితులకుఁ బండుగ కదా!

సాహిత్యసారస్వతమునఁ గావ్యరచనలు మనోహరములనియు, వానిలో రూపకనిర్మాణము లతిరమణీయము లనియు, అందు శాకుంతల మతులభావమాధుర్యమోహన మనియు, లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కలదు. అట్టి లోకోత్తరకీర్తిశోభితమగు శాకుంతలనాటకమునఁ గవికుల సార్వభౌముఁడగు కాళిదాసమహాశయుఁడు నాటకనాయకుఁడగు దుష్యంతునిచే బొంకించి, యాతని రాజఱికమును మఱుఁగుపఱుపఁ బ్రయత్నించి యుండెను.

తుమ్మెదబాధకుఁ దాళఁజాలక శకుంతల తనచెలికత్తియల సాయముగాఁ జీర, వారు "నిన్నుఁ గాపాడ మే మెంతవారము! దుష్యంతునిఁ బిలువుము. ఈ యడవికి నాతఁడే యేలిక యని యెఱుంగవా?" అనఁ జెట్లుమఱుఁగున సమయమునకు నెదురుచూచుచున్న దుష్యంతుఁ డా చెలికత్తెలనుడులు చెవినిబడినతోడనే, అదియు వారిముందఱఁ బడుట కదు నని యెంచి "భయము వలదు, భయము వలదు." అని యర్థోక్తితో విరమించి, (తనలో) "నా రాజభావము వెల్లడియగు నేమో! కానీ, ఇటులఁ బలికెదను." (పైకి) "అవినీతుల దండించు పౌరవుఁడు పుడమిఱేఁడై యుండ ముగ్ధియలగు మునికన్నియలయెడ దుడుకుచేతలఁ జూపువాఁ డెవ్వఁడు?" అని యొకమాటను—

ప్రియంవద దుష్యంతుని గాంచి, అనసూయతో "సఖీ! ఈతఁ డెవ్వఁడో ప్రభువరుఁ డట్లు కన్పట్టుచున్నాఁడు." అన, అనసూయ "నాకు నట్టి సందియమే జనించినది. అడిగి తెలిసికొందము," అని దుష్యంతుని వంశాదులఁ గూర్చి ప్రశ్నింప, నాతఁడు (తనలో) "నన్నెట్లు వెల్లడించుకొందును! ఏరీతిని మఱుఁగుపఱచుకొందును!" కానీ! యిట్లు పలికెదను "పురువంశప్రభువుచే ధర్మాధికారమున నియుక్తుఁడనై యిచటిమునుల యవిఘ్నక్రియలఁ దెలియవచ్చితిని." అని మఱియొక తడవును—

ప్రథమాంకాంతమున నూర్మికాప్రదానసమయమున ప్రియంవదానసూయ లుంగరమునందలి యక్షరములఁ గాంచి, యక్కజపడునపుడు దుష్యంతుఁడు "మ మ్మన్యథా తలఁపవలదు ఇది రాజపారితోషికము." అని వేఱొకతూరియు దుష్యంతుఁడు మఱుఁగుపడఁ గోరి బొంకెను.

కాని, ఈతఁడెవ్వరికడ దాఁగఁ దలంచి యిటుల కల్లలాడెనో యాకన్యకలుమాత్ర మీతని సామాన్యరాజోద్యోగిఁగా నెంచక, సార్వభౌమునిఁ గానే గుర్తించియుండిరి. కనుఁడు.

దుష్యంతుఁడు శకుంతల నుద్దేశించి "తప మభివృద్ధి గాంచుచున్నదా? అని ప్రశ్నింప, ననసూయ "ఇపు డతిథివిశేషలాభముచే" అనెను.

ఇట విశేషపదప్రయోగముచే నీతఁడు సార్వభౌముఁడుగాని సామాన్యోద్యోగి కాఁడను సంగతి సూచింపఁబడినది. మఱియుఁ బ్రియంవద యనసూయతో "ఈతఁ డెవఁడై యుండునే. మధురగంభీరాకారంబుతోఁ జతురోక్తులు పలుకుచుఁ బ్రభావవంతుఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు." అనుటచే దుష్యంతుని ప్రభుతను గుర్తించినట్లు తెలుపఁబడినది.

దుష్యంతుఁడు తాను రాజనియుక్తుఁడనై యిటకు వచ్చితి నని తెలుప, అనసూయ "ఏరాజవంశము పూజ్యులగు మీచే నలంకరింపఁబడినది? ఏదేశప్రజలు మీవియోగమువలన వ్యాకుల మొందుచున్నారు." అని యడుగుటచే దుష్యంతుని రాజశ్రేష్ఠునిగను, ప్రజాపరిపాలనపటిష్ఠునిగను వారు తెలిసికొన్నట్లు విదితమగుచున్నది గాని, దేశగతుక భటాధికారినిగానో భావించినట్లు కానరాదు.

అనసూయ "సుకుమారతరాకారులగు నేలినవారీ తపోవనాగమనపీడలఁ జెందఁ గారణమేమి?" అని దుష్యంతునిఁ బ్రశ్నించుటచే రాజర్షిమర్యాదానుసారము పుత్త్రులపై రాజ్యభార ముంచి వార్ధకమున వానప్రస్థు లగుట న్యాయ్యము కాని యిట్టి కళత్రసుఖానుకూలమగు నిండుజవ్వనమున విషయోపభోగముల విడి, ఈబోడిబోడయడవికి రాఁ

గారణ మేమి ?" అను ప్రశ్నస్వరూపము స్ఫురించుచున్నది. దీనిని బట్టి చూడ దుష్యంతుఁడు మహారాజుగా గుర్తింపఁబడినట్లు విదితమగుచున్నది.

దుష్యంతుఁడు పై ప్రశ్నలకు సమాధానముగా "ఇచటి నిర్విఘ్న క్రతుకలాపములఁ దెలియ రాజనియుక్తుఁడనై వచ్చితిని." అని పలుక వనసూయ యట్లగుచో నిపు డాశ్రమవాసులు సనాథులైరి" అనెను. ఇట నాథపదప్రయోగముచే దుష్యంతుని సార్వభౌమునిగా గుర్తించినట్లు బోధపడుచున్నది.

ముద్రికాప్రదానకాలమున దుష్యంతుఁడు "ఇది రాజొసంగిన పారితోషికము" అన, తోడనే యనసూయ "అట్లయిన నీయుంగరము మీయంగుళీవియోగమునకు నర్హము కాదు." అనుటచే రాజముద్రిక రాజులయొద్దనే యుండఁదగును గాని సామాన్యులకడ నుండఁ దగదను భావము వ్యక్తము చేయఁబడినది.

ఈయుంగరప్రదానము శకుంతలావృత్తాంత మంతయు సాకల్యముగా విన్నయనంతరము చేయఁబడినది. కావున నిపుడు గూడ దుష్యంతున కీముచ్చుతన మేల ? కాని యిచ్చటఁగూడ బొంకు గుప్తము కాలేదు. నిజమే విదితమైనది. కనుఁడు. రా జుంగర మందిచ్చినతోడనే ప్రియంవద "సఖీ శకుంతలా ! నీ వీ యనుకంపాన్వితుఁడగు పురుషోత్తమునిచే, కాదు, మహారాజుచే మోచితనైతివి; కావున నీ విపుడు పోవచ్చును." అని విస్పష్టముగా నుంగర మిచ్చిన యాతఁడు పుడమిఱేఁడని గుర్తింపఁబడినట్లు తెలుపఁబడినది.

ఈరీతిగా దుష్యంతుఁ డెటనెటఁ దన రాజరికమును దాఁప బొంకెనో యా యాతావులం దెల్ల బొంకులు వెల్లడియైనవి కాని గోపితములు కాఁజాలవాయె. కావునఁ గాళిదాసమహాకవియుఁ డీ యతుకమఱని బొంకుల నేలఁజిత్రించెనో తెలియవచ్చుటలేదు.

ఇఁక మునికన్నియలు దుష్యంతుని రాజునుగా గుర్తించినచో వారి ప్రసంభాషణములకు నదు నమరనేర దని దుష్యంతునిచేఁ గవి యిట్లు గొంకించె నందుమా? అదియుఁ బొసఁగదు. ఏమందురా! దుష్యంతుఁడు మునితనయలస్వేచ్ఛాప్రసంగముల విన్నపిమ్మటనే వారిముందట కేగెను.

మునిపుత్త్రికలు దుష్యంతునకు శకుంతలాజన్మగాథను దెల్పునపు డన్ననో! వారు సిగ్గుపడఁ దగిన సంగతి. "సంతసావహమగు వసంతసమయూన నామేనకయొక్క చిత్తోద్రేక కారణమగు లావణ్యమును జూచి" అని యీ పైసంగతిని దెలుపకుందురేమో. ఇట శ్రోత మహారాజు కానిండు; రాజోద్యోగి కానిండు; మఱే సామాన్యపురుషుఁడు కానిండు. స్త్రీలు దానిని వానికి వెల్లడింప లజ్జింతురు. తమపలుకుల వినువాఁడు మహారాజైనచో సిగ్గుపడుటయు సామాన్యుఁడైనచో నిర్లజ్జగా వివరించుటయుఁ బొసంగదు.

ఇదియుంగాక తాపసకుమారికలు దాపఱిక మెఱుంగని ముద్దియలు కాని కౌటిల్యనిపుణలగు నాగరకకామినులు కారు. కావుననే దుష్యంతుఁ డేదో యడుగ ననుమానించుచుండుటను గాంచి ప్రియంవద "తాపసకన్యకాజనులకడ దాఁపఱిక మవసరము లేదు". అని తెలిపినది. కావున నీదాఁపఱిక మెందులకు?

మఱియు మునికన్యకలు మొదటినుండియు దుష్యంతుని రాజునుగానే గుర్తించి యున్నట్లు తృతీయాంకమునందలి వారి సంభాషణల వలన విదిత మగుచున్నది. కనుఁడు. చెలికత్తెలు శకుంతలను "నీశరీరతాపహేతు వేదియో తెలుపుము" అని యడిగినపుడు శకుంతల "సఖియలారా! నిజము దాఁప నేల? వినుఁడు. తపోవనరక్షకుఁడగు నా రాజసింహుఁ డేముహూర్తమున నాకంటఁ బడెనో యది మొదలీయవస్థకు లోనైతిని." అని తెలుపుటచే శకుంతల దుష్యంతుని ప్రాథమిక దర్శనముననే మహారాజునుగాఁ దలంచి యున్నదని విదిత మగుచున్నది. నిజముగా నీతలంపే యనురాగవికాసమున కనుకూలమగు సొంపు.

ఇఁక శకుంతలాపరితాపకారణమును విన్న నెచ్చెలులముచ్చటలు గూడ నాభావమునే పోషించుచున్నవి. కనుఁడు. ప్రియంవద "అనసూయా! ఈమె యెవ్వని వలచినదియో యాతఁడు పురువంశలలాముఁడగు తేఁజుగా నున్నాఁడు." అనసూయ "సాగరమును వీడి మహానది మఱియొకచోటఁ జేరునా?" ప్రియంవద "అంటుమామిడిగున్న కాకున్న మఱేమాకు బండిగురివిందను జగిరింపఁ జేయఁజాలును!" ఈపలుకుల వలన వారు దుష్యంతుని మహారాజునుగానే తెలిసికొనియుండి రను సంగతి వెల్లడియగుచున్నది.

ఇఁక నొక సంగతి. దుష్యంతుఁడు లేడిపై వాడితూపును విడువఁబోవుచుండ వడివడిగా ముప్పురు మునికుమారులు నడుమ నడ్డువచ్చి "ఇది యాశ్రమహరిణ మగుటచేఁ గొట్టఁజనదు." అని నివారింప దుష్యంతుఁడు వారిపలుకులఁ గట్టువడి వెంటనే వింటఁ దొడిగిన కలుకటమ్మును నారినుండి సడలింప, ఆ వైఖానసవటువులు సంతోషముతో "పురువంశసంభవుఁడవగు నీకీ వినీతభావ మెంతయుఁ దగియున్నది. కావున రాజోత్తమా! చక్రవర్తి కాఁదగిన సుగుణాలవాలుఁడగు సుతునిఁ బడయుము." అని దీవించి దుష్యంతుని దమ యాశ్రమమునకు రాఁగోరి వెడలి పోయిరి.

దుష్యంతుని దమయాతిథ్యమును జేకొనఁ దన్నని యాహ్వానించిన మునికుమారులు మహారాజాగమనమును దాపసవనవాటికలోఁ బ్రకటించియుందు రని యూహింప వలసియున్నది.

మునికుమారులు దుష్యంతునిరాకను గణ్వాశ్రమమునఁ బ్రకటించి రనుటకుఁ బ్రమాణముగాఁ దృతీయాంకమునందలి విష్కంభమున యజమానశిష్యప్రసంగము విదితముచేయుచున్నది. వినుఁడు.

"ఓహోహో! ఏమి యీతని మహానుభావత. ఈయేలిక యిటఁ గాలిడినతోడనే యజ్ఞక్రియ లన్నియు నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱినవి!" దీనిచే హరిణమారణనివారణ మొనర్చిన మునిబాలకులవలనఁ దాపసు లందఱకు దుష్యంతాగమనవార్త విదితమైన దని స్పష్ట మగుచున్నది.

మఱొకమాట. ప్రథమాంకమున ననసూయ దుష్యంతవృత్తాంత మడుగఁ దొడఁగినపుడు శకుంతల (తనలో) "హృదయమా! పరితాప మందకుము. నీవు దేనిని దెలియ నభిలషించుచుంటివో దానిని అనసూయ ప్రశ్నించుచున్నది." దీనిచే దుష్యంతుని ప్రాభవమును వినఁ గుతూహల మందుచున్న మునికన్నియకు దుష్యంతునినిజరూపమును వెల్లడించి సంతసింపఁజేయుట సొగసో? లేక యారాజుచే దబ్బఱలాడించి రాజఱికమును దాపఱికముసేయుటసొంపో? చదువరు లూహింపఁ గోరెద.

ఇఁకఁ దృతీయాంకావతరణికనుబట్టి చూడ ద్వితీయాంకగాథ కణ్వాశ్రమమున నడచినది కాదని స్పష్ట మగుచున్నది. కావునఁ బ్రథమాంకమునఁ గణ్వాశ్రమమున కేతెంచిన దుష్యంతుఁడు, ఆదివస మట గడపి మఱునాఁడు తిరుగ స్కంధావారమున కేఁగె నని తెలియ నగును. అంక మన నేకదివసకథావస్తువు చెల్లునదే.

మఱియు ద్వితీయాంకాంతమున దుష్యంతుఁడు విదూషకునితో "నే నీ వనముననున్న సంగతి కొందఱుతాపసులకు విదిత మైనది. మఱి యోజింపుము? ఏనెపమునఁ గణ్వాశ్రమమును బ్రవేశింప నర్హ మగునో?" అనుటచేఁ దన యునికి మునులకుఁ దెలసిన దని దుష్యంతుఁ డంగీకరించి యుండెఁగదా! తనసన్నిధాన మా తాపసులకుఁ దెలియుటకు హేతువు బాణపాతము నాపిన బాలకులే యని యూహింప వలసియున్నది.

కావున దుష్యంతుఁడు మునికన్నియలముందఱ కేఁగుటకుమున్నె తపోధనులకు దుష్యంతాగమనము తెలిసియుండు నని యూహింప నగును. కావుననే ప్రథమాంకమునందు "ఓతాపసులారా! మృగయావినోదాసక్తుఁడగు దుష్యంతుఁడు తపోవనమును సమీపించుచున్నాఁడు. కావున నాశ్రమసత్త్వములఁ గాపాడఁ ద్వరపడుఁడు." అని తెలుపుటచే నాతనిరాక విదిత మగుచున్నది. ఇఁక నీబొంకులకు సందేది?

సామాన్యముగా స్త్రీకిఁ బురుషునిపైఁ గాని, పురుషునకు స్త్రీపైఁ గాని యనురాగోదయ మైనతోడనే యా స్త్రీపురుషులు తమప్రేమవాహినుల మేలవింపఁ జేయఁగోరువ్యక్తు లుత్తమకులజాతులుగను, ఉన్నతపదస్థితులుగను తెలిసినపుడే యెక్కువగాఁ దమమక్కువను మెచ్చికొందురు. అటుగాక తమప్రేమలు వాలినవారు నీచకులమువారో యెట్టిసంపదకలవారో యెటువంటి శీలము కలవారో తెలియనినాఁడు వారిప్రేమప్రసారములు సంకుచితములై వెలవెలబోవును గాని స్థితిగతులు తెలిసిననాఁటి ప్రణయవిలాససంచారములవలెఁ దళుకొత్తఁజాలవు.

ఇందు కీశాకుంతలమునందే యుదాహరణము కుదిరియున్నది. కనుఁడు. దుష్యంతుఁడు శకుంతలాలావణ్యము నీక్షించినతోడనే యాతని కా రాకాశశాంకవదనపై ననురాగోదయ మైనది. తోడనే యాభూరమణుఁడు శకుంతలను విప్రకులజాతనుగ నెంచి తనకు జనించినతలంపునకు వగచి, తుదకుఁ దనశీలపావనతచే నామెను క్షత్రపుత్త్రికనుగాఁ దెలిసికొని నిజానురాగమును సంతసముతో వికసింపఁ జేయఁదొడఁగెను. దీనిచే సంశయరాహిత్యము సంతోషహేతుకమని విదితమగుచున్నది.

అటులనే శకుంతలకు దుష్యంతుఁడే సామాన్యుఁడో గాక మహారాజని తెలిసిననాఁడు తాఁ బ్రేమించిన సొగసుగాఁడు సార్వభౌముఁడు కాని సామాన్యరాజోద్యోగి కాఁడని తెలిసినవో నామె తన యనురాగమున కమితానందము నందఁగలదు. అందుచే నీదాపటికముచేఁ దోషఁజేయఁదగిన సంపద యేదియో విదితము కాకున్నది. కావున సదాశయులగు కోవిదులు సరసములగు సమాధానములఁ బ్రసాదింపఁ బ్రార్థితులు.

ఓం తత్సత్.

కర్నాటక, కర్ణాటక శబ్దసాధుత్వము.

కర్నాటక, కర్ణాటకశబ్దముల సాధుత్వమునుగూర్చియు, నీశబ్దములలో దేని నుపయోగింపవలయు ననువిషయమును గూర్చియు నిటీవలఁ గన్నడదేశమున భిన్నాభిప్రాయములు బయలుదేరినవి. కర్ణాటక సాహిత్యపరిషత్పత్రిక 23 వ సంపుటమున 3 సంచికయందుఁ బైవిషయము రెండు విమర్శకవ్యాసములఁ జర్చింపఁబడినది. పరిషత్సంపాదకీయ వర్గమువారిలో నధికసంఖ్యాకులు కర్నాటకశబ్దము సాధువే యని యభిప్రాయపడుటచే నది యామోదింపఁబడినది. 1938 సంవత్సరమున బళ్లారిలో జరిగిన పరిషత్సమావేశమున నుభయపక్షములవారి యుద్దేశ్యములను గమనించి, కర్నాటకసాహిత్యపరిషత్తును గన్నడసాహిత్యపరిషత్తుగ మార్చుటకుఁ దీర్మానింపఁబడినది.

కర్ణాట, కర్ణాటకశబ్దములు కేవలము సంస్కృతము లనియు వానినుండియే కన్నడశబ్ద ముద్భవించె ననియు గొందఱివాదము. వీరి వాదానుసారము కర్ణేషు అటతీతి కర్ణాటః అని వ్యుత్పత్త్యర్థమును గ్రహించి కప్రత్యయమును జేర్చవలసియుండును. ఏదేశపు రాజులకీర్తి యందఱిశ్రవణరంధ్రముల మ్రోగుచున్నదో యాదేశమే కర్ణాటమని పైయర్థము సూచింపుచున్నది. ఇది ప్రతిదేశమువిషయమై వర్తించును. కాని కర్ణాటకమునకు మాత్రమే చెందునది కాదు.

ఇఁక కర్ణాటక మనునది సంస్కృతీకరింపఁబడిన కన్నడశబ్ద మనియు, పాణినీయసూత్రానుసారముగ ణత్వము సిద్ధించిన దనియుఁ జాలమంది యభిప్రాయము. అదియే సమంజస మని కన్పట్టుచున్నది. వీరి యభిప్రాయమున కరి + నాడు = కర్నాడు అయి, తరువాత కర్ణాట మయినది. కరి అనగా నలుపు లేక గొప్పది యని యర్థము. కర్నాడు అన, నల్లని దేశము, లేక గొప్పదేశ మగును. వీరి వాదమున కరినాడు, కర్నాడు, కర్నాటము మూఁడును సత్వయుతములే, కాని ణకారయుక్త

ములు కావు. కర్ణాటశబ్దము నేకపదముగఁ గైకొని 'రషాభ్యాం నో ణః సమానపదే' అను పాణినీయసూత్రము వర్తింపఁజేసిన (8-4-1)ణత్వము సిద్ధించి కర్ణాటమగుచున్నది. పాణినీయమతానుసారము రకారము మూర్ధన్యమే కాని దంత్యము కాదు. (స్యుర్మూర్ధన్యా ఋటురషాః). ఉచ్చారణమున రకారము మూర్ధన్యముగఁ గన్పడదు. దంత్యమో దంత్యమూలమో యగు నని తోఁచెడిని. రేఫలక్షణము ప్రాతిశాఖ్యములలోఁ బాణినీయమతమునకు భిన్నముగఁ గన్పడుచున్నది.

దంతమూలీయస్తు తకారవర్గః (ఋగ్వే-ప్రా 1-36)
సకారరేఫలకారాశ్చ (,,)
రేఫం వర్త్స్యమేకే- (,, 1-37)

దీనినిబట్టి రేఫమును, తవర్గము, లకారసకారములతో దంతమూలీయ మని తోఁచును. మఱియుఁ గొందఱుమతమున నది వర్త్స్యస్థానభవము. వర్త్సమన నిటుల నిర్వచింపఁబడినది.

వర్త్సే భవో వర్త్స్యః వర్త్సశబ్దేన దంతమూలా దుపరిష్టా దుచ్ఛూనః ప్రదేశ ఉచ్యతే.

తైత్తిరీయప్రాతిశాఖ్యమున రేఫోచ్చారణమున జిహ్వాగ్రమధ్యభాగము దంతమూలోపరిభాగమును స్పృశించు నని చెప్పఁబడినది. శుక్లయజుఃప్రాతిశాఖ్యమున దంతమూలస్థానిక మనియే తెలుపఁబడినది. ఇంకను జిహ్వాగ్రమే కరణము[1].

పై నిర్వచనముల వలన రేఫము దంతమూలముగఁ గైకొనినచో నత్వమే యుండి కర్నాటకశబ్దము సాధువే యగుచున్నది. మూర్ధన్యముగ నెంచితిమా ణకారముతో నుచ్చరించుటయే సుకరము. దుర్నీతి, నిర్నిమిత్త, నిర్నిద్రా మున్నగు శబ్దములఁ గల నకారమునకు వేఱుసూత్రముచే సాధుత్వము చెప్పఁబడినది. దుర్ణయశబ్దమున ణకారమే కలదు. అది దుర్నయ యనవలయుననియు, నన్నయకు నణప్రాస మభిమతమని

1. వైయాకరణపారిజాతము: వఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు.

యుఁ గొందఱు వాదించుచున్నారు. (ఆ. దుర్ణయమున శకుని కర్ణ దుశ్శాసనుల్ ......భారత. ఆది-3-12). కాని యిందు దుర్ణయ మను నది దుస్ అను ఉపసర్గను బట్టి సాధింపవచ్చు ననియు, నట్టియెడ దురష్ట త్వణత్వయో' అను ప్రతిషేధసూత్రము వర్తింపదనియుఁ బెద్దల యభి ప్రాయము. ఆసందర్భమున దుర్ణయమును దుర్నయమని దిద్ది నన్నయకు నణప్రాస మంటఁగట్టవలసిన ప్రసక్తి యుండదు. దుర్నయాదిశబ్దముల నత్వము వచ్చుటచేతనే కొన్నితావుల రేఫమును దంతమూలముగనుచ్చ రించి సవర్ణమగు నకారమును గై కొనవచ్చునని యూహింపనగును. నకా రణకారములు పరస్పరమైత్రి గలవియే. ఉచ్చారణసౌకర్యముకొఱకు, శ్రవణసుఖముకొఱకును గొన్నితావుల ణత్వమే యుపయోగించుట యుక్తము. అట్టి భిన్నస్థలముల నిరూపించుటకే నత్వణత్వములవిషయమై వేర్వేఱ సూత్రము లుద్భవించినవి. నకారణకారములు సవర్ణములు. ప్రా కృతముల సంస్కృతనకారము ణకార మగుచున్నది. (నూనమ్-ణూణ, నయన-ణఅణ ...). పైశాచియందు మాత్రము టవర్గము తవర్గ మగును. వర్ణపరిణామమును సూచించు ప్రాకృతసూత్రములు భాషోచ్చారణ సాంప్రదాయముల ననుసరించియే పుట్టినవి (Phonetic) కర్నాటక శబ్దమును గన్నడపండితు లంగీకరించినను, శబ్దసౌష్ఠవసులభోచ్చారణము లవలన కర్ణాటకమే గ్రాహ్యమని తోఁచుచున్నది.

కర్ణాటకసాహిత్యపరిషత్పత్రిక (సంఖ్య. 23 సం. 3 పు. 159-183) యందుఁ బ్రాచీనకన్నడభాషలో నెట్టిరూపము లుండెనో తెలి యుటకై శాసనములుకూడఁ బరీక్షింపఁబడినవి. 41 శాసనములఁ గర్ణాట మనియు, 43 శాసనములఁ గర్నాట మనియుఁ గలదు. పెక్కు శాసన ముల రేఫానంతరము, కర్ణ, ఉదీర్ణ, సంపూర్ణ, అర్ణవ, సౌవర్ణ మొద లగు పదముల దంత్యనకారమే వాడఁబడినది. కొన్నిశాసనముల నణలు రెండును రేఫముతో నుపయోగింపఁబడినవి. కాని కేవల శాసనాధార ముచేఁ బ్రాచీనకన్నడమునఁ గర్నాటమే కల దని నిర్ధారణ మొనర్ప వీలు లేదు. దేశ్యపదమగు కన్నడము సంస్కృతీకరింపఁబడి కర్ణాట మైన

దనుటయే సమంజస మని పైన వ్రాయఁబడినది. ఈసందర్భమున నాంధ్రవాఙ్మయమునందలి ప్రాచీనశాసనములందుఁ గర్ణాటాదిశబ్దము లెట్లు వ్రాయఁబడినవో చూపుచున్నాము.

(1) కర్ణాటసుందరీకర్ణావతంసుని

(S. I. I. Vol VI - 123 Saka 1054)

(2) దిక్పూర్ణ (Saka 1066) S. I. I. IV - 1169.

(3) దశాశాపూర్ణ („ 1087) Govt. Ep. 49 of 1909.

(4) సువర్ణగిరీంద్ర (1235) S. I. I. IV - 952.

(5) పూర్ణిమాదినమున (1298) అమీనాబాదు శాసనము.

(6) ధాన్యసంపూర్ణవదాన్యయోగుచు (1350) పిఠాపురము శాసనము.

(7) పురాభ్యర్ణసీమ (1162) వంకాయలపాడు శాసనము.
కర్ణాటభూపాల, విస్తీర్ణ.

(8) అఖిలకర్ణాటసింహాసనాధీశ్వర (1527)

Ep. Col. 564 of 1915.

(9) బాణశశివర్ణితమహా (1548) Ep. Col 260 of 1897.

(10) బుధవర్ణనీయ (1264) 230 of 1905.

ఉత్తరాయణ, ఉత్తరాయణములు రెండును గలవు. వీనిని బట్టి రేఫముతో నకారమే యుపయోగించినదియు నదియే ప్రశస్తమనియు నిశ్చయముగాఁ జెప్ప వీలులేదు. నేటికిని వ్రాతప్రతుల రేఫణకారములు వ్రాయవలసిన చోటుల ద్విత్వనకారమును వెలుపలగిలకయు వ్రాయఁబడినటులు కనఁబడుచున్నవి. ఆంధ్రప్రబంధములయందుఁ గర్ణాట మనియే గలదు. శ్రీనాథుని గ్రంథములందుఁ గర్ణాటశబ్దము చాలసారులు యతిప్రాసములలోఁగూడ నుపయోగింపఁబడినది.

నిజము నాకవిత్వంబు కర్ణాటభాష... భీమ. ఖం. 1-15 (1)

మ. అరబీభాష తురుష్కభాష గిరికర్ణాటాంధ్రగాంధారఘూర్జరభాషల్

భీమ. ఖం. 1-73. (2)

ధర్మశీల ! క (3)

ర్ణాటవరాటఘూర్జరనిశాంత! కళింగకుళింగమండలా. హర. వి. 1-29.

శా. కర్ణాటోత్కలపారసీకనృపసఖ్య! ప్రాభవశ్రీనిధీ!
యర్ణోరాశిపరీత భూభువన మధ్యాంధ్రక్షమాధీశ్వరా!
కర్ణాభ్యర్ణవిశాలనేత్ర! జగదేకప్రాజ్యసామ్రాజ్య! వృ
త్తార్ణాశ్వరహార భక్తినిరత క్ష్మాపాలచూడామణీ.

కా. శీ. ఖం. 3-246. (5)

శా. కర్ణాటక్షితిపాల మౌక్తికసభాగారాంతరాకల్పిత
స్వర్ణస్నానజగత్ప్రసిద్ధకవిరాట్సంస్తుత్య చారిత్ర! ను
తార్ణోరాశిగభీర! ప్రాహ్ణాముఖమధ్యాహ్నపరాహ్ణార్చితా
పర్ణావల్లభ! రాజశేఖరమణీ! పంటాన్వయగ్రామణీ.

ఆంధ్రలాక్షణికులు సణలకు యతి చెల్లు ననిరిగాని ప్రాసము నంగీకరించి యుండలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు తమ భారతవిశేషములను గ్రంథమున వెలిబుచ్చిరి (పు. 39) సకారమునకును ప్రాసము కాదగు ణకారము స్థలాంతరమునం జెప్పవేసి నిదర్శనమైనప్పుడు తన స్వస్వరూపమును బొందియుండవలయు నని వ్యాఖ్యాతము.

ముద్దరాజు రామన కవిజనసంజీవనిలో (1-49)

క. చనుదద్విధాయకసూ
త్రనిమిత్తాగతణకారరాజ సకారం
బునకుం బ్రాసముగా నిడఁ
బ్రణుతు లొనర్చెద మురారిపదముల కనఁగన్.

అని లక్షణము నొసంగి అరణ్యపర్వమునందలి

క. త్రిణయన గోత్రస్పర్శం
బున నిజగాత్రము పవిత్రము......... అనుదానిని

శృంగార షష్ఠమునందలి

క. విను మతి గుహ్యము నారా
యణకవచము భక్తవాంఛితార్థప్రదమున్......

అనుదానిని యుదాహరణములుగ నిచ్చెను. అందుననే యప్ప కవియు ఆ. వె. ధాత్రిపాణినియు సూత్ర......యను పద్యమున నెట్టి సణలకు ప్రాసము చెల్లునో తెలిపియున్నాఁడు. లాక్షణికులు విరామము

నకై కర్ణాటశబ్దమును స్వాంతవేదండాదిశబ్దములలోఁ జేర్చి రెండుతెలుఁగుల విరామము చెల్లునని వ్రాసియున్నారు. తిమ్మకవి సర్వలక్షణసార సంగ్రహమున హల్లునకై

మ. కుసుమం... ... ...

... ...

... ...

న్వసివాళ్వాడుచు వచ్చుచున్నయది కర్ణాటాంగనం గంటిరే యని

యు, నచ్చునకు భాస్కరరామాయణమునందలి

శా. లాటీ చందనచర్చ... ... ... క

ర్ణాటీ గీతకళాసరస్వతి కళింగాంతఃపురీ మల్లికా...

... ...

యను పద్యముల నుదహరించెను. అందువలఁ కరి+నాడు, కర్నాడు కర్ణాట మను శబ్దతత్త్వమును మనసులో నిడికొని దీనిని స్వాంతాది శబ్దములలోఁ జేర్చి రనుటకు వీలులేకున్నది. పూర్వోక్తవిషయముల గమనించినచో నాంధ్రవైయాకరణులు కర్ణాటశబ్దమును ణత్వముతో గైకొనినటుల గనంబడుచున్నది. రేఫము మూర్ధన్యమా దంతమూలమా యను విషయమును గూర్చి యాంధ్రలాక్షణికులు సంస్కృతమర్యాదనే యంగీకరించిరి. ద్రవిడభాషయందు తొల్కాప్పియమున రకార ళకారముల యుత్పత్తినిగూర్చి యిటులఁ దెలుపఁబడినది. (Edited by Journal of Oriental Research Page 13 Sutra 95)

నూణినా వణరి యణ్ణం వరుట

రకారళకార మాయిరణ్టుమ్ పిఱక్కుమ్.

రకారళకారములు జిహ్వాగ్రమునెత్తి నాలుక పైభాగమును (Hard Palate) నెమ్మదిగ రాచుటచేఁ బుట్టుచున్నవని దీనియర్థము. ఇది పాణినీయమతమునకు భిన్నముగను, ప్రాతిశాఖ్యముల కనుకూలముగ నున్నది. ఆంగ్లభాషయందు రేఫము దంత్యముగను (Dental) ఫ్రెంచి మొదలగు భాషలయందు దంత్యతాలవ్యసంబంధము (Mixed Palatal) గలదిగను దెలుపఁబడుచున్నది.

'By raising the point of the tongue to the front of the palate immediately behind the teeth but not touching them, you get the socalled dentals—the momentary t (hard), d (soft); and continuous, n (Nasal), r and l both soft fricatives, but produced in different ways — r by letting the breath escape over the centre and tip of the tongue for which reason the sound is called a 'central' one, l by letting it pass by the sides of the tongue (lateral).

ఆంగ్లమునఁ గల రేఫమునకును సంస్కృతాదిభాషలఁగల రేఫమునకును భేదము గలదు. రేఫము దంత్యము దంతమూలమని కాని గ్రహించినయెడల దంత్యరకారయుతమగు కర్నాటకమగును. 'రషాభ్యాం నోణః సమానపదే' యిత్యాదిసూత్రము లుచ్చారణమునఁ గలుగు మార్పులను సూచించుటకై యేర్పడినవి. నరిష్ణుత్వాత్స్వమోః మొదలగు ప్రతిషేధసూత్రములు నట్టివే. రకారమును మూర్ధన్యముగ గ్రహించిన లాక్షణికులు కర్నాటము నేకపదముగఁ గైకొని ణత్వమును విధించియుందురు. సంస్కృతరకారము కేవలము దంత్యమని గాని దంతమూలమని గాని గ్రహింప వీలులేదు. కనుక, కర్ణాటశబ్దమే కర్నాటముకన్న సాధువనియు, నదియే శ్రుతికిఁ గటువుగ నుండదనియు, మన మంగీకరింపవలసియున్నది. కరి + నాడు అనునదియే కాలక్రమమునఁ గర్ణాటమైనది. కేశిరాజు తనగ్రంథమునఁ దెలిపినట్టుల కన్నడము కర్ణాటభవము కాదని నిశ్చయింపనగును. ఈ సందర్భమునఁ ద్రిలింగ - తెలుఁగు - త్రినగ - తెనుఁగు పదముల పౌర్వాపర్యవాదముల మనము విస్మరింపవలసియున్నది. కర్ణాటశబ్దము విధముననే త్రిలింగ, త్రినగపదములు కల్పింపఁబడినవి. నైజమగు శబ్దస్వరూపమును గోల్పోవుటచేఁ దెలుఁగు, తెనుఁగు, కన్నడ పదములు తద్భవములను భ్రాంతిని గలుగఁ జేసినవి.

ఉత్తరరామచరిత కథాసంగతి.

ఉభయభాషాప్రవీణ మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

సాహిత్యవిశారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు శ్రీమదాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందు భవభూతిమహాకవివిరచితోత్తరరామచరితములోని సంవిధానకాంశములను, నితరకవివిరచిత శ్రవ్యదృశ్యకావ్యవస్తువులను, విమర్శించి యుత్తరరామచరితములోని వస్తువిన్యాసము రుచింపలేదని స్వాశయమును వెలిపుచ్చుచు నట్లొనర్చుటకుఁ గారణము తెలియకున్నదని కారణజిజ్ఞాసప్రశ్న చేసియున్నారు.

నేను శ్రీ శాస్త్రిగారి సందేహములను దీర్చునంతటి సమర్థుఁడను గాను గాని ద్విజాతిభాషాపరిచయచాపలుఁడనై యీ ఘనకార్యమునకుఁ దగుదునని పూనిన నా యీ చాపలమును బండితులు మన్నింతురుగాక.

ముందుగా వారు సందేహించిన యొక్కొక యంశమును జూపి పిదప నా యోచించిన సమాధానమును వ్రాయుదును.

సీతాపరిత్యాగఘట్టము నీనాటకమున వదలివేయుటకుఁ గారణమేమి? అనఁగా నీఘట్టములోఁ బరిత్యాగఖిన్నయగు సీతాదేవి లక్ష్మణునితో ననిన కరుణపరిదేవితవాక్యములు చేర్పవలదా? యెందులకుఁ జేర్పలేదని శ్రీశాస్త్రిగారి మొదటి ప్రశ్న. ఈప్రశ్నకుఁ జెప్పవలసిన సమాధానముకంటెఁ ముందుగ శ్రీరాముఁడు సీత నడవికిఁ బంపిన కాలములోని వృత్తాంతమును వర్ణింపవలసియున్నది. పిదప సీతాలక్ష్మణసంభాషణఘట్టమును వర్ణింతును.

నాటకములలోఁ బ్రదర్శింపఁ దగిన వస్తువనియు సూచింపఁ దగిన వస్తువనియు రెండువస్తువు లుండును. అందుఁ బ్రదర్శనయోగ్యవస్తువు నంకములలోను సూచ్యవస్తువును విష్కంభాదులలోను జేర్పవలెను. సూచ్యవస్తువునకు నీరసవృత్తాంత మని పేరు. వృత్తాంతమునందు సారస్య

నైరస్యములు కవికల్పితకథాసందర్భమును బట్టి మాఱుచుండును. ప్రదర్శింప వీలుగాని యతిభూమింగతవిషయము లన్నియు నీరసములు గాకున్నను విష్కంభాదులలోనే చేర్పఁదగినవి. పురాణాదులనుండి గ్రహించిన కథను సమయమును బట్టి ప్రధానభాగమునకు భంగము కలుగకుండ మార్చుకొనుటకు నాటకకర్తలకు ముఖ్యముగ స్వాతంత్ర్యము గలదు. మఱియు నే కొంచెముగానో చమత్కృతికై తప్పక పురాణకథకు భిన్నముగా నాటకకథను మార్పవలయునని నియమము కూడఁ గలదు. అట్లయిననే కవిసామర్థ్యము స్పష్టపడును. లేనిచోఁ బురాణసామర్థ్యమే. ఇప్పుడు మఱలఁ గ్రొత్తగ వ్రాయుటలో వచ్చిన గొప్పతనము లేదుగదా. అట్లుండఁగ భవభూతిమహాకవి, ప్రథమాంకములోఁ జిట్టచివరఁ గదా శ్రీరామునిసీతావివాసనకాలికవృత్తాంతమును జేర్చవలెను. అందు నావస్తువునకుఁ బ్రవేశము బొత్తుగ బాగుగ నుండదు. ఏలయనిన శ్రీరాముఁడు దుర్ముఖవాక్యమును వినుపర్యంతము సీతావిషయమున నెట్టి యనుచితోద్దేశమును గలిగియుండ లేదు గదా. అతనితమ్ములకుఁ గూడ నాసీతయందు దురభిప్రాయము లేదుగదా. ఆస్థితిలో శ్రీరాముఁడు దుర్ముఖవాక్యశ్రవణానంతరము క్రొత్తవాఁడై యామె యదివఱకే కోరియున్న, తా నామెమనోరథము సఫలముచేయువాఁడై యావఱకే యొప్పుకొని యున్న, ప్రసన్నగంభీరవనరాజిపుణ్యసలిలభాగీరథీదర్శనకాంక్షను దత్క్షణమే యావజ్జీవారణ్యాదర్శనకాంక్షఁగఁ జేయువాఁడై దుర్ముఖు నుద్దేశించి "బ్రూహి లక్ష్మణమ్. ఏష నూతనో రాజా రామ స్సమాజ్ఞాపయతి, కర్ణే ఏవ మివ"యని యతిదారుణాశయత్వానిరంకుశాజ్ఞత్వాభిప్రాయకములగు నూతనత్వరాజత్వములను దనయందు వెల్లడించుటకును, బయటికిఁ జెప్పవలసిన సీతావివాసనవిషయకవాక్యమును జెవిలోఁ జెప్పుటకును, అందును లక్ష్మణునిఁ బిలిపించి యాతనితోఁ జెప్పుట మాని దుర్ముఖుని లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుమనుటకును, వీనిలో నన్నిటికంటె సీతతోనే స్వయముగఁ జెప్పకుండుటకును గారణ

ము ప్రవాసనవిధి యే కొంచెమైన హృదయముగల లక్ష్మణాదులకు శ్రవణగోచరము కాఁగానే వారి ప్రాణాపహారకముగఁ బరిణమింపవలసి యుండునని దానివలని సామాజికమానసోద్విగ్నత కలుగు నని కాదా? చెప్పువానికి హృదయము లేకపోయినను వినువారికైనను లేకుండునా? యను సామాజికప్రశ్నము శాంతాకాంక్షము కానేరదు గదా. కనుక నాకథాంశమును బ్రదర్శింప యోగ్యత కలిగినంతవఱకుఁ బ్రదర్శించి మిగిలినదానిని సూచ్యముగ సరిపెట్టినాఁడు; తప్పేమి? జనాపవాదము నెఱింగింపవచ్చిన దుర్ముఖునకో, యట్టి యాపద సంభవింపదు. అతని కృత్యములే యట్టివని యాతనినోటనే "కథ మిదానీం సీతా మన్తరే ణేదృశ మచిన్తనీయం జనాపవాదం దేవస్యకథయిష్యే. అథవా నియోగః ఖల్వీదృశో మన్దభాగ్యస్య" యని చెప్పించెను. మఱియు నాతనిపే రట్టిదిగా నుంచుటలో నతఁ డట్టి పనికి సమర్థుఁడని తెల్పుటయ తాత్పర్యము. కనుక నట్టి కఠోరవృత్తాంతమును మహాకవి యంకములలో నెట్లు నిబంధన మొనర్చును? అంకములలో నాయాకథావిషయములను రసానుగుణముగ మార్చుకొనుటకు నాటకకర్తలకు నావకాశము గలదు. కనుక సీతావివాసకాలిక శ్రీరామవృత్తాంతము సూచ్యముగ నొనర్చినాఁడు.

ఇఁక సీతాలక్ష్మణసంభాషణఘట్టమును విచారింతము. ప్రథమాంకమునందుఁ బ్రస్తావనలోనే శ్రీరామపట్టాభిషేకము మొదలు కథ ప్రారంభ మయ్యెను. ఆయుత్సవదర్శనమునకుఁ గాను విచ్చేసిన జనకమహారాజసమ్మేళనమున నుల్లసిల్లు సీతాదేవి మఱల గృహోన్ముఖులగు నాజనకులవియోగమునకు నుద్విగ్నయగుట సాజము. ఆమెను వినోదపఱచుట ముఖ్యము గనుక నాలేఖ్యదర్శనము ప్రస్తావింపఁబడినది. ఆలేఖ్యము గూడఁ దమపూర్వచరితమునే స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. ఆపూర్వచరిత స్ఫోరణము నాటకములోనికథాంశము పశ్చాద్వృత్త మని తెల్లముచేయుటకును, దదనుగుణముగ నాటకనామమున కౌచిత్యప్రదర్శనమున

కును, సీతకు వనరాజిగంగాదర్శనాభిలాష యుదయించుటకును, సీతాపత్యములకు జృంభకాస్త్రోపదేశము చేయుటకును, సయి యున్నది. ఈయుపదేశమువలనఁ గుశలవప్రత్యభిజ్ఞ జరుగవలసియున్నది. మఱియు నాపూర్వవృత్తము తమ్ము నెను జాలఁ గష్టపఱచినను జివరకు గొప్పసంతసము గూర్చినది గానఁ, దలఁపను, జెప్పుకొనను, వినను, జూడను గూడఁ దగియున్నది. ఇది జనసామాన్యస్వభావము. ఇది యిట్లుండఁగ శ్రీరామునకు సర్వవిధములఁ బూజింపఁదగిన శాంతాభర్త ఋష్యశృంగమహర్షి ద్వాదశవార్షికయాగమారంభించుటయు, సందు వసిష్ఠాదిగురుజనులందఱు నిమంత్రితులై నిరుద్ధులగుటయు, గర్భవతియగు సీతను వినోదింప నింట శ్రీరాముఁడు గాక యితరులగు పెద్దలు లేకుండుటయు, దానిమూలమున గురుజనులు సీతకోరిన దెల్ల సఫలము చేయు నవసర మనియుఁ బ్రజానురంజనపరిపాలనము ముఖ్యమనియు నష్టావక్రునిచేఁ గబురు పంపుటయు, దానిమూలమున శ్రీరాముఁడు సీతకోరినయరణ్యదర్శనకాంక్షను లక్ష్మణునిచే నెఱవేర్పను, బ్రజానురంజనముసకై ప్రజోద్దేశమును దుర్ముఖునిచే నారయను, బూనుకొనుటయును, రాఁబోవుకథాంశములకుఁ బునాదులు గదా. మఱియు ఋష్యశృంగునియజ్ఞము వసిష్ఠాదులను శ్రీరామునికడ లేకుండఁ జేయునదై రాఁబోవుకాలములో శ్రీరాముఁడు సీత నడవులకుఁ బంప నపుడే స్వతంత్రుఁడగుటకును, సమీపమందు లేని గురుజనులకు సీతావివాసనమునందు నింద లేకుండఁ జేయుటకును, బ్రారంభింపఁబడినది. గర్భవతి గాన సీతకోరిక లెల్ల నెఱవేర్ప నెంచిన శ్రీరాముని మొదలో నాలేఖ్యదర్శనశ్రమ చేతఁ దత్కాలసులభప్రవేశయగు నిద్దుర సీత నావేశించుటయు, నాకాలమందే జనాభిప్రాయము నెఱుఁగఁ బంపఁబడిన దుర్ముఖుఁడను చారుఁడు వచ్చి సీతావిషయజనాపవాదము నెఱుకపఱచుటయు, నప్పుడే యాప్రకారమే యాదారుణ శ్రీరాముఁడు సీతను నెమ్మదిగవదలి దుర్ముఖునితో రహస్యముగ నడవిలో విడిచి రమ్మని లక్ష్మణునకుఁ జెప్పుమనుటయుఁ గథాచిత్యమునకుఁగా నేర్పఱుచుకొనినయును

కూలాంశములు ఈసందర్భములోఁ గదా సీతాలక్ష్మణసంభాషణఘట్టము చేర్పవలెను. అది యిచట మఱియుఁ బొత్తుగ వ్యతిరేకము. ఎట్లన, ఆప్రకారము ప్రేమచే నాదరింపఁబడు, నాప్రకారముదయనీయాకృతియు నగు సీతను బరమాప్తుఁడగు లక్ష్మణుని నడవులలో విడిచి రమ్మని స్వయముగ శ్రీరాముఁ డాజ్ఞాపింపలేక దుర్ముఖునిచేతఁ జెప్పించినపుడు లక్ష్మణుఁడుమాత్ర మాదేవిసుచరిత్ర మామూలాగ్రముగ నెఱిఁగినవాఁడు గాన హృదయము నీరై కదలలేనిస్థితిలో నున్నప్పు డెట్లు వెంటఁ బెట్టుకొని పోయినట్లు చిత్రింపఁబడును? ఎట్లో చిత్రింపఁబడినను మాంయన్న శ్రీరాముఁడు మిమ్మీ యడవిలో విడిచి రమ్మనె నని యరణ్యాదర్శనకుతూహలినియు గంగాప్రవాహావలోకనప్రణయినియు భర్తృవాల్లభ్యనందినియు నగు నానవమాసగర్భ సీతతో నేనోరుపెట్టుకొని యనఁగలిగినట్లు చిత్రింపఁబడును? ఆమాట లెట్లో తలవంచుకొని హృదయము ఱాయిచేసికొని పలుకఁ గలిగినను శ్రుతక్షణముననే యుత్క్రాంతజీవితకాఁదగిన యాయుత్తమాంగన మొదలునఱికిన చెట్టువలెఁ గ్రిందఁ బడి మూర్ఛిల్లి తెలివివచ్చినప్పు డెల్ల నెత్తి నోరు మోఁదుకొని దుఃఖించుచు నందలి మృగపక్షిలతావనస్పతులను గూడ దుఃఖింపఁజేయుచున్నతఱి స్వభావసుకుమారమతియు దారుణరాజాజ్ఞానుపాలనతత్పరుఁడు నగు లక్ష్మణుఁ డెట్లు చిత్రింపఁబడియుండవలెను? ఆస్థితిలో నున్న యామె నెట్లు వదలి యింటివైపు కాలుపెట్టఁ గలిగినట్లు చిత్రింపఁబడును? కరుణాతికరుణము నశక్యప్రదర్శనము నగు నీవిషయము మతిభూమింగతముకాన సూచ్యముగ నొనర్చిన కవిశేఖరునినైపుణ్యము నింత యని పొగడ నేరికి శక్యము? ఇఁక నామె యన్నమాటలు వినుటకుఁ జెవులును, బదులు పలుకుటకు నోరును సిద్ధముగ నుండఁ గలవా లక్ష్మణునకు? ఏవిధముగ నోదార్పవచ్చును? ఓదార్పక యే మఱలిపోయినట్లు చిత్రించుట భావ్యమా? అది సభ్యులు చూచుటకు నెంతబాగుగ నుండును? అట్లు విడిచి రమ్మని పంపిన హృదయములేని శ్రీరామునికంటెను, అట్లు విలపించు

సంపూర్ణగర్భగుర్వి జీవితనిరాశ సీతకంటెను ముందుగ, సమస్తముఁ జూచుచున్న సుకుమారహృదయుఁడు లక్ష్మణుఁడు చావకుండుటకు నయోఘనశరీరుఁడా? వజ్రకఠినహృదయుఁడా? ఎట్లు చిత్రింపఁ దగును? శ్రీరామునిహృదయమును సమస్తవిషయములచే నావర్జించి ప్రియయై యుండి యకస్మాత్తుగ విడువఁబడియున్న సీతకు, నామెకంటె శ్రీరామునిహృదయము నేమియెక్కు డెఱిఁగినవాఁడని లక్ష్మణునియనునయము లెట్లు సమాశ్వాసనసమర్థము లగును? లేక యిది యంతయు విడిచి నిరంకుశశాసనుఁడగు నా నూతనరామరాజుపలుకులు ప్రాణములపై నాశ మాని తిరస్కరించినట్లు లక్ష్మణునిఁ జిత్రింపఁ గూడదా? లేక యొండైన గుప్తముగ నామె నుంచినట్లు చిత్రింప రాదా? యగ్రజరాజాజ్ఞను దిరస్కరించెనను సపత్నీకిని లోనైనను, దనచేఁ బూర్వానుభూతసుచరితయగు నాతల్లినిఁ గాపాడ నతఁడు యత్నించినట్లు వ్రాయరాదా? యనునివియు, మఱికొన్నియు సామాజికప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్ప నావకాశము లేదనియే మహాకవి వాని నెత్తనైన నెత్తలేదని నాభావము. ఇవి యన్నియు శ్రవ్యములలో సమర్థింప నక్కఱలేదు. కానఁ గాళిదాసాదులకవిత దుష్టము గాదు. కుందమాలలోనో సామాజికులు ప్రశ్నింపఁ దగినవారు. కనుక సీతాలక్ష్మణసంభాషణఘట్టమును ద్వితీయాంకప్రారంభములో "వాసంతీ! సమాశ్వస్య! హా ప్రియసఖి మహాభాగే ఈదృశ స్తే నిర్మాణభాగః। హా రామభద్ర! అథవా అలం త్వయా! ఆర్యే ఆత్రేయి! కథయ తస్మాదరణ్యా త్పరిత్యజ్య వినివృత్తే లక్ష్మణే సీతాయాః కిం వృత్త మితి కాచి దాసీ త్ప్రవృత్తిః? ఆత్రేయీ! నహి నహి" యనిసూచ్యములో సమకూర్చినాఁడు. ఈయాత్రేయీ వాసంతీవాక్యములచేత సీతాదేవి యునికి శ్రీరామునకుఁ దెలియదనియు నందుచే సీతాదేవికొఱకు శ్రీరాముఁడు ప్రణయసందేశము పంపవీలులేదనియుఁ దెల్లమగుచున్నదిగదా! మఱియొక సంగతి. శ్రీరాముఁడు సీతను భాగీరథీతీరారణ్యభూములలో విడిచిపెట్టించెను గాని వాల్మీక్యాశ్రమములోఁ గాదు. దీనియౌచిత్యము

జనాపవాదము నొందిన సీతను బుణ్యాశ్రమములలో విడువఁ బంపఁ గూడకపోవుటయే. అట్లు కానియెడల దానికంటె నుత్తమ మయిన తమ గృహములం దొక చోటఁగాని దగ్గఱనున్న యాప్తగృహములలోఁ గాని దాఁచి యుంపరాదా? యను ప్రశ్న యుత్పన్నమగుచున్నది. మఱియు జనాపవాదనిమిత్తము తెలియకున్నను బూర్ణగర్భయై భర్తచే విడువఁ బడిన దగుటచే సాభిమానయు జీవితమున నిరాశగలదియు నగు సీత మాత్ర మెట్లు పుణ్యాశ్రమములలోఁ గాని మఱియొకచోటఁ గాని యునుగిడఁ దలపెట్టును? మఱేమి చేయు ననఁగ, నేగంగలో నైన దిగి ప్రాణములు పోఁగొట్టుకొని భర్తచే విడువఁబడినది యను నపకీర్తిఁ బోఁద్రోల యత్నించును. మఱొక సంగతి. సీతను రసాతలమునం దుంచుటకుఁ దగిన కారణము, జనాపవాదనిమిత్తముగ భర్త తన్ను విడిచెనను నపఖ్యాతివార్త యామె చెవి నెప్పటికి సోకకుండఁ జేయఁ దలఁచుటయే. ఆవార్త నిజముగఁ జెవికి సోకియు సోకనిసమయములో గంగాపృథువులు గారు సరిగదా పార్వతీపరమేశ్వరులు వచ్చి యనునయించినను నిలువునఁ బ్రాణములు పోఁగొట్టుకొను మానవతి యని మనుష్యులు లేని ప్రదేశములో నావార్త చెవినిఁబడదని యిట్లు కథాసంవిధానకము కల్పించినాఁడు. ఎంత రమణీయము! మఱియు జనాపవాదము నొందిన సీతపుత్రులని లవకుశులకు సామాన్యజనులనుండి మాటిమాటికి నింద కలుగకుండఁ జేయుటకుఁ గూడ రసాతలప్రాపణము సీతకునవసరమే. కనుకనే "ఆత్రేయీ! తత్రభగవతః కేనాపి దేవతావిశేషేణ సర్వప్రకారాద్భుతం స్తన్యత్యాగమాత్రకే వయసి వర్తమానం దారకద్వయముపనీతమ్" అను వాక్యమువలన సీతాపత్యములకు లోకోత్తరపవిత్రత రక్షింపఁబడినది. అయినను సీతకు లక్ష్మణుఁ డెఱింగించిన పరిత్యాగకారణ మేమనినచో? నిజముగ నేమియులేదు. మా యన్న మిమ్మిచట విడిచి రమ్మనెనని యే, ఈవార్తమాత్రము తక్కువదా? యని యన్నచోఁ గాదుకాని వజ్రనిర్ఘాతసదృశమైన పై వాక్యము వంటిది మాత్రము కాదు.

ఆశాబంధః కుసుమసదృశం ప్రాయశో హ్యంగనానాం సద్యఃపాతి ప్రణయి హృదయం విప్రయోగే రుణద్ధి" యనునట్లు కారణము తెలియదుగాన నెప్పటికైనఁ బునర్దర్శనము కాకుండునా యను నాశచేతను గంగాపృథు వులవంటి యుత్తమాంగనల యాశ్వాసవచనముల చేతను బ్రదికినను బ్రదు కును. కారణము దెలిసినపిమ్మటనో యాయాశకుఁ దావు లేదు. ఆ సమా శ్వాసవచనములు పనికిరావు. జనాపవాదము పరిత్యాగకారణమని సీత కుఁ దెలియదనుటకు "సీతా । భగవతి నిష్కారణపరిత్యాగిన ఏతస్య దర్శ నేనైవంవిధేన కీదృశీమేహృదయావస్థా" యనియు, "ఏతే ఖలు తే అగాధమానసదర్శితస్నేహసంభారా ఆనందనిష్యందిన స్సుధామయా ఆర్యపుత్రస్య సల్లాపాః, యేషాం ప్రత్యయేన నిష్కారణపరిత్యాగేన శల్యి తోపిబహుమతో మే జన్మలాభః."యనియు వాక్యములు ప్రమాణములు కనుక భర్తృవియోగముచేతనే యాసీత "పరిపాండుదుర్బలకపోలసుం దరం దధతీవిలోలకబరీకమాననమ్ కరుణస్యమూర్తి రథవా శరీరిణీ విర హవ్యథేవ వనమేతిజానకీ" యని విరహావస్థలో వర్ణింపఁబడినది. మఱి యొకసంగతి. "పురాకిల వాల్మీకి తపోవనోపకంఠే సంత్యజ్య ప్రతినివృత్తే లక్ష్మణే" యను తమసావాక్యమువలన నవగతమగు వాల్మీకితపోవన సమీపమున సీత విడువఁబడిన దనుసంగతి, శ్రీరామునకుఁ దెలియదని నాతలంపు. ఎన్నఁడు తనయాజ్ఞ నుమీఱని లక్ష్మణుఁడు చెప్పినపని చేయు టయేగాని, చేసివచ్చితిననియు, నీవిధముగఁ జేసివచ్చితిననియు, మఱల శ్రీరా మునకుఁ దెలియఁబఱచినట్లు చూచియుండలేదు, ఊహించియునుండ లేదు. అయినను దెలిసినదనియే యూహింతము. కాని యామె వాల్మీకి తపోవనమునకుఁ దప్పక వెళ్ళియుండునని నిశ్చయమెట్లు? మానవతి గాన భర్తచేవిడువఁబడితిననురోషముచే నేమి కీడు చేసికొనునోయని సందే హించియుండుననిన బాగుగ నుండును గాని ప్రాణసంరక్షణమునకై యొకరిపంచను జేరునని నిశ్చయించుట బాగుగనుండునా? సూర్యవంశాం కురగర్భము రక్షణీయమై యెట్టిసాహసకార్యము చేయనీయకపోయె నను పురాణేతివృత్తము ప్రకృతనాటకలక్షణవిరుద్ధముకాన మార్చికొనెను.

అయినను శ్రీరామున కావిషయజ్ఞానము నిశ్చితముగాదనియే తెలియఁజే
యఁబడినది గదా! నిజముగఁగూడ నీసీత గంగాజలములయందుఁ బడినదను
సందర్భోచితకథ కల్పింపఁబడినదియును గదా. కనుక నెక్కడ నున్నదని
నిశ్చయించుకొని శ్రీరాముఁడు రహస్యముగఁ బ్రణయవార్త నంపనైన
లేదను నింద నాతనిపై మోపుదుము? మఱియు నతఁడు జనులకు భయ
పడిగదా ప్రాణాధికప్రియను గఠోరగర్భగుర్విని క్రవ్యాదులకు బలిభో
జనమొనర్చెను. అట్టిదారుణ శ్రీరాముఁడు మఱల నే మొగముతో దుర్ము
ఖాదుల నామె కడకుఁ బ్రణయసందేశహారులుగ నొనర్చును? అందుల
కనియే మహాకవి "త్రస్తైకహాయనకురంగవిలోలదృష్టే స్తస్యాః పరిస్ఫు
రితగర్భభరాలసాయాః। జ్యోత్స్నామయీవ మృదుబాలమృణాళకల్పా
క్రవ్యాద్భి రంగలతికా నియతం విలుప్తా"యని శ్రీరామునిచే ననిపించినాఁ
డు. మఱియు "నకిల భవతాం దేవ్యా స్థానం గృహేఽభిమతం తత స్తృణ
మివ వనే శూన్యే త్యక్తా న చాప్యనుశోచితా। చిరపరిచితాస్తే తే భావాస్త
థా ద్రవయన్తి మా మిదమశరణై రద్యాస్మాభిః ప్రసీదత రుద్యతే" యనియు
"వ్యర్థం యత్రకపీంద్రసఖ్యమపి మే వీర్యం హరీణాం వృథా, ప్రజ్ఞా జాంబ
వతోఽపి, యత్ర నగతిః పుత్త్రస్య వాయోరపి, మార్గం యత్ర నవిశ్వకర్మ
తనయః కర్తుం నలోఽపిక్షమ స్సౌమిత్రేరపి పత్త్రిణా మవిషయే తత్ర ప్రి
యే క్వాసి మే" యనియు నిప్పటికిని జనుల భయము. శ్రీరామునకు నుండి
నట్లును, సీత యెందున్నదియు దుర్ముఖాదులకుఁ గాదు సరిగదా దాటశక్య
ముగాని శతయోజనవిస్తీర్ణసముద్రోల్లంఘనము చేసి ప్రవేశింప నశక్య
మగు లంకాపట్టణముఁ జొచ్చి చూడనైతిఁ గాని మేడలు మిద్దెలు పరి
కించి చివరకు సాధించిన యాయాంజనేయాదిమహావీరులకునైనఁ దెలి
యశక్యముగాదని శ్రీరామునిచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు, గాన దుఃఖైక
శరణ్యుఁడుగాని శ్రీరాముఁడు సమాశ్వాసనీయుఁడుగాఁడుగదా. మఱి
యు సీతను బండ్రెండేండ్లు పాతాళమునందుఁ జిన్నారికొమరుల ముద్దు
మొగముఁ జూపింపకుండ దాఁచుటలోనైన యౌచిత్యము, ఋష్యశృం
గుని యజ్ఞము ద్వాదశవార్షికపరిమితముగఁ జిత్రించుట యందలి యౌ

చిత్యము "గర్భైకాదశేరాజన్య" మ్మనుసూత్రకారానుశాసనముచొప్పున సీతాపత్యము లుపనయనాదివైదికధర్మములకు సంపూర్ణార్హులు కావలె ననియు, నప్పటికి సంగరధర్మములందు సామర్థ్యముగలిగి యజయ్యపరాక్రము లగుదురనియు గురుజనులగు వశిష్ఠాదులకు నప్పటికిఁగాని శ్రీరాముని విషయ మారయనైతిఁ గాకపోయెననియు నిర్ణయించుటకునై యేరుపఱుపఁబడియున్నవి. లవకుశులు సీతయొద్దనే యున్నట్లు చెప్పినచో నాకుమారులకు నలవడవలసిన యీయనుకూలత సిద్ధింపదు. కనుక మాతాశిశువులకు నొకచో నుండవీలుపడక పండ్రెండేండ్లవఱకు వియోగముతోఁ గాలము గడుపవలసియుండెను. మఱియు విద్యాసంగ్రహణ కాలము పండ్రెండేండ్లని యదియుఁ జెప్పినట్లయినది. "కుపుత్రో జాయేత క్వచిదపి కుమాతా నభవతి" యన్నట్లు సీతవంటి యుత్తమాభిజాతయగు స్త్రీ యొకకారణమున దాను దుఃఖించుచున్నను, తన వినోదమునకై కొడుకులను దగ్గఱనుంచుకొనుటచే నసమర్థులనుజేసి యావజ్జీవము దుఃఖింపఁజేయదుగదా !

మఱియొకసంగతి. ఉత్తమోత్తమచరితయగు సీతకుఁగూడ ముఖ్యముగ నవసరమగుకాలములోఁగాక మిగిలిన యప్పుడు శ్రీరామునకు లేని సుకుమారపుత్రగాత్రాలింగనసుఖము గలుగఁజేయుఁగూడదని యేనా తాత్పర్యము. పతిదైవతయగు సీతవంటి స్త్రీకి భర్తృసహావస్థితిలోఁ బుత్రపరిష్వంగానందము న్యాయముగాని ప్రత్యేకానందముగాదుగదా ! కనుకనే "కింవామయాప్రసూతయా, యస్యా మమ తాదృశమపి పుత్రకాణా మీషద్విరళకుందధవళదశనోజ్జ్వలం సులోచన మనఃబద్ధకాకలీహసితంనిత్యోజ్జ్వలం ముఖపుండరీకయుగళ మలం నపరిచుంబిత మార్యపుత్రేణ"యని పుత్రదర్శనము శ్రీరామునకు లేకపోయెననియేవిరహవిచారనిమగ్నయగు సీతచేత సవిచారముగ ననిపించినాఁడు. ఇందలి "పుత్రకాణాం" అను బహువచనమాశాస్యవిషయలోకాచారనియమమని తలఁతుమా కనుకఁ గేవలపుత్రదర్శనౌత్సుక్యముకంటెఁ బుత్రదర్శనకుతూహాలి భర్తృదర్శనౌత్సుక్యము మెండని తెలియుచున్నదిగదా.

సత్యమేకాని యుభయమును సమావేశముగాక యొకటిమాత్రము సులభమైనపుడు రెండవదానినిగూడఁ బోగొట్టుట న్యాయమని యనెదవయ్యా; యనినచోఁ గాదుకాని కుమారసామర్థ్యసంపాదనమునకుఁగాను ప్రధానకథను సుదూరము కొంపోఁదలంపులేమినిగూడ నన్యథానుపపత్తిగ నట్లుంచుట కంగీకరింపఁబడినదని సర్వము రమణీయమని నామనవి.

మఱియొకసంగతి. ఈ సీతాపరిత్యాగము వాస్తవముగ శ్రీరాముని మనస్సులో నామెదుష్టురాలను నుద్దేశము కలిగి చేయఁబడియుండలేదుగదా! జనాపవాదమునకుఁగదా యట్లు భయపడినరామునిచేఁ బంపఁబడినది? ఆస్థితిలో మానవంతుఁడు ప్రజారంజనతత్పరుఁడు నగు శ్రీరాముఁడు నన్యావిదితకాంతావిరహదుఃఖనిమగ్నుఁడుగ వర్ణింపఁదగినవాఁడుగాని ప్రతినిమేషము ప్రజలతో సంబంధముగలవాఁడై యాప్రజలచే నారోపితనిందయగు సీతనుగుఱించి యెట్లుగానన్యులతో నాలోచనచేసినట్లు దృశ్యములలో వర్ణింపఁదగును? దుఃఖమున్న యెడల నన్యావిదితముగ దుఃఖింపవలెనే కాని రెండవహృదయమునకైన గోచరింపనీయవచ్చునా? ఆవిషయమునే తృతీయాంకశుద్ధవిష్కంభమందు లోపాముద్రయన్నట్లు, "అనిర్భిన్నోగభీరత్వా దంతర్గూఢగురువ్యథః। పుటపాకప్రతీకాశోరామస్య కరుణోరసః" యని చెప్పినాఁడు. మఱియు నాయంకమునందే సీతాదేవితోఁ దమస. "సాంప్రతికమేవైతత్, కర్తవ్యాని ఖలు దుఃఖితైర్దుఃఖనిర్వర్ణనాని" యని ప్రస్తావించి "విశేషతో రామభద్రస్య, యస్య బహుప్రకారకష్టో జీవలోకః, ప॥ ఇదం విశ్వం పాల్యం విధివదభియుక్తేన మనసా, ప్రియాశోకో జీవం కుసుమమివ ఘర్మో గ్లపయతి, స్వయం కృత్వా త్యాగం విలపనవినోదోఽప్యసులభః, తదద్యాప్యుచ్ఛ్వాసో భవతి ననులాభోపి రుదితమ్" అనినట్లు రోదనమునుగూడ లాభముగ వర్ణించియున్నాఁడు. మఱియుఁ బర్యాయముగఁ బ్రజలకు నాతనికరుణపరిదేవితములు దెలిసినను దెలియవచ్చునని శంకచేతనే కాఁబోలు శంబూకవృత్తాంతముచే నిల్లువెడలిన శ్రీరామునందుఁ బ్రియాసహవాసవిస్రంభసాక్షిప్రదేశదర్శనకాలమునందే యాకరుణపరిదేవితములను వర్ణించి

పోటునుండి యతఁడు గృహాభిముఖుఁడై పోవునపుడు మేధ్యాశ్వాను యాయికుమారచంద్రకేతువునకును, లోకోత్తరవీరమునిదారకలవకుమారునకును, సంగ్రామసందర్భము జరుగుచున్నదని విద్యాధరమిథునమువలన నాలకించి యచటికిఁ బోయినట్లును, వాల్మీకికృతనాటకావలోకనమును జేసినట్లును, అందు సీతాదేవియొక్క పవిత్రత, పరమపావనగంగాపృథివీసమాదరణముచే స్పష్టమైనట్లును, వాల్మీకి సంయమీంద్రుని జగదనుశాసనము నవిలంబితముగ జరిగినట్లును గథ సమర్చి నైపుణ్యమును బ్రదర్శించియున్నాఁడు. కనుకఁ బంచవటీదర్శనసముద్భిన్నరామకృతసీతావిషయకైకాంతపరిదేవితములను బ్రజలు వినుటకు విమర్శించుటకుఁ దగినంతకాలము లేదుగాన నావిషయమై ప్రశ్న యవసరము లేదు.

మఱియు నీకవిశిఖామణి మిగిలిన శ్రవ్యదృశ్యకావ్యములలోవలె నిందుఁ బరిత్యాగకాలికసీతావిలపనసందర్భము ప్రదర్శింపకపోవుటకుఁ గారణమేమని (ఏకోరసఃకరుణఏవ) యని గర్జించిన కవిసింహుఁడు కరుణరసపోషకమగు నీసీతాపరిత్యాగరంగమును విడుచుటకుఁ గారణము గానవచ్చుటలేదనిన మఱియొక ప్రశ్నకు సమాధానము చూడుఁడు.

స్త్రీవిలపనమున్ననే కరుణరసమని, పురుషవిలపనమున్నఁ గాదని నియమ మెంచనులేమ. రఘువంశములో నిందుమతీవిషయకమగు నజవిలపనము కరుణరసముగను, గుమారసంభవములో మన్మథవిషయకమగు రతీవిలపనము కరుణవిప్రలంభశృంగారముగను, బెద్దలంగీకరించియున్నారు. ఇది కేవల కరుణరసమును గాదు. అయిన నిచటవాస్తవముగ దుఃఖింపఁ దగినవా రెవరని విచారింపవలసియున్నది. శ్రీరాముఁడు సీతావృత్తాంతమును సంపూర్ణముగ నెఱిఁగియుఁ దనకుఁ దప్పున్నదని లేశము నెఱుఁగని యామమాయికమైన యిల్లాలి నేదోయొక కారణము గలదని కాఱడవులపాలు చేయవలసివచ్చెను. అట్లున్నప్పుడు దుఃఖమెవరియందు వర్ణించిన బాగుగనుండునో యోజింపుడు. సీతకు దుఃఖముండదని నాభావముకాదు. సీతకుఁ బరిత్యాగకారణముగాని, పరిత్యజించుచుని కాని, తెలియదు. తనకోరికపైఁ బ్రసన్నగంభీరవనరాజిపుణ్యసలిలభాగీరథీ

దర్శనమునకే నిజముగఁ బంపుచున్నాఁడని నమ్మియున్నవేల. పరిత్యాగా నంతర మీపరిత్యాగమునకుఁ గారణమేమై యుండునని విమర్శించియుఁ దెలిసికొనలేక నిష్కారణపరిత్యాగమునకు దురపిల్లెనేకాని, లేదా యట్టి యాపత్కాలమందు స్త్రీసామాన్యప్రచారసాహసమగు నాత్మహత్యా కార్యమునకుఁ దలకొనెనేగాని శ్రీరాముని వలె దుశ్శ్రవమగు దుర్ముఖవాక్యము చెవినిఁబడినది మొదలు చచ్చుటకు నేడ్చుటకును వీలులేక యంతరంగమున నేకుముల నవసరములేదుగదా. ఆస్థితిలో శ్రీరాముఁడు ప్రజాపరిపాలనానిర్బంధితుఁడగుటచేత నాతని కారుండ్రెండేండ్లు విలపనవినోదము కూడ లభింపలేదు. చిరపరిచిత సీతాభావుఁడు గాన నాతని కంటికి నిద్దురయు నలవడలేదు.

మఱియు నతఁడు విలపించిన నెవ రాలించి పాలింప నర్హులు? సీతగదా తనకై యంత యడలుచున్నాఁడని తెలిసి తన నిష్కారణపరిత్యాగ దుఃఖశల్యము నుత్పాటించుకొనవలెను? అందులకనియే తృతీయాంకము నందు నీ భవభూతి "తమసా! తదానీంతు శంబూకవృత్తాంతే నానేన సంభావితజనస్థానాగమనం రామభద్రం సరయూముఖా దుపశ్రుత్య భగవతీ భాగీరథీ యదేవ లోపాముద్రయా స్నేహవశా దాశంకితం తదేవాశంక్య సీతాసమేతా కేనచిదేవ గృహాచారవ్యపదేశేన గోదావరీకూలమాగతా" యని యుభయసమావేశము సార్థకము చేసియున్నాఁడు. కనుక నెఱిఁగిన నెఱుఁగకున్న ముందుగఁ జేసిన తప్పునకుఁగాను విచారింపఁదగినవాఁడు శ్రీరాముఁడుగాని యేమియు నెఱుఁగకుండి శిక్షింపఁబడిన సీతగాదు. ఈశిక్షకశిక్షిత విచారములలో నాధిక్యన్యూనతలు వారివారి మంచినడవళ్లనుబట్టి యేర్పడును గాని దారులునొట్టు దొంగల కుండుననికాదు. కనుక నాసీతావిషయమట్లునిచి శ్రీరామవిషయము కవికి విచారణీయాంశమయ్యెను. ఆకారణముచేఁ బరిత్యాగకాలికసీతావిలపనము ప్రదర్శింపఁడాయెను. మఱియు నాసీతావిలపనముల నాలింపను బాలింపను దగినవాఁడు నేరము చేసినను శ్రీరాముఁడుగాని లక్ష్మణుఁడు గాఁడు. కాన నాతనిసమక్షముననే యాసీతాదేవియొక్క గంగాప్రవాహపతనము మొదలగువానిని నిరూపింపఁదలఁచి యాతఁడు చూచినంత

మాత్రమున సార్థకము లేదు. కాన వాల్మీకివిరచితనాటకమనియంతర్నాటకమునకు మహత్త్వము నాపాదించి యందలియత్యద్భుతవిషయము నాబాలగోపాలము చూచి తమతప్పును దెలిసికొని దిద్దుకొనునట్లు వాల్మీకి జగదనుశాసనమును సమకూర్చియున్నాఁడు. కనుక నిట లక్ష్మణునితో సీతయన్నమాటలు చేర్పకపోవుటవలన రసభంగము కానేరదు. మఱియు సీతాదేవి లక్ష్మణునితోఁ బలికిన భర్తృవిషయక సందేశములకన్నను గురుజనులకుఁ జెప్పుమని పలికిన యనునయ సందేశములకంటెను దత్తాలోచితమగు గంగాప్రవాహపతనము కరుణాద్భుతమయి మిన్నగా నెన్నఁబడుచున్నది. కాన కరుణమునకు నిచటఁ గొదువయు లేదు.

మఱొకసంగతి. "ఉపాయానాం భావా దవిరలవినోదవ్యతికరై ర్విమర్దై ర్వీరాణాం జనితజగదత్యద్భుతరసః, వియోగో ముగ్ధాక్ష్యాస్సఖలు రిపుఘాతావధిరభూ త్కటుస్తూష్ణీం సహ్యో నిరవధిరయంతు ప్రవిలయః" యని శ్రీరామునిచే ననిపించిన కవివరుఁడు, శ్రీశాస్త్రిగారన్నట్లు పూర్వోత్తరవియోగములయందు హస్తిమశకాంతరమున్నదనియే భావించి యుత్తరవియోగమెక్కుడుగ "సీతా! బహుమానితాస్మి పూర్వవిరహేణ నిరవధిరితి హా హతాస్మి" యని సమర్థించినాఁడు. ఇఁక గంగాజలముఁ బ్రసవసందర్భము విచారింతము. జీవితాశ లేని సీత, ప్రసవసంరక్షణమునకై యత్నించుట యనుచితముగాన గంగానిపతనము ప్రకృతకరుణాద్భుతమునకు నెంతయు ననుకూలముగ నున్నదని నాభావము. కనుకనే "ఈదృశానాం విపాకోఽపి జాయతే పరమాద్భుతః, యత్రోపకరణీభావ మాయాత్యేవంవిధో జనః" యని మురళావాక్యముచే సామాజికమనస్సులఁ జిత్రార్పితములఁ జేయుచున్నాఁడు. ఈప్రసవరంగము, అనఁగా నంతర్నాటకవృత్తాంతము లేకున్నచో నిర్వహణసంధ్యంగకార్యములకుచ్ఛేదము వాటిల్లునుగాన నాటకము దుఃఖాంతముగఁ బరిణమించును. అది మన సంప్రదాయముకాదు. పురాణేతివృత్తముగూడఁ జెడినట్లగును. మఱియు ధీరోదాత్తనాయకుఁడగు శ్రీరాముఁడు "వత్స ప॥ తత్కాలప్రియజనవిప్రయోగజన్మా తీవ్రోఽపి ప్రతికృతివాంఛయావిసోఢః దుఃఖాగ్ని ర్మనసిపునర్విపచ్యమానో హృన్మర్మవ్రణ ఇవ వేదనాం తనోతి"

యని వెనుకటివియోగస్మరణముచేఁ గుందుచుండ నిప్పటివియోగము నిర వధికమని చెప్పుట యాశ్చర్యమేమున్నది? కనుక ధీరోదాత్తుఁడు దుఃఖితుఁడుగ వర్ణింపఁదగఁడను నియమము లేదు. అట్లయిన శాకుంతలములో దుష్యంతుఁడు, రఘువంశములో నజుఁడు నేమగుదురు ? కనుక నంతయు రమణీయమని విన్నవించుచున్నాను.

శ్రీమద్రామాయణము సుందరకాండములో ముప్పదియాఱవ సర్గములోనియీశ్లోకములుచూచి పండితులు, శ్రీరాముఁడుసీతావిషయక దుఃఖసమవేతుఁడుగ వర్ణింపఁదగినవాఁడో కాఁడో నిర్ణయింతురుగాక.

41. నమాంసం రాఘవో భుఙ్క్తే నచాపిమధు సేవతే
వన్యంసువిహితం నిత్యం భక్త మశ్నాతి పఞ్చమమ్.

42. నైవ దంశా న్నమశకా న్నకీటా న్నసరీసృపాన్
రాఘవోఽపనయేద్గాత్రాత్త్వద్గతే నాంతరాత్మనా.

43. నిత్యం ధ్యానపరో రామో నిత్యంశోకపరాయణః
నాన్యచ్చిన్తయతేకిఞ్చిత్సతు కామవశంగతః.

44. అనిద్రస్సతతం రామస్సుప్తోఽపిచనరోత్తమః
సీతేతిమధురాం వాణీంవ్యాహరన్ ప్రతిబుధ్యతే.

45. దృష్ట్వాఫలంవా పుష్పంవాయద్వాఽన్యత్సుమనోహరమ్
బహుశోహాప్రియేత్యేవంశ్వసంస్త్వామభిభాషతే.

46. సదేవి నిత్యంపరితప్య మానస్త్వామేవ సీతేత్యభిభాషమాణః.
ధృతవ్రతో రాజసుతో మహాత్మాతవైవ లాభాయకృతప్రయత్నః.

ఇంతవఱకు నాకుఁ దెలిసినవి, పెద్దలవలన వినినవి యగు సంశములను సమకూర్చి వ్రాయఁగలిగితిని. ఇందు హెచ్చుతగ్గులున్నయెడల మన్నింతురుగాక. ఈసందర్భమున నామిత్రులు "సీత రామునితోఁ జెప్పియడవికి వెళ్ళినట్లు భవభూతి వ్రాయనందున నాపాత్రకున్యూనతవాటిల్లదా ?" యనుప్రశ్నఁ జేయ నాకు సమాధానము పొడకట్టినది గాదు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు విమర్శపరామర్శము.

శ్రీ పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.

"సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు" అను శీర్షకముతో "ఆంధ్రపత్త్రికా ప్రమాథిసంవత్సరాదిసంచిక"లో శ్రీ వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగా రొక వ్యాసము వ్రాసినారు. తమమిత్రు లొకరు మహాభారతమునకుఁ బ్రత్యేకముగా నొకనిఘంటువును రచించినా రనియును, దానిలోఁ గల పదములును సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోని పదములును దా నొత్తి వ్రాయఁగా మహాభారతనిఘంటు విచ్చినవి సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో నకారాదిపదములలోనే యయిదువందల పదములు కనఁబడ లేదని యును, కనుక సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు సమగ్రనిఘంటువుకాదని యును దమకుఁ దోఁచి యావిషయమును లోకమునకుఁ దెలుపుటకై యావ్యాసముు వ్రాసినారఁట. ఇది వీరి వ్యాసములోని సారాంశము.

వీరు సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో లేక మహాభారతనిఘంటువులోమాత్రము కలశబ్దములను గొన్నిటిని మచ్చునకై చూపియున్నారు. వానిని బరిశీలించువారికిఁ దచ్ఛబ్దములను గ్రహింపకపోవుటవలన సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువునకు లోపము లేకపోవుటయే కాక సవిమర్శముగా నది రచింపఁబడిన దను విషయముగూడ గోచరించును.

"నిఘంటువువారు గ్రహించినపదములకైనను సమగ్రముగా నర్థములు వ్రాయ లే"దని యింకొక యారోపణము చేసినారు. "వ్యావహారికశబ్దముల నన్నిటిని నిఘంటువులో గ్రహింపలే" దని మఱియొక యారోపణము గూడఁ జేసినారు. వీని కన్నిటికి నీవ్యాసమున సమాధాన మియ్యఁబడును.

వ్యావహారికశబ్దములు భిన్న భిన్నరూపములతో వ్యవహారమునఁ గలవు. ఉదాహరణమునకై సూర్యారాయాంధ్రనిఘంటువులో లేదని విమర్శకు లాక్షేపించిన "ఉకము" అను పదమునే గ్రహింతము. దీనిని

"ఊహాము" అని పెక్కురును, "ఊగము" అని కొందఱును, "ఊఘము" అని మఱి కొందఱును వ్యవహరించుచున్నారు. విమర్శకులు "ఊకము" అని వ్రాసియున్నారు. ఇప్పుడీ నాలుగురూపములలో నేది గ్రహింప వలయును ? ఒకటి గ్రహించినఁ దక్కినవి గ్రహింపకుండుటకుఁ గల కారణ మేమి ? అన్నియును గ్రహించిన నేవి సాధువులు ? ఏవి యసాధువులు ? వీని సాధుత్వాసాధుత్వములకుఁ బ్రమాణ మేమి ? శిష్టవ్యవహారము ప్రమాణమనుటకు శిష్టులెవరో శిష్టులు కాని వా రెవరో తేలనప్పుడు దానినిఁ బ్రమాణముగాఁ దీసికొనుట యెట్లు ? ఒకవేళ శిష్టనిర్ణయము జరిగినను వారుగూడ బహురూపములను వ్యవహ రించుచున్నప్పుడం దేది ప్రమాణము ? ఇత్యాద్యనేకసాధకబాధక ములు విశేషముగాఁ జర్చించిచియే నిష్ప్రమాణములు సందిగ్ధార్థ రూప ములునగు వ్యావహారికశబ్దముల నీ నిఘంటువున గ్రహింపలేను. ఇది గ్రాంథికభాషానిఘంటువు కాని వ్యావహారికభాషానిఘంటువు కాదు గదా ! మఱియు నీ నిఘంటు వసందిగ్ధార్థ రూపములు సప్రమాణము లు నగువ్యావహారికశబ్దములను బెక్కింటిని గ్రహించియే యున్నది.

విమర్శకులు సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో లేవన్న గ్రాంథిక శబ్దములను "అపశబ్దములు, అనావశ్యకములు, గృహీతములు" అని మూఁడురకములుగా విభజింపవచ్చును.

౧. అపశబ్దములు.

"అనాక, ఎడగర" మున్నగున విడి యపశబ్దములు. కనుక నే నిఘం టువులో వానిని గ్రహింపలేను. వానినిగూర్చి ముందుముందు సవిస్త రముగా వ్రాయఁబడును.

౨. అనావశ్యకములు.

ఇవి కవులు సమానార్థక పదములను గలిపి సృష్టించుకొనునవి. ఇట్టి వీని నెన్నింటి నిచ్చినను నిఘంటువునకు సమగ్రతయుండదు. వీ రాక్షేపిం చినవానిలో మూఁడు వంతులకుఁ బైఁగా నిట్టివియే కలవు. చూడుఁడు.

అంగజన్ముఁడు :—ఈ పదము గ్రహింపలేదని యాక్షేపము. 'అంగజుఁడు, అంగభువు, అంగభవుఁడు' మొదలగునవి గ్రహింపఁబడి యుండఁగా నిది గ్రహింపఁబడకున్న నేమి దోషము ? అట్లుగాక యిట్టి వాని నన్నిటిని గ్రహింపవలయునన్న "అంగజాతుఁడు, అంగజాతి, అంగ జననుఁడు, అంగసంభవుఁడు, అంగసముద్భవుఁడు, అంగసంజాతుఁడు" మొదలగు ననేకశబ్దములను గ్రహింపవలసివచ్చును. మఱియు 'అంగ' శబ్దపర్యాయశబ్దము లన్నింటియొద్దనుగూడ నిట్టివి చూపుట కారంభించిన యెడల ననవసరముగా నింకను గ్రంథము పెరుఁగును. కనుకనే యిట్టి పట్టులందుఁ బ్రసిద్ధములగు సంస్కృతనిఘంటువులలో నిచ్చినపదములు కొన్ని చూపినఁ దక్కినవన్నియు నూహింప శక్యము లగునని నిఘంటుకర్త లట్లు చేసినారు. ఇట్లే 'అనిలజుఁడు' అనుపదమును గ్రహింపలేదని యాక్షేపించినారు. "అనిలాత్మజుఁడు" అను దానిని గ్రహించి యున్నారు గదా, దీనిని గ్రహింపకున్న నేమి ? 'అంగజన్ముఁడు' దగ్గఱఁబోలె నిక్కడఁ గూడ సమాధానము చూచుకొందురు గాక. "అనిమిషగురువు" ఇది లేదఁట. 'అమరగురువు' కలదుగదా, చాలదా ? ఇట్టివాని నెన్నిటిని గ్రహించిన సంతుష్టి గలుగును ? కనుక వీరు చూపిన యితరానావశ్యక శబ్దములనుగూర్చి సమాధాన మిచ్చుట యనావశ్యక మని తలఁచి తక్కిన వానికి సమాధాన మిచ్చెదను.

3. గృహీతములు.

(నిఘంటువులో నున్నను లేవని విమర్శకు లనుకొనినపదములు ను. దత్తుల్యములును.)

(౧) అకా—ఇది గ్రహింప లేదని యాక్షేపము. దీనిని "కా'" గా గ్రహించి 'అని' అను నవ్యయమువలెఁ బూర్వోక్తవిషయమును సూచించును. ఇది యీయర్థమునఁ దఱచుగా నే వార్థకమగు అకారమునకుఁ దర్వాతఁ గనఁబడుచున్నది" అని వ్రాసి ప్రమాణములు చూపి యున్నారు. అట్లుగాక 'అకా' అని యొకపదము గ్రహించిన 'వ...అది

తనపై న్యాపరాధంబున నయ్యోఁగా వగచి...'—భార,అర. 3-౧౭౮.
ఇక్కడ అకారపూర్వకము కాకున్నను 'అని' అను నర్థము నిచ్చుచున్నది గదా! ఇది యెట్లు కుదురును? కావుననే దీనిని 'కా[1]' గా గ్రహించినారు. 'అకా నిత్యర్థకము' అను ప్రౌఢవ్యాకరణము ప్రాయికాభిప్రాయము. అందుచేతనే శబ్దరత్నాకరమున 'అకా' అని గ్రహింపక "కా" గానే సీతారామాచార్యుల వారు గ్రహించినారు.

(౨) అగ్ర్యము—ఈపదము లేదని యాక్షేపము. "అగ్ర్యుఁడు" అను పదమును గ్రహించియుండఁగా దీనిని గ్రహింప లేదని యాక్షేపించుట సమంజసముకాదు. ఇట్టి విశేషణ శబ్దములలో నమహన్మహన్మహతీరూపములు మూఁడును గ్రహింపక యేదేనొకటియే గ్రహించుట నిఘంటుసంప్రదాయము.

(3) అంపపెట్టు, అంపసెల—ఇవి గ్రహింప లేదని యాక్షేపము. "అమ్ము[1]" లో (వృత్తియందుఁ దఱచుగా 'అంప' అగును) అని వ్రాసి యుదాహరణార్థము 'అంపకట్టు' 'అంపవెల్లి' మున్నగునవి కొన్ని మాత్రమే గ్రహించినారు. "అంపపెట్టు" మున్నగువాని కన్నిటికిని 'అమ్ము1' లో వ్రాసిన విశేషమువలననే సిద్ధి సులభగ్రాహ్యము. కావుననే యిట్టివాని నన్నిటిని గ్రహించి వృథాగా గ్రంథమును బెంచలేదు.

(౪) అంతశ్చరము, అంతఃపరివారము:—ఇవి లేవని యాక్షేపము. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోని "అంతర్" అనుపదమును జూచికొనిన నిట్టివి ప్రత్యేకముగా గ్రహింప నక్కఱలేదని తోఁచును.

(౫) అంబుజాక్షి, అంబుజాక్షుఁడు, అబ్జాక్షి:—ఇవి లేవని యాక్షేపము. ఇట్టివి "అక్షి" శబ్దములో సవిమర్శముగాఁ జూపఁబడినవి. ఇట్టివానిని మేము చూపినట్లే ప్రధానశబ్దములలోఁ జూపినఁ జాలవఱకు గ్రంథవిస్తరము తగ్గుటయేకాక యిట్టివాని ననేకములను గల్పించుకొను తెలివికూడఁ గల్గును. లేనిచో గ్రహించినవే తక్కఁ దదితరములు తెలియవు.

(౬) అబ్జముఖి—ఇది లేదని యాక్షేపము. ఇక్కడ "అబ్జముఖి" అను రూపాంతరము గూడ నుండును. ఈ విషయము 'అభిముఖుఁడు' మున్నగువానిలోఁ జూపఁబడినది. ముఖశబ్దమునఁ గూడఁ జూపఁబడును.

(౭) అలుఁగుటమ్ము—ఇది లేదని యాక్షేపము. ఇది విశేషార్థాభిధాయకము కాకపోవుటచేత "అలుఁగు²"లో నుదాహరణముగాఁ జూపఁబడినది.

(౮) అల్లఁదనము—ఇది లేదని యాక్షేపము. ఇది "అల్ల²"లో నుదాహరణముగాఁ జూపఁబడినది. కొన్నిచోట్లఁ దప్పఁ దనప్రత్యయాంత శబ్దములు ప్రత్యేకముగా గ్రహింపఁబడక 'అల్ల²' మొదలగు శబ్దములలో వలెనే ప్రధానశబ్దములలో నుదాహరణములుగాఁ జూపఁబడును. ఇది నిఘంటుసంప్రదాయము.

(౯) అవసథము—ఇది నిఘంటువులో గ్రహింపఁబడ లేదని యాక్షేపము. ఇది కల దనుటకు దృఢతరప్రమాణములు లేకపోవుట చేతఁ బరిత్యజింపఁబడినది. అమరమున,

శ్లో. ధిష్ణ్యమోకో నివసనం స్థానావసథవాస్తు చ. అని కలదు. ఇది యధికపాఠ మని యమరవ్యాఖ్యాతలు వ్యాఖ్యానము చేయక వదలినారు. ఐనను

శ్లో. రమ్య మావసథం కృత్వా—(రామాయణము బాల. ౧. 30.) లో (ఆవసథమ్=పర్ణశాలారూపం గృహమ్ ధిష్ణ్యమోకో నివసనం స్థానావసథవాస్తు చేత్యమరః) అని గోవిందరాజీయవ్యాఖ్యలో "ఆవసథము"గా ఛేదింపంబడియున్నది. ఇట్లే వైజయంతీనిఘంటువులోఁ గూడఁ బ్రామాణికులచేత ఛేదింపఁబడియున్నది. మఱియు సూ. ఉపసర్గే వసేః. ఆవసథో గృహమ్. సంవసథో గ్రామః— సిద్ధాంతకౌముది. ఉణాది. 3. ౧౧౬—అని పాణినీయమున 'ఆవసథ' శబ్దమే సాధింపంబడినదిగాని 'అవసథ' శబ్ద మెక్కడను సాధింపంబడలేదు. ఇట్టి బహుప్రమాణములను, ప్రామాణికప్రయోగములను బరిశీలించియే శ్రీరంగా

చార్యప్రభృతి నిఘంటుకర్తలుగూడ 'అవసథ'శబ్దమును గ్రహింపక 'ఆవసథ' శబ్దమునే గ్రహించినారు. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుకూడ నీ ప్రామాణికమార్గమునే యనుసరించి 'అవసథము'ను గ్రహింపక 'ఆవసథము'నే గ్రహించినది. ఇట్లు సవిమర్శముగాఁ బనిచేయుచున్న సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు నిందార్హమో స్తుత్యర్హమో విమర్శకలోకమే నిర్ణయించునుగాక. ఇప్పటికి వీ రిచ్చిన మొదటిపట్టిక యైనది. ఇఁక రెండవపట్టికకు వీరు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతమును గొంచెము విమర్శించిన దాని పస బయటఁ బడును. చూడుఁడు: "శ్రీ రామయ్యపంతులువారు పీఠికలో 'ఉపసర్గశతంతాదిశబ్దములుగూడ నిందు గ్రహింపఁబడినవి' (పీఠిక. 3. పొరట) అని వ్రాసియున్నారు. శబ్దములు అను మాటకు 'కొన్ని' అనువిశేషణ మున్నచో నది యథార్థమే యగునుగాని, ఆవిశేషణము లేక 'అన్నియు' అనుభావము కలుగవలయునను తలంపుతో వ్రాసినయెడల నది ఘోరాసత్యమే యగును. పంతులవారి మాటలో 'ఉపసర్గ' అనుటకు ఉపసర్గపూర్వకములు అనియే గదా వారిభావము. చూడుఁడు: ఆంధ్రమహాభారతమునుండియే కొన్ని పదములు:

అకలంకము	అనధీయానుఁడు
అకాలకౌముది	అనవిత్త్వము
అచిత్తు	అనింద్యము
అజరామరము	అనీహమానుఁడు
అధశ్శయనము	అఫల్గువు
అధోసివి	అవినాభవత్
అవిద్ధము	అశ్లేషము

అని విమర్శకులు వ్రాసినారు. కాని యీ పదములలో నేవియును నుపసర్గపూర్వకము గావు. ఏమాత్రపు సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞానము కలవాఁడైనను "అ, అధస్" అనునవి యుపసర్గము లని చెప్పఁడు. మఱియు "తెనుఁగులోఁ బృథక్ప్రయోగార్హములు గాకున్నను సమాసములలో నుప

యోగింపఁబడును గనుక ఉపసర్గశత్రంతాదిశబ్దములుగూడ నిందు గ్రహింపఁబడినవి" (పీఠిక, 3 పారట) అని శ్రీరామయ్యపంతులవారు వ్రాసి యుండఁగా దీనినంతను సరిగా నర్థము చేసికొనక యీ వాక్యము నందలి యేకదేశమును గ్రహించి విమర్శకులు దానికి విపరీతవ్యాఖ్యానము చేసినారు. శ్రీపంతులవారు 'ఉపసర్గశబ్దమును "ప్ర, పరాదు"లను నర్థముననే ప్రయోగించిరిగాని విమర్శకులు వ్రాసిన 'ఉపసర్గపూర్వకము లను భావమునఁ బ్రయోగింపలేదు. ఉపసర్గములకుఁ దెలుఁగునఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రయోగము లేకున్నను సమాసములలో నుండును గనుక మేము "ప్ర" మొదలగు నుపసర్గముల నన్నింటిని గ్రహించి వానికిఁగల యర్థములు నుదాహరణములును జూపినా మని పంతులవారి వాక్యమునకు భావము. అట్లు ప్రాదులను బ్రత్యేకముగా గ్రహించి యర్థాదులు వ్రాయుటచేత విమర్శకులు నిఘంటువులో నీయలేదని యాక్షేపించిన "అపక్రాంతము, అపకృత్రిమము, అనుజన్మ, అనుజాతి, అభిఘుష్టము, అభిదారణము" మొదలగు నుపసర్గ పూర్వకపదములు తత్తదుపసర్గముల లో వ్రాసిన యర్థములకే యుదాహరణాంతరము లగును. కనుకనే యుపసర్గపూర్వకపదముల నన్నింటిని గ్రహింపక కొన్నింటిని (ముఖ్యములగు వానిని) మాత్రమే గ్రహించినాము. వాచస్పత్యాది సంస్కృతనిఘంటువులుగూడ నీమార్గమునే యనుసరించినవి. అట్లుగాక యుపసర్గపూర్వకపదములనన్నింటిని గ్రహింపవలయు నన్నచో నొక్కొక్క యుపసర్గము నకొక్కొక్క సంపుటము కాఁగలదు. అది నిరర్థకపరిశ్రమము. కనుకఁ బరిత్యజింపఁ బడినది. విమర్శకులు పైవిషయమును గమనింపకపోవుట యటుంచి పీఠికనైనను సరిగా నర్థము చేసికొనక తమ కలము నిక్కడ యథేచ్ఛముగా సాగించుట మిక్కిలి శోచనీయము.

వీరు చూపిన 'అకలంకము' మున్నగునవి "అ. సం. అవ్య." లో గతార్థము లగును. అక్కడ నఞ్ఞుకు సంబంధించినవిషయము విపులముగాను సోదాహరణముగాను వ్రాయఁబడినది.

ఇట్లు వీరిచ్చిన రెండవపట్టికలోని శబ్దములు గూడ గతార్థము లైనవి. ఇఁక మూఁడవపట్టికలోని శబ్దములు చూడుఁడు.

"ఒక్క మహాభారతము నుండియేకాదు వీరుశబ్దములను విడిచి పెట్టినది. తక్కినవాఙ్మయమునుండియు వదలివైచినారు. ఎన్నింటిని వదలి పెట్టినారో ఆదేవునికే యెఱుక. ప్రబంధములనుండి నేను గుర్తువ్రాసి కొన్న పదములలోనుండి కొన్నింటిని ఈసంపుటములో లేని వానిని మచ్చునకు ఉదాహరింతును" అని విమర్శకులు వ్రాసి, కొన్ని పదము లిచ్చి నారు. విమర్శకులు తా మిచ్చిన పదము లేయే గ్రంథములలో నున్నవో వానిపేర్లు మాత్రమే వ్రాసినారు కాని యాశ్వాసాదులను, పద్యసంఖ్యల ను వ్రాయలేదు. ఇది మిక్కిలి యన్యాయ్యము. ఏల యన, "ఎడగర" అనుపదము భారతమున నున్నదని విమర్శకులు వ్రాసినారు. పదునెనిమిది పర్వముల మహాగ్రంథములో నీ నాలుగక్షరములపద మెక్కడ నున్నదో తెలిసికొనుట యెట్లు? దాని మంచిచెడ్డలఁ గూర్చి విచారించుట యెట్లు? ఇట్టివానిని వెదకవలయునన్న నెంతయో కాలము పట్టును. ఐనను నేను వీని నన్నిటిని వెదకినాఁడను. తత్తత్పదములయొద్దఁ దత్తత్పద్యములను వాని సంఖ్యాదులను జూపియే సమాధాన మిచ్చెదను. చూడుఁడు:—

అనాక:—

గీ. అని యవష్టంభసంరంభ మతిశయిల్లఁ
బలుకుటయు నాస్థ గర్హించి నలువపట్టి
యొండనాక యొక్కింతసే పూరకుండి
యుస్సురంచును వేఁడి నిట్టూర్పు వుచ్చె

—కాశీఖండము, (౧.౧౦౧.)

(వావిళ్లప్రతి పాఠము.)

ఇందలి "అనాక" అను పదమును గ్రహింపలేదని విమర్శ కులయాక్షేపము. ఇక్కడ "అనాక" అనునది ముద్రణప్రమాద పతితము. "అగునకనుకనులకు ముజ్జేత్తులు పరంబు లగునపుడు కానా

కానలు విభాష నగు" అను బాలవ్యాకరణసూత్రముచేత "అను"ధాతు వునకు వ్యతిరేకక్త్వార్థకరూపములు "అనక, నాక" అని రెండుమాత్రమే యగును. కనుకనే "ఒంటునాక" అని ప్రాంతముద్రణమునను, తాళపత్ర గ్రంథములలోను గలదు. ఇంతమాత్రమేని సవరించు కొనలేని వీరొక గొప్పనిఘంటువును విమర్శింపఁబూనుట మిక్కిలి సాహసము.

ఉమ్మస(న):— కేయూర బాహు చరిత్రలోని యీ పదమును గ్రహింపలే దని యాక్షేపము.

'ఉమ్మస' అనియే గ్రంథమున నున్నది. అది సరి యగునో కాదో యని తలఁచికాఁబోలు విమర్శకులు (న) కుండలీకరణములో నుంచినారు. ఈపదము కలపద్యమును జూడుఁడు.

(ఒకసమయమున దీర్ఘకాలము వఱపు పట్టినది. అప్పు డొకసర్ప ము దప్పిచేతఁ గంఠగతప్రాణమై సమీపమున నొకనూతిలో)

క. మండూకనినాదము విని,
నిండిన సంతసముతోడ నీరుండని దో
నుండ వివి యచట నుదకము
లుండఁగఁబోలు నని మేన నుమ్మసలారన్.

— కేయూరబాహుచరిత్రము, 3. ౧౮.

(కదియవచ్చెను.) ఇక్కడ "ఉమ్మ + అసలారన్" అని పదచ్ఛేదము. "ఉమ్మ=ఉక్క. అసలారన్=అతిశయింపఁగా" అని యర్థము. విమర్శకు లనుకొనినట్లు "ఉమ్మస(న)" అనుపదము లేదు. ఈ విషయము వీరికిఁ దెలిసినచో నిఘంటువువారిపై నాగ్రహింపకుందురు. ఉమ్మ, అసలారు శబ్దములు నిఘంటువులో సప్రమాణముగా గ్రహింపఁబడియే యున్నవి. ఇక్కడ విమర్శకులు "ఉమ్మస (న)లు + ఆరన్" అని పదచ్ఛేదము చేసి కొనిరో? "ఉమ్మస (న) + లారన్" అని పదచ్ఛేదము చేసికొనిరో? లేక మఱి యేవిధముగాఁ బదచ్ఛేదము చేసికొనిరో? వారికే యెఱుక.

అట్టహాసము:—భీమఖండములో నున్న యీపదమును గ్రహిం పలే దని యాక్షేపము. ఇది సూర్యరాయనిఘంటువు ౯౯ పుటలో

"పెద్దనవ్వు" అను నర్థముతో నీయఁబడియున్నది. వీరు లే దనుటకుఁ గారణము తెలియదు. ఈ పదము భీమఖండములో ౧-౮౩, ౧౦౭, ౩-౧౭౯, ౪౬౭. లలోఁ గలదు. కాని వీనిలో నెచ్చటను నిఘంటువులో నిచ్చినయర్థము కన్న విశేషార్థమైనను లేదు. కనుక విమర్శకులు నిఘంటువును మరల నొకమాఱు సరిగాఁ జూచుకొందురుగాక.

ఆటకూటము:—భీమఖండములోని యీపదము నీయ లేదని యాక్షేపము.

'వ...కుంతీమాధవదేవునకు విశ్రాంతిప్రదేశంబును హులంకారిణీ మహాదేవికి విహారసంకేతభవనంబును బీఠాంబికాలక్ష్మి కాటకూటంబును ననఁదగి...'

—భీమ, ౨.౧౧.

ఇం దీపదము కలదు. "ఆట=క్రీడకొఱకైన, కూటము=గృహము" అని దీని యర్థము. పై రెండు శబ్దములును వేఱువేఱుగా గ్రహించి వానిలోఁ బై రెండర్థముల నిచ్చియున్నాము. మఱియు నీ యర్థము కల "ఆటగీము" అనుసమస్తపదము నొకదానిని మచ్చునకై చూపియున్నాము. అందుచే నీ పదము పై వానిలో గతార్థమగును. ఇట్టిసమస్తపదములలో నొకదానిని జూపినచోఁ దత్సదృశములగువానిని బాఠకు లూహించుకొనవలెనేకాని నిరుపయోగములగు నిట్టివాని నన్నింటిని నీయ లేదనుట సమంజసము గాదు. ఈయక తప్పదన్నచో "ఆటగృహము, ఆటవేశ్మము, ఆటసద్మము, ఆటనికేతనము" మున్నగు పదములనుమాత్ర మేల యీయవలసియుండలేదు? అట్లీయఁదొరఁకొనినచో నంత మెక్కడ ? కావుననే యిట్టిసమస్తపదములవిషయమున ముఖ్యములగునవి కొన్ని చూపి వదలుచున్నాము.

ఏకభోగము:—భీమఖండములోని యీపదము నీయలే దని యాక్షేపము.

గీ. ఏకభోగంబుగాఁగ నేలేఱుగరుసు గడలిసీమయు గాలవిూగంగమేర
కప్పురపుఁగ్రోవికాశ్మీరఖండమవధి యేలెవిశ్వకుటుంబి భీమేశ్వరుండు.

—భీమ, ౫-౮౮.

ఇక్కడ 'ఏక' 'భోగ' శబ్దములకున్న యర్థముకన్న విశేషార్థ మేమియును లేదు. కనుకఁ బ్రత్యేకపదముగా గ్రహింపవలసినయవసరము లేదు.

అథఃప్రపంచము:—పాండురంగమాహాత్మ్యములోని యీపదము లేదని యాక్షేపము. ఇది యపశబ్దమో సుశబ్దమో విమర్శకులు గ్రహింపలేదు. ఏల యన "అధస్" అనుదానిలోఁ దవర్గచతుర్థవర్ణమేకాని ద్వితీయవర్ణము లేదు. కనుక వీరు తవర్గ ద్వితీయవర్ణముతో నిచ్చుట తప్పు. ముద్రితపాఠమునుబట్టి తవర్గ చతుర్థవర్ణఘటిత మనుకొన్నచో సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోని "అధస్" శబ్దములో గతార్థమగును. వ్రాఁతప్రతులలో,

చ.......................వినిపింతు నీకు నేఁ,
గని వినియున్న గోప్యము నగమ్యమునైన యదఃప్రపంచముల్.

—పాండు, ౨.౨౧౯.

అని తవర్గ తృతీయవర్ణముతో నున్నది. అప్పుడు నిఘంటువులోని 'అదస్' శబ్దములో గతార్థమగును. వ్రాఁతప్రతులపాఠమునందే యర్థము సరిగాఁ గుదురుచున్నది. ఇట్టిచోట్ల విమర్శకులు తగుశ్రద్ధతోఁ బరిశీలనము చేయక సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుపై నాగ్రహించిన నేమిలాభము ?

ఆదికపి :—పాండురంగమాహాత్మ్యములోని యీపదమును గ్రహింపలేదని యాక్షేపము.

ఉ...............విరించినందనుఁడు...కనియెన్...
సంచితసత్త్వపారసవశంవదు నాదికపిన్ వృషాకపిన్.

—పాండు, ౨.౧౯౦.

ఇక్కడ "ఆదికపి" శబ్దము "వృషాకపి" శబ్దమునకు విశేషణము. కనుక—ఆదిశబ్ద కపిశబ్దములు చూచికొనిన వానిలో నిది గతార్థమగు ను. ఇట్లే "అయ్యలదొడ్డి" అను మఱియొకపదము లేదని యాక్షేపించి నారు అది పాంచు. ౨-౯౮ లో నున్నది. కాని యక్కడఁగూడ నెట్టి విశే షార్థమును లేదు. అయ్యశబ్ద, దొడ్డిశబ్దములు చూచికొనిన వానిలో గతార్థమగును. సరియగు శబ్దములు నిఘంటువులో వదలిపెట్టఁబడినచో నట్టివాని నెవరు చూపినను గృతజ్ఞతాపూర్వకముగా సూర్యరాయాం ధ్రనిఘంటువువారు గ్రహింతు రనియును, ఇట్టి నిర్విశేషసమస్తశబ్దములు గ్రహింప నక్కఱలేదని తెలిసియుండియే మానివేసినా రనియును విమర్శ కలోకము గ్రహించుఁగాక.

ఆరణాలు:—శివరాత్రిమాహాత్మ్యములోని యీపదమును గ్ర హింపలే దని యాక్షేపము.

గీ. త్రిసరకాస్వాదభవమదోద్రేకలహరి
ధరణిదేవుఁ డా యోజ మత్తా వహించి
యారణాలు పఠింపంగ నాలకించి,
శంబరారాతి రతిచేయి చఱచి నవ్వె.

—శివరా, 3. ౧౪.

ఇక్కడ 'ఆరుణాలు' అనవలెనుగాని 'ఆరణాలు' అనరాదు. ఏల యన, అరుణముతోఁగూడ నాఱుపన్నములు వేదములోఁగలవు. వీనిలో "అరణ్యేఽధీయీత" అని యుండుటచేత "ఆరణ్యకములనియును, అరుణ సంబంధము కలవగుటచేత "ఆరుణము" లనియును వీనికి రెండుపేర్లు వచ్చినవి. 'ఆరుణాలు' అనుటకు బదులు 'ఆరణాలు'అని తప్పుగా వ్యవ హారమునఁ గలదు. అదియే ముద్రాపకులు ప్రమాదవశమున ముద్రిం చినారు. దానిని జూచి మనవిమర్శకులుగూడ భ్రమపడినారు. కనుక నే మ...ఆరుణం, బుల......ఆముక్తమాల్యద. 3.౧౧. లోను, "ఆరు ణము లనెడు భాగములలో" అని వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి వ్యా

ఖ్యలోను గలదు. మొదటిసంపుటమున లేని 'ఆరుణము', 'ఇరుచఁబడు' మొదలగు శబ్దములను రెండవ సంపుటమున ననుబంధముగఁ జూపఁ దలఁచి సుమారు రెండుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమే ప్రత్యేకముగా నొక యనుబంధము తయారుచేసి యుంచినాము. ఇట్లే దాఁటిపోయిన వానిని పై సంపుటముల యనుబంధములలోఁ జేర్చుచుందుము.

ఎడగర:—ఇది భారతమునఁ గలదనియును నిఘంటువులో గ్రహింప లేదనియును విమర్శకులయాక్షేపము.

సీ. మాకు నీపూన్కి సమ్మత మేము దీనికి
　　　　నీతోడివారము నీవు డస్సి,
　　యున్నవాఁడవు నిద్రయును లేకయున్న నీ
　　　　వెడగరపడియె దీయడవిలోన
　　నెమ్మి డప్పిదేఱ నిద్రించి...అడరిన
　　సరిగణంబు గెలుతు వశ్రమమున. —భార. సౌప్తి. ౧.౬౦.

అని వావిళ్ల, ఆనందవారి ప్రతులలో నున్నది. ప్రాఁతముద్రిత ప్రతులలోను, భారతము లక్ష్మీపతిసోమయాజులుగారి వ్యాఖ్యలోను "లేకయున్నది వేగిరపడిమొద వేల యింత" అను పాఠము కలదు. ఈ పాఠమును వావిళ్ల, ఆనందవారుగూడఁ బాఠాంతరముగాఁ జూపియున్నారు. కాని యీ పాఠమున నఖండయతి నంగీకరింపవలెను. కవిత్రయములో నిట్టియఖండయతి లేదనియే పాఠములఁ బరిశీలింపఁగాఁ దేలినది కనుక నీపాఠము మంచిది గాదనుట స్పష్టము. ఇఁకఁ దాళపత్రిగ్రంథములు పరిశీలింపఁగా "...నిద్రయును లేకయున్నని వెడఁగురుపడియె దీయడవిలోన, నిల్చి డప్పిదేఱ నిద్రించి..." అను సాధుపాఠము కాన్పించినది. కావున దీనిని "వెడఁగురు"గా గ్రహించి యచ్చట నుంచినాము. ఇట "వెడఁగురు" అనునదియే సరియగు రూప మనుటకు

చ. ఉడుగక కన్నునీరఁ గడు నొప్పఱి, చాయలు చెడ్డకన్నులున్
　　వెడఁగురువడ్డమోముఁ బటువేదనఁ, గందినయంతరంగమున్

బడుగయియున్న మేను నయిభామిని...

—హరివంశము. పూర్వభాగము, ౮.౧౫౫.

ద్వి. అక్కిలిపటపక యటగన్నుఁ గానక,

వెక్కెక వీఁగక వెడఁగురువడక...—

—పండితారాధ్యచరిత్రము. దీక్షా, ౯౧ పా.

మొదలగు సాధకప్రయోగములు గలవు. ఇఁక "ఎడగర" అనుటకు సరియగు ప్రయోగ మొక్కటియేనియుఁ గాన్పింపలేదు. కనుకనే సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువులో నీపదము గ్రహింపఁబడలేదు. ఇట్లు సవిమర్శముగాఁ బనిచేయుచుండుటచేతనే సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు తయారగుటకు హెచ్చుకాలము పట్టుచున్నది. అట్లుకాక కనఁబడిన దెల్ల గ్రహించి యేదియో యొక యర్థము వ్రాయుచుండినచో నింతకుఁబూర్వమే పని ముగిసియుండును.

ఎలపాసెము:—హరవిలాసములోని యీ పదమును గ్రహింపలేదని యాక్షేపము.

ఉ. పల్లియచోటనుండి యెలపాసెము నడ్కులుఁ జక్కిలంబులున్ ...సంబివియ్యములు... కుమారసిరియాళునకున్ గొనితెచ్చి రర్మిలిన్.—

—హర, ౨.౯౧.

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో "ఎల¹"లో "అభినవము" అను నర్థము సోదాహరణముగా నిచ్చియున్నాము. అందుచేత నీపదము దానిలో గతార్థమగును. "ఎలపాసెము=అభినవపాయసము, క్రొత్తగాఁ జేసిన పరమాన్నము" అని యర్థము. పర్యుషితపాయసము భక్షణార్హము కాదని ధర్మశాస్త్రములో నుండుటచేత శ్రీనాథుఁడు పాసెమునకు 'ఎల' అను విశేషణము నుపయోగించినాఁడు. మఱియు నిక్కడ "ఎలప్రాసఁగుటక్కులు" అను పాఠాంతరము కలదు. అప్పు డీ పదమే లేదుగదా. "ఎలప్రాసఁగు టక్కులు=క్రొత్తప్రాసంగుధాన్యపుటడుకులు" అని యర్థము. కనుక నిదియు గ్రహింప నక్కఱలేదు.

అయదము:—హారవిలాసములోని యీ పదము నీయలే దని యాక్షేపము.

క. హయముల నూరుసవర్ణము
లయుతంబు వహింప సూతుఁడై మాతలియు
న్నియమింపఁ దనరునరదము
నయదము నెక్కంగఁబనిచి హర్షం బెసఁగన్. —హార, ౭-౧౫౧.

నిఘంటువులో "అయము" అనుపదమును గ్రహించి దానిలో "—మంగళము, శుభము" అను నర్థము వ్రాసియున్నాము. "ద" లో (ఇచ్చునది—ఈ యర్థమున సమాసాంతముననే యుండును. ఉదా:— సుఖదము, దుఃఖదము మొ.) అని చూపఁబడును. ఈవిధముగానే యిట్టి కేవలయౌగికశబ్దముల నన్నిటిని గ్రహించుట యుక్తము. ప్రత్యేకముగా గ్రహింప నక్కఱలేదు.

అధ్వానము:—హారవిలాసములోని యీ పదము నీయలే దని యాక్షేపము.

(రతివిలాపము)

మ. ...ఎన్నంటను లేని చందమిది బక్ష్మీపుత్రి) నీయందు న
న్నతిదుఃఖాన్విత డించి పోవఁ దగవాయధ్వానపుంబట్టునన్.—
—హార. 3.౮౬.

"అధ్వానము=ధ్వని లేనిది, నిశ్శబ్దము" అని యర్థము. ఇది "అ. సం. అవ్య" లో గతార్థము. అక్కడ నఞుకు సంబంధించిన విషయము విపులముగా వ్రాయఁబడినది. ఐనను "అధ్వని, అశబ్దము, అరావము, అరవము" మొదలగు నఞ్ సమాసఘటితశబ్దములనన్నింటి నీయవలయు నన్నచో వానికే యెన్నిసంపుటములైనను జాలవు. కనుకనే వీలయినంత వఱకిట్టి సులభమార్గము లనుసరింపఁబడినవి.

అనాదల:—హారవిలాసములోని యీపదము నీయలేదని యాక్షేపము. హారవిలాసములో నా కీపదము కనఁబడలేదు. ఎక్కడ నున్నదో విమర్శకులు తెలిపినయెడల సమాధాన మిచ్చుటకు వీలగును.

ఇక్కడకు వీరు వ్రాసియుంచుకొనిన శబ్దములకు సమాధానమిచ్చుటయైనది. విమర్శకులు మఱికొన్ని శబ్దములనిచ్చి వానికిఁగల యన్నియర్థములు నీయలేదని యాక్షేపించినారు. వానిని బరికింపుఁడు.

అయ్యా:—"దీనిని శ్రీనాథుఁడు తన శృంగారనైషధములో పురుషసామాన్యవాచకముగాఁ బ్రయోగించినాఁడు. కాని నిఘంటువువారీయర్థమును గ్రహింపలేదు" అని యాక్షేపము.

చ. ....భట్టహర్షనికవితానుగుంభములు
...కొందఱయ్య, లౌనని కొనియాడ నేరరు...

—నైష, ౧. ౧౭.

ఇక్కడ విమర్శకుల యర్థము సరియైనది కాదు. "అయ్యలు=పూజ్యపురుషులు" అనియే యర్థము. ఈయర్థము నిఘంటువులో నీయఁబడినది. ఈ ప్రయోగమున మాత్రము వ్యతిరేకలక్షణచే "నింద్యపురుషులు, తెలివితక్కువపురుషులు" అని యర్థము చెప్పుకొనవలయును. ఇట్లు కాక యిక్కడ "పురుష సామాన్యవాచకము" అనిన నింద గమ్యమానము కాదు. ఇట్టివ్యతిరేకలక్షణాలబ్ధార్థములను నిఘంటువునఁ బ్రత్యేకార్థములుగా గ్రహింపరుగాని తత్ప్రయోగము నుదాహరణముగా గ్రహించినప్పుడు దానిక్రిందఁ జూపుచుందురు; అనఁగా నిట్టి సామాన్యవిషయములను బాఠకులూహించుకొనవలయునని నిఘంటుకర్తల యాశయము. మఱియు "అయ్య" లో "౩. పురుషవాచకము.—వాఁడు." అని యొకయర్థము వ్రాసియుండఁగా నిఘంటువువారు "పురుషసామాన్యవాచకము" అనునర్థము నీయలేదనుట యసత్యము గాదా? పురుషసామాన్యవాచకము లగునయ్యశబ్దము లన్నియు దానికి నుదాహరణము లగును. కొన్నిచోట్ల "వాఁడు" అనుశబ్ద మాయర్థమున సరిగా నతుకునని తెలుపుటకై "—వాఁడు" అని చూపినారు. అట్లు కాక యీరెండును సమానార్థకములే యనుట యిష్టమైనయెడల "పురుషవాచకము; వాఁడు" అని కామాగుర్తుతో నిచ్చియుందురు. "కామాచే విభ

జింపఁబడిన పదములు సమానార్థకములు" అని పీఠికలో వ్రాసియు న్నారు. విమర్శకులు నిఘంటురచయితల యుద్దేశములు సరిగా గ్రహింపక యాక్షేపించినట్లు వారివ్యాసము స్పష్టము చేయుచున్నది.

"ఆమ్రేడితము, అనుప్రాసము, అధ్యాహారము, ఇత్యాది పదములను శ్రీనాథకవిచంద్రుఁడు తన వాక్యములలోఁ బ్రయోగించి యున్నాఁడు.

'ఆమ్రేడితమొ కాని యబ్ధిజునకు. —కాశీ. ౪.'

వీనికి లక్ష్యార్థములు చెప్పవలయును గాని శాస్త్రపరిభాషతో నర్థములు పొసఁగవు. కాని నిఘంటుకర్త లాజోలికి పోలేదు" అని యాక్షేపము. కాని నిఘంటువులో "ఆమ్రేడితము" రెండవయర్థముక్రింద

సీ. వీప్సయో కాని పూవిలుకాని సఖునకు
నామ్రేడితమొకాని యబ్ధిజునకు.

—కాశీ. ౪. ౧౯౧.

(ఇట ప్రతిబింబము, సాటి-అని భావము.) అని వ్రాసియుండఁగాఁ గాశీఖండములోని "ఆమ్రేడిత" శబ్దమునకు నిఘంటుకర్తలర్థము వ్రాయలే దని విమర్శకులు వ్రాయుట సత్యదూరము. అనుప్రాసము మొదలగు శబ్దములలోఁగూడ నట్లే సప్రయోగముగా నిభావమునే వ్రాయుట న్యాయము. వాని ననుబంధములోఁ జూపితిమి.

అక్షయ్యము:—"ఇది గ్రాసమాత్రభిక్షము అను నర్థమునఁ గాశీఖండమునఁ బ్రయోగింపఁ బడియున్నది. కాని పరిషత్తువారు దానిని చూడనే లేదు" అని విమర్శకులయాక్షేపము. చూడుఁడు:

గీ. హంతకారం బనంగఁ బదాఱుగఖ్ళ్ళు
గలశభవ! నాల్గుగఖ్ళ్ళు పుష్కల మనంగ,
గ్రాసమాత్రంబుభిక్ష యక్షయ్యమంద్రు,
మానిబృందారక! తదన్నదానఫలము.

—కాశీ., ౫. ౨౧౯.

ఇక్కడ "తదన్నదానఫలము, అక్షయ్యము, అంద్రు" అనియన్వయింప వలసియుండఁగా "గ్రాసమాత్రంబు భిక్ష, అక్షయ్యము, అంద్రు" అని యన్వయించిన వీరి సమన్వయశక్తికి విద్వాంసులు నిశ్చేష్టులు కావలసినదే! వీరి సమన్వయమున నాల్గవపాదమున కన్వయము సున్నయేనా? ఆంధ్రభాషలో నిట్టి పాండిత్యముగల మన విమర్శకులు సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు నాక్షేపించుట యాశ్చర్యకరము. ఇక్కడ మూలము నుపరికింపుఁడు.

శ్లో. హంత ష్షోడశభి ర్గ్రాసై, శ్చతుర్భిః పుష్కలం స్మృతమ్
గ్రాసమాత్రా భవే ద్భిక్షా గృహస్థసుకృతప్రదా.
—సం. కాశీ., ౩౫. ౨౦౪.

కూర్మపురాణమునఁ గూడ నీవిషయ మిట్లున్నది.
శ్లో. భిక్షామాహు ర్గ్రాసమాత్ర, మన్నం తస్మా చ్చతుర్గుణమ్
పుష్కలం హంతకారంతు తచ్చతుర్గుణ ముచ్యతే."
మఱియొకవిషయమును జూడుఁడు.

"పరిషత్తువారు ప్రకరణార్థమును గమనింప లేదనుటకు దృష్టాంతముగా మహాభారతపదములనే నాలుగయిదింటిని ఆంధ్రమహాభారతనిఘంటువు సంగ్రహించినవానినుండి యుదాహరింతును.

అగు=ఆధారమగు, ప్రాపగు.

అధికతాపతప్తమైనది నాచిత్త
మొనర నతనితోడ నొకట నునికి
యెన్నఁ డొక్కొ మనకు నిందఱ కగు నాతఁ
డేల మసలెనొక్కొ యిన్నియేండ్లు.—భార. అర., ౩. ౨౯౦.

ఇచటి అగుధాతువునకు ఆశ్రయమగు అనియే యర్థము చెప్పవలయును. మూలము చూడుఁడు.

శ్లో. సర్వేషా మాశ్రయోఽస్మాకం రణేఽరీణాం ప్రమర్దితా.
—సం. భార. ఆరణ్య, ౧౪౩..౧౭.

మూలములోని 'ఆశ్రయ' అనుమాటకే తెలుఁగుభారతమున 'అగు' ప్రయోగింపఁబడినది"

అని విమర్శకులు వ్రాసినారు. వీరియన్వయమున 'ఎన్నఁడో?' అనుచోటఁ గ్రియ నధ్యాహారము చేసికొనుటయు, ఈ యొక్కప్రయోగమునుబట్టి 'అగు' ధాతువునకుఁ గ్రొత్తయర్థ మొకటి కల్పించుటయు నవసరములగును. మఱియు సీసపాదములు నాలుగింట నర్జునునకుఁగల గుణవిశేషములు చెప్పి ముగించి మరల నాతని గుణవిశేషమునే యిక్కడఁ బ్రస్తావించుట స్వారసికముగాదు. కనుక 'మనకు నిందఱ కగుఁ' వఱకునొక వాక్యముగా నన్వయించినఁ బై దోషము లుండవు. "అగుఁ= కలుగును" అనియే యర్థము.

మూలమునుబట్టి వీరు కల్పించిన క్రొత్తయర్థమునకు మూల మే మాత్రమును సాధకము కాదు. ఏల యన, ౧౪3-వ యధ్యాయమున ౨౯ శ్లోకములు గలవు. వీనికన్నిటికిని గలిపి యొక సీసపద్యమును భట్టారకుఁడు రచించినాఁడు. అందును గొంతవఱకు మూలమున లేని దానిని జెప్పినాఁడు. ఇట్టిచో సరిగా నీపదమునకే యీ తెనుఁగుపదము ప్రయోగింపబడినదని చెప్ప వీలులేదు. అట్లుకాక వీరన్నట్లు

శ్లో. సర్వేషా మాశ్రయోఽస్మాకం, రణేఽరీణాం ప్రమర్దితా
ఆహర్తా సర్వరత్నానాం సర్వేషాం నస్సుఖావహః.

—సం. భార. వన., ౧౪3. ౧౭,

దీని మొదటిపాదమునందలి 'ఆశ్రయః' అనుదానికే 'అగు' తెనుఁగునఁ బ్రయోగింపఁబడిన దనునెడలఁ జతుర్థపాదమునందలి "సుఖావహః" అనుదానికే యేల ప్రయోగింపఁబడఁగూడదు? అప్పుడు 'అగు' నకు 'సుఖావహుఁడగు' అను నర్థమునే చెప్పవలయునుగాని, 'ఆశ్రయమగు' అనునర్థమును జెప్పఁగూడదుగదా! ఇక్కడ వీ రేమిసమాధానము చెప్పఁగలరు?. కనుకనే యిట్టి విమర్శనక్షమములుగాని లనువ్యర్థములు సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు చెప్పలేదు.

అగు=జీవించు.

వ. నేఁడు రణభూమియందు నర్జునుం డొండె త్రిగర్తులొండెం గావలయు"—భార. ద్రోణ., ౧. ౨౨౦.

ఈ 'అగు' ధాతువునకు 'జీవించు' అనునర్థము చెప్పుటయే సమంజసము. మూలమును జూడుడు.

శ్లో. అద్యా స్త్వనర్జునా భూమి రత్రిగర్తాథవా పునః.

—సం. భార. ద్రోణ. ౧౬- ౧౭."

అని విమర్శకులు వ్రాసినారు. కాని యిది "అగు" లోని "౧౫ ఉండు" అను నర్థములో గతార్థమగును, 'రణభూమియందు (కావలయుః=) జీవింపవలయునని విమర్శకులు చెప్పినవిధముగా నర్థముచెప్పుట బాగుగా నుండదు. సంస్కృతమున భూమిశబ్దమును భూమిమాత్రపరముగా వాడినాఁడు. దానిని దెనుఁగున 'రణభూమి'యని తిక్కన మార్చినాఁడు. కనుక మాటకుమాటఁజొప్పునఁ దిక్కన తెనిఁగింపలేదనుట స్పష్టము. ఇఁకఁ దెనుఁగుభారతమునకు—'నేఁడు యుద్ధభూమియందు అర్జునుఁడో త్రిగర్తులో యుండవలయు' ననియర్థము; అనఁగా-అర్జునుఁడు, త్రిగర్తులు-ఇరువురు నుండక ఎవరో యొకరు పాఱిపోవుటయో లేక చచ్చుటయో జరుగవలయు నని భావము.

అంతర్గతము=మనస్సు.

వ. ఇట్లుతని రూపాతిశయంబున కోటువడి చూచుచు నిజాంతర్గతంబున—భార. విరా, ౧. ౨౧౪." అని విమర్శకులువ్రాసినారు. కాని యీయర్థము నేనిఘంటువులు నీయలేదు. మఱియు నిక్కడ "అంతర్గతంబున=అంతర్గతముగా" అని యర్థము; అనఁగా 'హృదయాంతర్గతముగా' అని భావము. ఇది 'అంతఃకరణము, అంతరింద్రియము, అంతరంగము' మున్నగువానివంటిదికాదు. ఇట్టి ప్రయోగములు నన్నయతిక్కనాదిప్రాచీనకవులలోఁ గలవు. ఇట్లే "ఆత్మగతంబున" అని నన్నయాదులు ప్రయోగించియున్నారు. దానికి 'మనోగతముగా' అని యర్థము

చెప్పికొనవలయునేకాని 'మనస్సులో' అనియర్థము చెప్పరాదు. భారతమున నిట్టివిశేషము లనేకములు కలవు.

"అడరు=వెంబడించు.

చ. అతిరభసంబుమై నడరి యాతనిఁ బట్టెసుశర్మ వెల్చనార్చి...
—భార. విరా, 3. ౨౦౧.

ఈ 'అడరు'నకు 'వెంటాడి' అనికాదా యర్థము? మూలము తిలకింపుడు.

శ్లో. ప్రమథ్యజిత్వాచప్రసహ్యమత్స్యంవిరాటమోజస్వినమభ్యధావత్.
—సం. భార. విరా, 3౫.౫."

అని విమర్శకులు వ్రాసినారు. కాని యీయర్థము సరియైనది కాదు. పై పద్యమునందలి 'అడరు'నకు "(యుద్ధమున) కవియు," అని యర్థము. ఈ యర్థము సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోఁ గలదు. వీరు ప్రమాణముగా నిచ్చిన మూలమునకును బై పద్యమునకును సంబంధ మేమియును లేదు. మూలము సుశర్మ విరాటునితో యుద్ధముచేయుటకై వచ్చుటను జెప్పుచున్నది. తెనుఁగుపద్యము కొంతవఱకు సుశర్మతోఁ బోరాడి విరథుఁడైన విరాటుని సుశర్మ పైఁబడి పట్టుకొనుటను జెప్పుచున్నది. ఈ పద్యభాగమునకు మూల మిది.

శ్లో. సుశర్మా...విరథం మత్స్యరాజానం జీవగ్రాహ మథాగ్రహీత్.—సం. భార. విరా, 3౫.౧౧. వీరు చూపిన మూలమున "మత్స్యం" అని కలదు. అది సరియైనది గాదు. కనుక "మత్స్యాః" అని యుండవలయును. ఇట్లున్న నే యర్థము సరిగాఁ గుదురును. ఈపాఠమే గ్రంథములోఁగూడ నున్నది. ఇఁక "అభ్యధావత్" అను దానికి "వెంబడించు, వెంటాడు" అని యర్థము చెప్పుట మిక్కిలి తప్పు. "ఎదురుగాఁ బరువెత్తెను" అని యర్థము చెప్పవలయును. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోని "అభి" లోఁ జూచికొనిన "అభి"కిఁ గల యర్థములు విశదము కాఁగలవు. ఇట్టి స్వల్పవిషయములను గూడ గమనింపక వీరిమిత్రు

లు మహాభారతమునకు నిఘంటువును వ్రాయుటయును, సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువునుగూర్చి సంతసింపని విమర్శకులు దానినిగూర్చి సంతసించుటయును విస్మయకరములే.

ఇంకొక్క మాట. "ఈలఘువిమర్శనమువలన పరిషత్తువారి బృహన్నిఘంటువులో పస యెంత గలదో పాఠకు లూహింపఁ గలరు" అని విమర్శకులు వ్రాసినారు. నిజమే ! ఈ విమర్శపరామర్శమును జూచినఁ బరిషత్తువారి బృహన్నిఘంటువులోఁ గల పసయును, దానిపై వ్రాసిన వ్యాసములోని బలహీనతయును స్పష్టము కాఁగలవు.

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. ఆంధ్రవ్యాకరణసారము మొదటిపుస్తకము.

రచయితలు:—వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషా ప్రవీణ ఆకెళ్ళ శేషాద్రి గారు, వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ ఉభయ భాషా ప్రవీణ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి గారును

ఇయ్యది సులభమగు శైలిని వ్రాయఁబడినది. ప్రశ్నోత్తరముల నుండి సూత్రముల రాఁబట్టుపద్ధతి (Inductive Method) లో నీగ్రంథము వ్రాయఁబడుటచే, వ్యాకరణమన్న మిక్కిలి విసుగుఁ జెందెడి బాలురకు వ్యాకరణశుద్ధముగ వాక్యములరచించుట కత్యంతోప యోగిగనై యున్నది నేఁటిదినములలోఁ బ్రసిద్ధులగు వ్యాసరచయితలుగూడ నక్షరవిన్యాసమునఁ దాఱుమాఱులు చేయుచున్నారు. గ్రంథాంతమున సమకూర్చిన తప్పొప్పులపట్టిక బాలురకు మార్గదర్శి యగుచున్నది. ఇందు 70 పుటలున్నవి. వెల 0-5-0 మాత్రమే. క్రమముగ నితరభాగ ములనుగూడ నచ్చొత్తించి ప్రచురించినచో నిట్టిగ్రంథములు బాలురకు మిక్కిలి యుపయోగకరములుకాఁగలవు.

2. తరిదాలుపుదళసరి మొదటిపాలు. ఈయుచ్చ తెనుఁగు ప్రబంధము పోతాప్రగడ కృష్ణమూర్తిపంతులుగారిచే రచింపఁబడినది. ఇందలి యితివృత్తము వెన్నలకంటి సూరనార్య ప్రణీతంబగు విష్ణుపురాణము నుండిగ్రహింపఁబడినది. కథావిన్యాసమం దచ్చటచ్చట మార్పులున్నను మూలమున కచ్చతెనుంగునుడులతో ననువాదము చేయఁబడినది. ఒకటి రెండుపద్యములఁ జవిచూతుఁడు.

“వ. సర్వభూతమయుండైన వాసుదేవునిమాయాశక్తి లక్ష్మీరూపం బున నతనికి సహాయమై విహరించుం గావున జగంబులకు సంపత్కరంబు

లైన పరికరంబు లెన్ని గల వన్నియును శ్రీ చిహ్నంబులని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె." అను విష్ణుపురాణవచనమున కిందలి యనువాదము.

ఉ. బూతము లెల్లఁ దానయిన ప్రోడఁడు వెన్నుఁడు లచ్చిరూపుతోఁ
దాత యొనర్చు పన్నికకుఁ దాఁ దసమాయపుసత్తిఁ బూనుటన్
గాటియు నెల్లవారలకుఁ గల్మియునై బ్రతుకున్ సుగంబుమేల్
చేతవులం దగన్ హితవు సేసెడు ముట్లవి లచ్చిచిన్నియల్.

త॥ ద॥

ఉ. ఏమిటి కింతదుఃఖమున నేడ్చెదవుత్తమలీల నుత్తముం
డీమహనీయ భూపలయమేలుచు రాజ్యముసేయనిమ్ము త
ల్లీ మనుజేంద్రుఁడిట్టిసిరి యెవ్వనిచే మునుగాంచె నవ్విభుం
డేమి యనుగ్రహించి మన కీఁడొకొ యీపరిపాటిసంపదల్.

వి॥ పు॥

ఉ. ఏమిటి కింత వంతగొని యేడ్చెద వుత్తముఁ డొప్పమీఱఁ దా
నేమగఁడౌచు నీ పుడమి నేలఁగ నిమ్ము కొంత లేదు త
ల్లీ మన కంతలోఁ బుడమియేలిక యెవ్వనిచేత నీసిరుల్
తా మును గాంచె నాపబువు తా నిడఁడో మనకిట్టి కల్మిలన్.

తరిదాలుపుదళసరి.

మొట్టమొదట సచ్చతెనుఁగుపదములతోఁ గుచ్చఁబడిన యీ కైతయందు రానురా నాదళసరి తగ్గిన ట్లగపడును. కాని గ్రాంథికభాష యని సేవగించెడి నేఁటిదినములలోఁ గూడ వీర లిట్టియచ్చతెనుఁగుకైత నాంధ్రభాషామాత కలంకారముగా నొసంగుట శ్లాఘనీయము.

వ. అదియునుం గాక ౪౧౩

గీ. బొంకువలన మనుజుపుణ్యంబు నశియించు
బొంకువలన సిరియు బుద్ధి వోవు
బొంకువానిఁ గనుచు బుధులు నిందింతురు
గాన బొంకు దగదు ఘనుల కెచట. ౪౧౪

గీ. మునిమనోరథంబు మున్ను గూర్చెదనని
యతఁడు రాము ననుపు మన్న వెస్సఁ
బనుప ననుచుఁ బల్లఁ బాడియే నీ కది
గాన రాము ననుపు మానితోడ. ౪౧౫

క. అని బోధింప వసిష్ఠుని
ఘనతరకల్యాణసూచకములగుపలుకుల్
విని మనుజవరేణ్యుఁడు దన
తనయుని మునితోడ ననుపఁ దగ నూహించెన్. ౪౧౬

వ. అంత నద్ధరాకాంతుఁడు తద్వృత్తాంతం బంతయుఁ గులకాంతయగు
కౌసల్యాకాంత కెఱింగింప నక్కుటిలకుంతల కొంతసేపు చింతాక్రాం
తస్వాంతయైన, నేకాంతంబున శాంతవచనము లాడుచున్నంత. ౪౧౭

గీ. ధరణిఁ గతకంబు పంకిలోదకము నిర్మ
లంబుఁ జేసినగతి సరసంబుగాఁగఁ
దనదు వచనాలి దారచిత్తంబు దీర్ప
సంతసంబునఁ బొంగి యజ్జనవిభుండు. ౪౧౮

వ. రామలక్ష్మణులం బిలిచి, వసిష్ఠాదిమునులవలనను, సకలభూసురోత్త
ములవలనను బుణ్యాహవాచనంబులు చదివించి, భద్ర వాద్యనిస్వ
నంబులు చెలంగ లసద్రూపయగు భార్యయుం దానును గుమారుల
దీవించి, గాఢాలింగనపూర్వకంబుగా మస్తకాఘ్రాణంబు గావించి,
విశ్వామిత్రుం గాంచి, 'గాధినందనా! యానందకరులగు నానంద
నులు నేఁటినుండి భవదధీనులు' అని పల్కి, యతని కరకమలంబునం
దనూజకరసరోజంబు లునిచి, యప్పగింప నప్పుడు. ౪౧౯

క. పరిమళయుతమై మారుత
మరుదుగ వీచెన్ సుపర్వు లట సుమవృష్టిన్
గురిసిరి నిర్జరదుందుభి
దరరవములు వినఁగవచ్చె తెలుచుగ మింటన్. ౪౨౦

సీ. రామలక్ష్మణు లంత రయమున దశరథు
పాదాంబుజములకు భక్తి మ్రొక్కి
ఘనవసిష్ఠాదిసన్ముని జనంబులకును
మన మలరార నమస్కరించి
రమణీయమణిగణరాజితతపనీయ
భూషణధారణస్ఫూర్తిఁ దనరి
యతులకృపాణబాణాసనపాణులై
చరమాంగబద్ధనిషంగు లగుచు

గీ. కవచములఁ బూని బిరుదసంకలితు లగుచు
పౌరజనలోచనానందకారు లగుచు
గాధినందనమునితోడఁ గరము వేడ్క
ననుగమించిరి తన్మఘావనము సేయ. ౪౨౧

క. చెన్నుగ మునితో నేనిక
గున్నలవలె నడుచు నృపతికొమరుల యందం
బెన్నఁగ వశమే తిన్నగఁ
బన్నగపతికైనఁ బద్మభవునకునైనన్. ౪౨౨

వ. ఇట్లు కౌశికానుచరులగు నా రాకుమారులు కస్యపమునీంద్రుపిటింది నడుచు నింద్రోపేంద్రులచందంబున సాంద్రతరతేజోవిశేషభాసితులై, చూచువారలకు నేత్రోత్సవము సేయుచు, సార్ధయోజన దూరం బరిగి, సరయూదక్షిణకూలంబునం బ్రవేశింప, విశ్వామిత్రుండు రామచంద్రున కిట్లనియెను. ౪౨౩

క. ఆయతభుజ! విను ఘనవి
ద్యాయుగళము నిత్తు నీకు నావిద్యలచే

శ్రీయును ధీయు నుపాయమ
మేయబలం బెపుడు నీకు మేలై యుండున్. ౨౨౪

గీ. ఆకలియు దూప యలయిక సోఁక కుండు
శౌర్యధైర్యగాంభీర్యాదిసద్గుణములు
నిలుచు మిక్కిలి నీయందుఁ నీతిభూతి
లోకములయందు నీసరి లేక యుండు. ౨౨౫

క. బల యతిబల యనఁగాఁ దగి
యిల సన్నుతిఁ గాంచినట్టి యీవిద్యలు నీ
వెలమిని గైకొనఁగా జల
ముల శుద్ధి వహించి రమ్ము మునిహితచరితా. ౨౨౬

వ. అనిన విని రామచంద్రుండు పవిత్రోదకంబులు వార్చి వచ్చినఁ, గౌశి
కమునీంద్రుఁ డవ్విద్యల నుపదేశించి మఱియు నిట్లనియె. ౨౨౭

శా. ఈవిద్యాయుగళంబు మార్గముల నీ వేతెంచుచో నాత్మలో
భావింపన్ దనుపుష్టిఁ గూర్చుఁ బ్రబలాపన్నాశముం జేయు న
ద్దేవారాతుల నాజిలోన భుజశక్తిం గూల్తువో రాఘవా !
యేవేళన్ నిను రక్షసేయు నిఁక నీ కెవ్వారలుం దుల్యులే. ౨౨౮

క. నలినాసనుని తనూజలు
బలవతు లీవిద్య లనుచుఁ బరమమునీంద్రుం
డలరుచుఁ దెలిపిన రఘువరుఁ
డెలమిని దన యాత్మలోన నిటు లూహించెన్. ౨౨౯

గీ. ప్రబల యతిబల త్తమిా బలాతిబల లనఁగఁ
దనరు చున్నట్టి చారువిద్యాయుగంబు
"ప్రబలయతి ఖలు మా మిదం ద్వయము"మటంచు
నెంచి తత్పఠనంబున మించి యపుడు. ౨౩౦

వ. ఆమునివర్యునకు నమస్కరించి గురుసపర్య లొనరించి యున్నంత ౨౩౧

గీ. పద్మినీకాంతనోములపంట విరహి
చక్రవాకాభిలాషముల్ సంఘటించు

దంట చీఁకటిగములను గెంటు జాణ
తరణి పడమటిగుబ్బలిమరువుఁ జేరె. ౮౩౨

క. జవమున గరు లల్లార్చుచు
దివిఁ బరువులు వెట్టి బారుదీర్చుచుఁ దమలోఁ
గువకువ గూయుచు ఖగముల
నివహంబులు గూళ్లు చేరె నెఱి నవ్వేళన్ ౮౩౩

సీ. అంధకారాత్యాహ్వయం బుచితం బన
హరువిధంబున స్వయంవ్యక్త మగుచు
ఘనతమోనామంబు గనుట యుక్త మనంగ
స్వార్థానుకరణి సుశ్యామ మగుచు
నర్హమౌ తిమిరాఖ్య యంచు వచింపఁగా
జలరాశిభాతి విస్తార మగుచుఁ
దగును తమిస్రాభిధానం బనఁ ద్రియామ
పగిది నిశాచర భయద మగుచు

గీ. సకల వస్తువితానంబులకును దనదు
రూప మొసఁగుచు జనదృష్టిరోధమగుచు
జారచోరాభిసారికాస్వాంతహృద్య
మగుచుఁ జీఁకటి జగ మెల్ల నాక్రమించె. ౮౩౪

చ. చలమునఁ దాల్చు నయ్యనిమిషత్వము మా కెనగాఁగ మీనులం
చలుకను వేల్పు లభ్రధునియంబుచరంబులఁ బట్టి వైచు పె
న్వల యనఁగా నభంబు గనవచ్చె వలంబడి సాధ్వసంబునన్
జలనము నొందు బేడిసలచందమునం గనుపట్టెఁ దారకల్. ౮౩౫

వ. అనంతరంబ. ౮౩౬

క. రాజితకమలాహితపద
రాజీవవరుండు విబుధరాజినుతుండున్
గోజితకవివిలసద్ద్విజ
రాజుదయించెన్ గళాభిరాముం డగుచున్. ౮౩౭

గీ. విరహిజనముల బాధింప వెఱవ ననుచుఁ
గంతుఁ డఖిల మెఱుంగ సభాంతరమున
వ్రేలఁ గట్టించినట్టి మేల్వెండిఘంట
నాఁగ సొబగొందె యామినీనాయకుండు. ౪౩౮

సీ. పగలు మరంద మింపుగ మాకు నొసఁగు రా
జీవముల్ ముకుళింపఁ జేసినట్టి
కడలిబిడ్డఁడు మమ్ముఁ గరుణఁ బోషింపఁడే
యటు గాక యున్న రాజనఁగ నతఁడు
వెలయునే గాన నివ్వేళ మరందాధి
కంబైన మధురామృతంబు మాకు
నిచ్చు నమ్మహితాత్ముఁ డెన్నఁగా సారంగ
ధరుఁడు కావున మమ్ముఁ దాల్చు నింక

గీ. నబ్జసాంగత్య మెప్పటి కబ్బు ననుచు
మానుగా సుధ గ్రోలంగఁ బైని వ్రాలు
మధుపములబృంద మన చంద్రమండలమున
చారుతరలీల భవ్యలాంఛనము దనరె. ౪౩౯

గీ. పాండువేదండ డిండీరపుండరీక
కుండలీంద్రుల నిరసింపుచుండి ధరణి
మండలము వెండిగతి నొప్పుచుండఁ జేసి
పండువేమొండ రోదసి నొప్పుచుండె. ౪౪౦

వ. ఆసమయంబున, ౪౪౧

సీ. ఒకమాఱు తగఁ దీర నొప్పుగాఁ జంద్రికాం
కురము లాతురతచేఁ గ్రోలుచుండి
యొకతూరి తుహినాంశు నొద్ద కేఁగఁ దలంచి
బారులై దివి కొంతదూర మేఁగి
యొకపాలి తమచెంత నున్న కాంతల కిచ్చుఁ

దేటవెన్నెలకొనల్ దెచ్చి యిచ్చి
యొకసారి మాభాగ్యనికర మేమన వచ్చు
నంచు హెచ్చుగ మెచ్చుకొనుచు నుండి

గీ. కౌముదమునకుఁ బోలె మాకౌముదంబు
'కౌముదం కస్య న కరోతి' కౌముదీయు
మంచు నిజకాంతలను గాఁగిలించుకొనుచు
మంచిగఁ జకోరముల్ విహరించుచుండె. ౪౪౨

వ. అట్టి రాత్రియందుఁ గౌశికదాశరథులు తృణకల్పితశయనంబుల నిద్రించుచుండ నిశాంతం బగుటయు. ౪౪౩

క. ప్రాగంగన దొడవుల నను
రాగంబునఁ బూనఁ దలఁచి రహిఁ దొలుత సిగన్
బాగుగ నునిచిన కెంపుల
రాగిడి యనఁ దూర్పునందు రవి యుదయించెన్. ౪౪౪

ఉ. కాంతుఁడు పాణిపంకజయుగంబునఁ బెన్ గిలిగింత వెట్టఁగా
సంతస మంది నవ్వఁగను జవ్వనికై వడి నూతనోదయ
ధ్వాంతవిరోధిభానుకలితద్రుతవిస్ఫుటపుండరీక స
త్కాంతిసరోజినీరమవికస్వరవృత్తి నెసంగె సత్తతిన్. ౪౪౫

వ. అంతకు మున్ను గాధేయమునిప్రబోధితులగు రామలక్ష్మణులు ప్రభాతకాలానుష్ఠానంబు లాచరించి, విశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి కృతప్రయాణులై కొంతదూరం బరిగి, భాగీరథిం గాంచి, యచ్చట సరయూతటంబున నొక్క పరమతపోవనంబుం గనుంగొని, రామచంద్రం డిప్పుణ్యాశ్రమం బెద్ది యని మునివర్యు నడిగిన నతండిట్లనియె. ఇది కామాశ్రమం బిచ్చటఁ దొల్లి శంకరుం డుగ్రతపోనిష్ఠాగరిష్ఠుండై యుండఁ, గందర్పుం డు దేవహితార్థంబుగా భవునకు భవానిం గూర్తునని యుల్లంబునం దలంచి, కుసుమశరంబు లతని పయిం బరఁగింప ఫాలాక్షుండు కుపితుండై, తృతీయలోచనంబున

నతని నిరీక్షించిన, నతనియంగంబు భూతలంబునం బడుటం జేసి కా
ముం డనంగుండు నాఁ బరఁగె. నాటం గోలె నీదేశం బంగసంజ్ఞం
బ్రవర్తించె, నిచ్చట నాకు శిష్యులగు మునులున్న వార, లీయుభయ
సరిన్మధ్యంబు పుణ్యాలవాలంబును నివాసార్హంబునుఁ గావున నిచ్చట
స్నానసంధ్యాజపహోమాదులయిన యాహ్నికవిధానంబు లొనర్చి,
యీరాత్రి యిచ్చట నుండి, రే పిమ్మహానది నతిక్రమింత మనుచుండ
నంత, ౪౪౬

క. అచ్చటి ముని లచ్చోటికి
వచ్చి మునీంద్రునకు భక్తి వందనములు దా
రచ్చుగఁ జేయుచు వినుతులు
మచ్చిక నొనరించి యంత మహితాకృతులన్. ౪౪౭

వ. రామలక్ష్మణులం గాంచి, యుచితసత్కారంబు లొనర్చి, వారల నిజా
శ్రమమునకుం గొనిపోయినఁ, గౌశికదాశరథులు విహితసాయంకా
లవిధానంబులు సల్పి, యారాత్రి యచ్చోట వసియింపఁ వేగిన మఱు
నాఁ డమ్మునులు జాహ్నవీతీరంబునకు వారిం దోడ్కొని వచ్చి, యోడ
వెట్టించి, మీరింక వేంచేయుం డనిన నట్లకాక యని మునివరుల
వీడ్కొని, ౪౪౮

గీ. తరణిసన్నిభ తేజు లత్తరణి నెక్కి
యమ్మహానది దాఁటుచో నవనిపాల
సుతులు మునిపతిఁ గాంచి యచ్చోట భూరి
రవము వినవచ్చు నిది యెట్టి రావ మనిన. ౪౪౯

సీ. కౌశికుం డిట్లను కైలాసభూధరం
బున నొక్క కాసారమును విరించి
మనమున నిర్మింప మానసం బనఁ దగి
ఘనతరవిఖ్యాతిఁ గాంచె నందు
వలన సంజాతమై వఱలు నీ సరయువు

సాకేతపురిచుట్టు సంచరించి
జాహ్నవితోఁ గూడఁ జనుదెంచె నిచటికిఁ
గాన గంగాసరయూనదులకు
గీ. సంగమం బయ్యె నిచటఁ దద్భంగసమితి
చెలఁగి యొండొంటిఁ దాఁకినఁ జిత్రముగను
బొడము ఘోషంబు లివి యని పొసగఁ జెప్పి
మఱియు వారలఁ బల్కె నమ్మౌనివరుఁడు. ౭౫౦
వ. ఇమ్మహానదుల దర్శనస్పర్శనంబులు మానవులకు భోగమోక్షప్రదం
బు లగుం గావున భక్తిభావంబున నమస్కరించుం డనిన వినయంబున
మ్రొక్కుచు నవ్వాహిని నతిక్రమించి, దక్షిణతీరంబునం బ్రవేశించి,
తత్సమీపంబున సాల రసాల తాల హింతాల పాటల మధూక వేణు
బదరామలక జంబూ జంబీర పనస సాశ్వత్థ కపిత్థ నారికేళ వట
ప్లక్ష ప్రముఖానేకానోకహావృతంబును, కంక గృధ్ర బక కాకాది
ఖగనిస్వనాకీర్ణంబును, సింహశరభ శార్దూల సూకర శుండాల ఖడ్గ
భల్లుకాదిమృగకులసంకులంబును, దుర్జనహృదయంబునుం బోలె
దుర్గమంబును, అంధకారంబునుం బోలె దుర్నిరీక్ష్యంబును నగు
నొక్క మహారణ్యంబుఁ గనుఁగొని, రఘువరుండు మునివరున కిట్లనియె. ౭౫౧
క. మునివర దుర్గమ మీకా
నన మెద్ది యనంగ గాధినందనుఁడా రా
ముని గుణయుతుని గనుంగొని
విను మని యిటు చెప్పఁ దొడఁగె విస్ఫుటఫణితిన్. ౭౫౨
క. గోత్రారి మున్ను కడిమిని
వృత్రాసురవిపులబాహువిక్రము దునుమన్
సుత్రాముని విమలంబగు
గాత్రంబున బ్రహ్మహత్య కడువడిఁ గదిసెన్. ౭౫౩

వ. అంత, ౪౫౪

గీ. సురలు మునులు వచ్చి శుద్ధోదకంబులు
దెచ్చి దివిజనాథు దేహ మెల్లఁ
గడిగి యతనిమేనఁ గదిసిన మలకరూ
శములు భూమి వైవ సరభసమున. ౪౫౫

సీ. అమరనాథుఁడు నిర్మలాంగుఁడై సూర్యుని
కైవడి తేజంబు గాంచి మున్ను
తనశరీరమునందుఁ దార్కొని యున్నట్టి
మలకరూశంబులు మహి వహింపఁ
గని విస్మయం బంది కరుణాసమేతుఁడై
మలయుక్తదేశంబు మలదమును గ
రూశయుతంబుఁ గరూశదేశంబును
గాఁగ సంజ్ఞలఁ జేసి ఘనత మీఱు

గీ. చుండ నీ రెండు దేశంబు లుండు గాత
ననుచుఁ బల్కినఁ దత్కాలమాదిగాఁగ
విమల మలదకరూశదేశములు భూరి
సంపదలఁ జెంది యుండె నుతింపఁబడుచు. ౪౫౬

వ. అట్లు కొంతకాలం బరిగిన, ౪౫౭

గీ. తాటక యనంగ నొక్కతె దనుజకాంత
కరిసహస్రబలాన్విత గలిగె భువిని
దానికొమరుండు మారీచదానవుండు
శౌర్యకంపితగీర్వాణసంచయుండు. ౪౫౮

వ. అద్దురాత్ముఁడిద్దేశంబులకు నాశంబు సేయం గోరి మార్గంబుల నిరోధించుచు, జనంబుల వధింపుచు, గోవృషభమహిషాదిచతుష్పదంబులం బట్టి హింసింపుచుఁ బెక్కుగతుల బాధింపుచుండ, నిప్పురంబులు నిర్మనుష్యంబు లగుట మహారణ్యంబై మార్గంబు గానరాకుండె,

నిచటికి గవ్యూతిమాత్రదూరంబునఁ దాటక యుండు, నచ్చోటికి మన మరిగినపిమ్మట నక్కుటిలనిశాటిం దునిమి యజ్జనపదంబుల నెప్పటియట్ల బహుజనధనధాన్యసంపన్నంబులం జేయు మిక్కార్యంబు నీకుఁ దక్క నితరుల కసాధ్యం బని చెప్పిన రామచంద్రునకు విశ్వామిత్రున కిట్లనియె. ౪౫౯

క. తాటక యనుబోటికి నెటు
వాటిల్లె సహస్రమత్తవారణబల మో
హాటకగర్భసమాన వ
ఘాటులు పరికింప మిగుల దుర్బలులు గదా. ౪౬౦

వ. అనిన మునివరుం డిట్లనియె. ౪౬౧

ఆ. వె. ధర సుకేతుఁడనఁగ దనరారు నొక యక్షుఁ
డతఁ డపత్యరహితుఁడై విరించిఁ
గురించి తపముఁ జేసి కూఁతు దాటక నాఁగఁ
గరిసహస్రసత్త్వఁ గనె వరమున. ౪౬౨

వ. అనంతరంబ కొంతకాలంబునకు, ౪౬౩

క. పొందుగ నత్తాటకయను
సుందరికిం బెండ్లిసేయఁ జూచి సుకేతుం డా
నందమున జంభసుతుఁడగు
సుందునకు నొసంగెఁ గూఁతు శోభనలీలన్. ౪౬౪

వ. అంత. ౪౬౫

సీ. సుందుండు తాటకయందు మారీచాఖ్యు
నందనుఁ గని మృతిఁ జెంద నదియుఁ
గొమరుండు దానును గుంభసంభవమౌని
గని మ్రింగ నూహించి కదియ నతఁడు
గనుఁగవచే నగ్నికణములు రాల్చుచుఁ
గడు కోపమున వారిఁ గలయఁ జూచి

రాక్షసకృత్యంబు రయమునఁ జేయంగఁ
    గడిసిన వారలు గాన మీరు
రక్కసులు గం డటంచును వెక్కసమగు
శాప మొసఁగిన వారు నిశాచరులయి
చెలఁగి యిక్కాననమ్మున మెలఁగుచుండు
రఘుకులదీప ! భువనసమ్యక్ప్రతాప ! ౪౬౬

వ. కావున. ౪౬౭

చ. సకలజగద్ధితంబుగ నిశాచరి నాజి వధింపు రామ తా
టక ధరఁగూల్పఁ గల్గు పొగడందగుకీర్తి, మనంబులోఁ బొలం
తుక వధియింపఁ గూడ దతిదోష మటంచుఁ దలంపరాదు మున్
బ్రకటగుణాంచితుల్ కుటిలభామినులన్ దెగఁజూడఁ గానమే. ౪౬౮

గీ. కలన వీరుని గని ధైర్యకలన బల్మి
బెట్టుగాఁ జూపి మాయలఁ బెట్టునట్టి
దిట్ట యది యైన బ్రతుక లేదే దిట్టలమగు
నీపరాక్రమమున నవనీప రామ ! ౪౬౯

క. అనవుడు రఘువరుఁ డిట్లను
మునినాయకుఁ జూచి లోకములు ముద మందన్
ఘనశరముల నీతాటకఁ
దునుముదు సందియము లేదు దురితవిదూరా ! ౪౭౦

క. నీయుక్తి పంక్తిరథభూ
నాయకవచనంబుగతి వినందగు నాకున్
ధీయుత ! నీతో నే దై
తేయుల భువిఁ గూల్ప నేఁగుదెంచితిని గదా. ౪౭౧

చ. అనుచు రఘూద్వహుం డతిరయంబున సింజిని వింటఁ గూర్చి గ్ర
క్కున మొరయింప నవ్విపులఘోషము సర్వదిశలంబుఁ బర్వుచున్
మనుజసురాసురాదుల మనంబులఁ దల్లడ మందఁ జేసె న
వ్వనధులు గలంచె కులపర్వతముల్ వడకించె నంతటన్. ౪౭౨

క. ఆనాదము చెవిఁ బడఁగా
దానవి దా ననికి మదిని ధైర్యం బెంతేఁ
బూనుచుఁ గోపాన్వితయై
యానినదముఁ బట్టి చనఁగ నాత్మఁ దలంచెన్. ౪౨౩

వ. ఇట్లు దలంచి ౪౨౪

క. పదఘట్టనముల మేదిని
గదలఁగఁ బెంధూళి దిశలు గప్పఁగ వడి రా
నొదవిన గాలిని మబ్బులు
చెదరఁగఁ బఱతెంచె రాముచెంతకు నంతన్. ౪౨౫

సీ. అంజనభూధరం బన నల్పు మీఱుచు
నధికమౌ మేనితో నమరుదాని
బలుకొండగుహనాఁగఁ బొలుపారు చున్నట్టి
ఘన వివృతాస్యంబు గలుగు దాని
గండస్థలంబులదండ వ్రేలాడు క
పాలకుండలములఁ గ్రాలుదాని
శవకోటి దండగా సంధించి మొలచుట్టు
గట్టిగాఁ గట్టుకొన్నట్టి దాని
నస్థిమాలిక లఱుత వ్రేలాడుదాని
గొప్పమిడిగ్రుడ్లు గిరగిరఁ ద్రిప్పుదానిఁ
జెలఁగి దిక్కులు పగుల గర్జిల్లుదాని
తాటకిని గాంచి రవ్వేళ దాశరథులు. ౪౨౬

వ. అంత రామచంద్రుండు లక్ష్మణుం జూచి యిట్లనియె. ౪౨౭

గీ. అఖిలజనభీకరాకార మైనదాని
నధిక దుర్గంధయుత గాత్రమైనదాని
దానవిని దీనిఁ జూచినధరణిలోన
[illegible]వకుందురె యెటువంటి వీరులైన. ౪౨౮

క. వనిత యిది గాన మిక్కిలి
కనికరమగు, దీనిఁ జంపఁగా రా దిఁక ము
క్కును జెవులుం గోసి విడిచెద
దనుజాంగన కిదియ శిక్ష తమ్ముఁడ దలఁపన్. ౪౮౯

క. అని పల్కుచుండ నాలో
దనుజాంగన రేణువారిదంబులు మింటన్
బనివడి యున్ని రజంబులు
మనుజేంద్రునిమీఁదఁ గురిసె మాయాశక్తిన్ ౪౯౦

వ. మఱియును. ౪౯౧

సీ. తాటక యొక ముహూర్తముదాఁకఁ దనమాయ
కతన నిశ్చేష్టులుగా నొనర్ప
నంత రాఘవుఁడు మాయాస్త్ర మేయుచు దాని
మాయ మాయింప నమ్మగువ వేగ
నురుశిలావర్షంబు గురియంగ సాయక
వృష్టిచే ధారుణీవిభులు శిలల
వాన మాన్పించి రవార్యుఁడై రాముండు
శరములచే దాని కరయుగంబు

గీ. దునుమ బీరంబుచెడి ప్రమోలఁ దొట్రుపడుచు
నార్పులిడుచుండఁ గనుఁగొని యమితసత్వ
శాలి లక్ష్మణుఁ డధిక శరాళి నసుర
కామినీకర్ణనాసికాగ్రములఁ ద్రుంచె. ౪౯౨

క. అంతటఁ దాటక గనలుచు
నంతర్ధానంబు నొంది యప్పొగులపై
వింతగతి నుపలవర్షం
బెంతేఁ గురియంగఁ జొచ్చె నే పడరంగన్. ౪౯౩

వ. అప్పుడు కౌశికమునీంద్రుండు రామభద్రున కిట్లనియె. ౪౯౪

క. రామా! యీ దుశ్చారిణి
కామిని యని నీవు మదిని గరుణింపంగా
రామా! దానికి మనపై
సామిశిలావృష్టిఁ గురియసాగెను గంటే. ౪౫౭

సీ. కాన నధ్వరవిఘ్నకారిణి పాపసం
చారిణి మాయానుకారిణి యగు
నీదానవిని వేగ మేదినిఁ గూల్పవ
ధింప రాదనుచుఁ దలంప రాదు
దయ చాలు నింక సంధ్యాకాల మబ్బిన
విపులమాయల నిది వెలయుచుండు
సంజల దనుజుల భంజింపఁగా రాదు
మంజుభాషణ బలభంజనునకు

గీ. విహిత మిప్పని యనుచు నవ్విధిసముండు
మునివరుఁడు దెల్ప రఘుపతి మోదమునను
వినుచుఁ దనపైని గర్జిల్లుచును గడంగు
తాటకను గాంచి పరిమార్పఁ దాఁ దలంచి. ౪౫౮

క. దివ్యాస్త్ర మొకటి గైకొని
క్రవ్యాదినిపేరురంబు గాడఁగ సేయన్
హవ్యభుజు లలరఁ దాటక
భవ్యమహీధరముభంగిఁ బడియె న్నేలన్. ౪౫౯

గీ. అట్లు తాటక ధరఁ గూల నధికముగను
చప్పు డొదవిన నల్దిశల్ సంచలించె
నంత గీర్వాణయుతుఁడై బలాంతకుండు
సంతసంబున నచటికి సరగ వచ్చె. ౪౬౦

గీ. ప్రాణములఁ బాసి ఘోరరూపంబుతోడఁ
బుడమిఁ బడియున్న రక్కసిగొఁశల్లు జూచి

విస్మయము నొంది రాముని వినతిఁ జేసి
కౌశికుని గాంచి పల్కె నక్కౌశికుండు. ౪౮౯

క. ఈరాముఁ డఖిలజగదుప
కారంబులు సేయఁ జాలుఘనుఁడు ధరాభృ
ద్ధీరుఁడు పారావారగ
భీరుఁడు జగదేకపూజ్యవీరుం డెన్నన్. ౪౯౦

క. కావున నీ దుష్టమతిన్
వేవేగన్ దునిమి నీకు వేల్పులకును నా
కీవేళ సుఖముఁ జేసెను
భావింపఁగ రాముఁ బొగడ బ్రహ్మకు వశమే. ౪౯౧

గీ. భూపవందితు నితని సురోపకృతిని
జేసితేని ప్రతాపవిశేష మొప్ప
నుర్విఁ జేయు నితండు సురోపకృతిని
దలితవాగీశ ! యాశ్రితదురితనాశ ! ౪౯౨

వ. అది గావున నీ వెఱుంగు నస్త్రశస్త్రంబు లన్నియు రామచంద్రునకు
ననుగ్రహింపవలయు నని పల్కి, కౌశికదాశరథుల వీడ్కొని సురేం
ద్రుండు సపరివారుండై సురలోకంబున కరిగినపిమ్మట, నమ్మునీంద్రుం
డు రామభద్రునిం జేరఁ బిలిచి, సాదరంబుగా గాఢాలింగనంబుఁ
జేసి, మస్తకాఘ్రాణంబు గావించి, సంధ్యాసమయం బయ్యెఁ గావున
నీవింధ్యాచలారణ్యంబున నీరాత్రి వసియించి యెల్లి మదీయాశ్రమం
బునకు నేఁగుద మనిన, రామలక్ష్మణులు సంతుష్టాంతరంగులై యా
నిశీథిని నచ్చోట వసింప వేగుటయుఁ బ్రభాతంబున నృపనందనుల
మేలుకొలిపి, తత్కాలోచితవిధానంబు లాచరించి, విశ్వామిత్రుండు
మందహాసభాసురాననుండై రాముని కిట్లనియె. ౪౯3

క. నీవరవిక్రమమునకును
దేవతలును సకలమునులు దేవేంద్రుండున్

భూవర సంతోసిల్లిరి
గావున నీకస్త్రశస్త్రగణ మే నిత్తున్. ౯౯౪

చ. అన వినయాన్వితుండయి రయంబునఁ బ్రాంజలియైన రామచం
ద్రుని గని గాధినందనుఁడు రూఢకృపామతితోడ నస్త్రముల్
ఘనతరశస్త్రముల్ క్రమముగా నొసఁగెన్ విధియుక్తవైఖరిన్
దనుజుల నెల్ల కయ్యముల దక్షతఁ ద్రుంచెద వంచుఁ బల్కుచున్.

గీ. అమ్మునీంద్రుండు బ్రహ్మాస్త్ర మాదిగాఁగఁ
గలుగు నస్త్రంబులును శస్త్రగణము నొసఁగఁ
గైకొనుచు రాముఁ డల దివాకరునిమ్రాఁక్షి
వెలుఁగుచుండెను దేజంబు విస్తరిల్ల. ౯౯౬

వ. ఇట్లు దేవాసురులకు దుర్లభంబులగు దివ్యాస్త్రశస్త్రంబులు వడసి, తత్ప్రయోగంబులు తత్ప్రభావంబులు తదుపసంహారంబులు కౌశికు వలన నెఱింగి యున్న యెడఁ నయ్యస్త్రంబులు మూర్తిమంతంబులై రఘువరుం గాంచి, దేవా! మీ రెట్లు యానతిచ్చిన నట్లు మెలంగెదమనిన సంతోషించి, రాముండు వలయు నప్పు డరుగుదెం డనిన వల్లెయని ప్రాంజలులై యమ్మహాస్త్రంబు లంతర్ధానంబు నొందిన యనంతరంబ.

క. రాముఁడు కౌశికమునివరు
ధీమహితుం గని తపోనిధీ! నీకరుణన్
గామితముఁ గంటి ఘనసం
గ్రామంబులఁ గూల్తు నసురగణముల నికన్. ౯౯౮

వ. అని వినుతించి నమస్కరించి త్రోవ నరుగుచు, ముందట న్వాకపర్వ తసమీపంబున రమ్యతపోవనంబుం జూచి, యిది యెవ్వరియాశ్రమం బని యడిగిన రామచంద్రునకు విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె. ౯౯౯

క. ఇది సిద్ధాశ్రమ మనఁగా
విదితంబు జగంబులోన విష్ణుం డిచటన్
గదలక యనేకయుగములు
వదలక తప మాచరించె వాచంయముఁడై. ౧౦౦౦

మంచితరుణము ! మంచితరుణము !!

అన్నియు సగము వెలలకు
ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు–కాకినాడ.

ఈక్రిందిగ్రంథములును, వెనుకటిపరిషత్పత్రికలన్నియును, సగము వెలలకే, విక్రయింపఁబడును. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు మాత్రము నిండువెలకే. పత్రికలలో 1 మొదలు 8 వ సంపుటము వఱకుఁబూర్తిగ లేవు. ఈతరుణమును వ్యర్థముచేసికొనకుఁడు. ఇందు చూపఁబడిన వెలలు నిండువెలలు కావలసినవారికి వీనిలో సగమువెలకుఁ బంపఁబడును. పోస్టు రైలువ్యయములు ప్రత్యేకము.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము–చదలువాడ మల్లయ్యకవి	0	8
2	జైమినిభారతము–వచనము–సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు	0	12
3	కవిజనాశ్రయము–వేములవాడ భీమకవి	0	10
4	చంపూరామాయణము–ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	1	0
5	నీతిసీసపద్యశతకము–తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుఁడు	0	2
6	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము–జ. రామయ్యపంతులుగారు	0	8
7	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము–కపిస్థళం కృష్ణమాచార్యులుగారు	0	8
8	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము–శిష్టు సర్వశాస్త్రికవి	0	2
9	సర్వేశ్వరశతకము–యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	0	3
10	కావ్యాలంకారచూడామణి–విన్నకోట పెద్దయ్యకవి (8–9 ఉల్లాసములు)	0	8
11	అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	0	8
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి–శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	12
13	శివతత్త్వసారము–మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు	0	12
14	చంద్రభాను చరిత్రము–తరిగొప్పుల మల్లనకవి	1	0
15	శివరాత్రిమహాత్మ్యము–శ్రీనాథమహాకవి	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము–శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	8
17	హ్రాస్వరంగములు–కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	0	8
18	నారసింహపురాణము–ఉత్తరభాగము–హరిభట్టు	1	0
19	మన్నారుదాసవిలాసనాటకము–రంగాజమ్మ	0	8
20	కాళిందీకన్యాపరిణయము (ప్రథమభాగము) అహోబలపతి	1	0
21	కాళిందీకన్యాపరిణయము (ద్వితీయభాగము)	0	8

22	రెడ్డినాఁటి రెండుశాసనములు	0	4
23	ఆంధ్రధాతుమాల-చిన్నయసూరి	0	12
24	శాసనపద్యమంజరి-(ప్రథమభాగము) జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	0	12
25	శాసనపద్యమంజరి-(ద్వితీయభాగము) ,,	0	4
26	శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	0	12
27	శతకసముచ్చయము (ద్వితీయభాగము)	0	10
28	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము (ద్వితీయభాగము)	0	8
29	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము-చిన్నయసూరి	0	8
30	రసాభరణము-అనంతకవి	0	8
31	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతికృతాంధ్రటీకోపేతము	0	8
32	షోడశకుమారచరిత్రము-వెన్నలకంటి అన్నయ్య	0	8
33	హంససందేశము-(తెనుఁగుపద్యములు) కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	0	2
34	రాయవాచకము-విశ్వనాథరాయని స్థానాపతి	0	8
35	సింహాసనద్వాత్రింశిక-(ప్రథమభాగము)-కొఱవి గోపరాజకవి	0	12
36	సింహాసనద్వాత్రింశిక-(ద్వితీయభాగము)-కొఱవి గోపరాజకవి	0	12
37	నిఘంటుచరిత్రము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	6
38	ఆంధ్రకామందకము-గణపవరపు వేంకటపతికవి	0	8
39	బాలభారతము-(అగస్త్యకృతమునకుఁ దెనుఁగు) క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	0	12
40	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	0	4
41	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్య పంతులుగారు	0	8
42	చాటుధారాచమత్కారసారః-(సంస్కృతము)	0	8
43	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజు రంగప్పరాజు	1	0
44	రసార్ణవాలంకారము-ప్రకాశవర్షకవి	0	8
45	కవిసంజీవని-సమస్యలు శ్రీ కోటి రఘునాథతొండమాన్ మహీపాలుఁడు	0	4
46	రఘునాథరామాయణము-(ప్రథమభాగము) రఘునాథభూపాలుఁడు	0	8
47	రజతోత్సవసంపుటము-(ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు)	1	0
48	ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వృత్తాంతము	0	4
49	అన్యదేశములందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము—అక్కిరాజు ఉమాకాంతంగారు	0	4
50	లౌకికన్యాయ వివరణము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారు	0	8

ఇతరగ్రంథములు

1	దాశరథవిలాసము-(ప్రబంధము) క్రొత్తపల్లి లచ్చయ్యకవి	1	0
2	ఉన్మాదసహస్రము-(వేయిపద్యములు)	0	12
3	నీతిభవనము-క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	0	4
4	నమస్కారములు ,,	0	2

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషద్వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ, బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు).

పెద్దాద రామస్వామిగారు, ఎం ఏ. ,,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అక్కి వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు రామరాజుగారు.

కోటా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పామగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిశ్యారిశెట్టి రంగబ్రహ్మేశ్వరరావునాయుడుగారు.

అన్నియు సగము వెలలకే.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడిన గ్రంథములు (శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుతప్ప) వెనుకటి పరిషత్పత్రికలసంపుటములును 1 జూలై నుండి 31-10-39 వఱకు సగము వెలలకే యిచ్చుచున్నాము. ఈ పత్రికలసంపుటములందు 1 వ సంపుటము మొదలు 8 వ సంపుటమువఱకు కొన్ని సంచికలుమాత్రము లభించును. నందంపూడిశాసనము, పెదచెఱకూరిశాసనము మున్నగు ప్రధానవిషయములతోఁ గూడిన వ్యాసములుగల సంచికలు దొరకును. 9 మొదలు 27 వ సంపుటమువఱకుఁ బూర్తిగ నున్నవి. విమర్శకులకు, విద్వాన్ శిరోమణి పరీక్షార్థులకు నుపయోగించెడి వ్యాసరాజము లందు పెక్కులు గలవు.

గ్రంథములపట్టిక నీసంచిక చివరిపుటలలోఁ జూచునది.

వలయువారీ క్రిందిచిరునామాకు వ్రాయవలెను.

కార్యదర్శులు:
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు,
సూర్యరావుపేట, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works, Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu